

Å jø, så nøfyse goe greier!

*En analyse av holdninger og verdier i Kjell
Aukrusts "venne-bøker"*

Halvard Haugtomt

NOR4090 - Masteroppgave i nordisk, særlig norsk, litteratur og språk
i Lektor- og adjunktprogrammet.

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

15.05.2012

Å jø, så nøfyse goe greier!

*En analyse av holdninger og verdier i Kjell
Aukrusts "venne-bøker"*

Halvard Haugtomt

Masteroppgave i nordisk, særlig norsk, litteratur.

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

15.05.2012

© Halvard Haugtomt

2012

Å jø, så nøfyse goe greier! En analyse av holdninger og verdier i Kjell Aukrusts
“venne-bøker”

Halvard Haugtomt

<http://www.duo.uio.no/>

Bilder er trykket med tillatelse fra Aukruststiftelsen

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Kjell Aukrust (1920-2002) er en forfatter som i liten grad har vært objekt for akademiske arbeider. I denne oppgava har jeg sett på hvilke holdninger og verdier som finnes i det som jeg har valgt å kalle ”venne-bøkene”. Disse bøkene inneholder små, korte stubber om Solan Gundersen, Ludvig, Nystumoen og ”jeg”.

Jeg arbeider ut i fra at det i bøkene finnes ulike oppfatninger av hvilke verdier og holdninger som er de beste. For å undersøke hva som er disse oppfatningene, støtter jeg meg til Mikhail Bakhtins teorier om den flerstemmige teksten. Med disse teoriene som utgangspunkt forsøker jeg å identifisere de verdiene og holdningene som finnes i bøkene. Jeg ser deretter på om disse er likestilte, eller om det er noen normer som i bøkene gis mer rett enn andre. Analysene viser at ikke alle meninger får like rett, og bøkene kan med andre ord ikke kalles flerstemmige slik Bakhtin legger det fram.

Som et alternativ til teorien om den flerstemmige teksten trekker jeg inn Wayne C. Booths teori om at det i tekster finnes en implisitt forfatter. En implisitt forfatter vil på mange måter stå som en motsetning til teorien om den flerstemmige teksten, da den påvirker og styrer de verdiene og holdningene som kommer fram i en tekst. Den implisitte forfatteren innehar på den måten en overordna norm i bøkene.

I og med at bøkene ikke kan kalles flerstemmige, gjør jeg en analyse av hvilke verdier og holdninger som kan representere bøkens norm. Ved å vise hvilke karakterer som blir korrigert i tekstene, og som leseren får sympati med, kommer jeg fram til at det er Ludvig som er den karakteren som har holdninger og verdier som ligner mest på bøkens norm. Jeg viser til fem elementer ved Ludvig, som jeg går nærmere inn på. Å se det store i det små, vise omsorg for det som lever, se det gode i mennesket, kjærlighet til naturen og religionen er alle grunnverdier hos Ludvig. Disse holdningene og verdiene mener jeg er gjeldene i alle bøkene.

Forord

Å skrive denne oppgava har vært interessant og ikke minst lærerikt. Det har også vært krevende arbeid, og sluttproduktet hadde ikke vært det samme uten god hjelp fra mange.

Den største takken går til min veileder Jonas Bakken, som har vært til stor hjelp under hele prosessen. Uten dine råd og tanker hadde ikke denne oppgava vært det den er.

Til Kjersti Rustand: Tusen takk for særs god hjelp, spesielt med tanke på språket. Den jobben du har gjort har heva kvaliteten på arbeidet.

Videre vil jeg rette en takk til mine medstudenter som har vært gode støttespillere alle årene her på Blindern. Traugots Kjeller skal også nevnes. Det er alltid godt å komme til Kjellern når jeg trenger en pause fra arbeidet.

Tilslutt vil jeg takke familie og venner for muntre tilrop og all støtte. Spesielt Kristine Sverresen som har vært god å ha.

Blindern, mai 2012

Halvard Haugtomt

Innhold

1.0 Innledning	1
1.1 Presentasjon av prosjekt og problemstilling	1
1.2 Biografi	2
1.3 Aukrusts tekster	3
1.3.1 Gruppering av tekstene	3
1.3.2 Sjanger	4
1.3.3 Venne-bøkene	5
1.3.4 Tekst og tegning.....	6
1.4 Tidligere forskning.....	6
2.0 Teori og metode	8
2.1 Teorien om den polyfone tekst	8
2.1.1 Hvordan bruke polyfoniteori på Aukrust?	9
2.2 Metodisk tilnærming.....	10
3.0 Fortelleren	12
3.1 "Jeg" som førstepersonsforteller.....	13
3.1.1 Hovedperson	13
3.1.2 Biperson	15
3.2 "Jeg" som tredjeperson	17
3.3 Oppsummering.....	18
4.0 De ulike stemmene.....	19
4.1 Solan	21
4.1.1 Solan og naturen	21
4.1.2 Solan og religion	23
4.1.3 Solan og andre.....	24
4.2 Nystumoen	26
4.2.1 Nystumoen og naturen	27
4.2.2 Nystumoen og religionen.....	30
4.2.3 Nystumoen og andre	31
4.3 Ludvig	33
4.3.1 Ludvig og naturen	34
4.3.2 Ludvig og religionen.....	36
4.3.3 Ludvig og andre	37
4.4 Stemmes utvikling i samspill.....	40
4.4.1 Solan som makker.....	41
4.4.2 Solans motpoler	41
4.4.3 Mer enn bare Solan	43
4.4.4 Oppsummering.....	44
4.5 Er tekstene polyfone?.....	45
4.5.1 Polyfoni og implisitt forfatter	45
4.5.2 Korrigering.....	47
4.5.3 Sympati	51
4.5.4 Komikk: En konsekvens av korreksjon og sympati?	55
4.5.5 Polyfoni versus implisitt forfatter	55
4.6 Oppsummering.....	56
5.0 Bøkens norm, og universets verdiutvikling	58
5.1 Det store i det små.....	58

5.1.1 Naturen.....	59
5.1.2 Religionen.....	62
5.1.3 Oppsummering.....	64
5.2 Omsorg for det levende.....	65
5.3 Medmenneskelighet – å se det gode i mennesket	67
5.3.1 Å være god mot andre.....	67
5.3.2 Troen på andres godhet.....	68
5.4 Naturen som en positiv aktør	70
5.5 Religionen	71
5.6 Utvikling	74
5.6.1 Det store i det små.....	74
5.6.2 Omsorg for det levende.....	75
5.6.3 Medmenneskelighet – å se det gode i mennesket	76
5.6.4 Naturen som en positiv aktør	77
5.6.5 Religionen	78
5.6.6 Den generelle utviklinga	80
6.0 Avslutning.....	81
6.1 Vurdering av resultater	81
6.3 Videre forskning	84
7.0 Litteratur	85

1.0 Innledning

1.1 Presentasjon av prosjekt og problemstilling

For en forfatter som har solgt over en million¹ bøker, er det gjort overraskende lite akademisk arbeid rundt Kjell Aukrusts (1920-2002) litteratur. En årsak kan kanskje være at tekstene hans av mange ansees som enkle humortekster, og at de ikke har stor nok litterær kvalitet. I denne oppgava vil jeg trekke fram noen av hans tekster, og gi de den behandlingen jeg mener de fortjener. Avisredaktør Harald Stanghelle har sagt følgende om Aukrusts forfatterskap:

Det finst nokre få menneske som byr på eit liv som vert eit lykkekast for ein heil nasjon. Kunstnarar så grensesprengande at dei skapar noko vi ikkje visste eksisterte før kunstnaren syntet det fram for oss. Og når dei det gjer, opplever vi ikkje berre overraskande gjenkjenning, men også nyeerverva [sic] sjølvvinnsikt. Ein slik kunstnar og eit slikt menneske var Kjell Aukrust. (Stanghelle 2006: omslag)

For mange er Kjell Aukrust mest kjent som mannen bak Flåklypa, og kanskje mest av alt spillefilmen *Flåklypa grand prix* (1976). Han er hjernen bak kjente figurer som Solan Gundersen, Reodor Felgen, Ludvig, Emanuel Desperados og mange flere. Aukrust har også utgitt tekster i ulike sjangre, alt fra avistegninger til romaner.

For å komme nærmere inn på noen av Aukrust tekster, utover kun de humoristiske sidene, vil jeg forsøke å se på hvilke verdier og holdninger som finnes i tekstene. Jeg jobber derfor ut fra denne problemstillinga:

Hvilke holdninger og verdier ligger til grunn i Kjell Aukrusts venne-bøker?

Venne-bøkene består av de fire bøkene *Je og'n Solan* (1966), *Hilsen Solan og Nystumoen* (1973), *Ludvig* (1977) og *Guttene på broen* (1983). Disse vil komme tilbake til under punkt 1.3. Jeg vil i arbeidet ha som utgangspunkt at det i tekstene ikke kun finnes ett verdenssyn, men flere. De kryssende måtene å tolke verden på vil jeg vise at først og fremst er tilknyttet de ulike karakterene².

Grunnen til at jeg vil se på holdninger og verdier i tekstene, er at det er her mye av en fiktiv verdens grunnelementer ligger, og at en dypere forståelse av et litterært univers kan tilegnes gjennom kunnskap om hvilke normer som er i dette universet. I Aukrusts tilfelle tror

¹ Tall oppgitt av Aukruststiftelsen (et overslag, og ikke et nøyaktig tall). CappelenDamm ønsket ikke å opplyse om salgstall.

² Jeg kommer stort sett til å bruke karakter framfor person i min oppgave, da de tekstene jeg vil fokusere på ikke kun består av mennesker, men også av dyr.

jeg at mye av hans suksess ligger i at folk kjenner seg igjen i hva han skriver om, og at noe av gjenkjennelsen kan finnes i den måten verden skildres og beskrives på.

Når jeg velger å se på hva slags holdninger og verdier som er i venne-bøkene, er det naturligvis noen sider ved disse tekstene jeg ikke kommer til å fokusere på. For mange vil det kanskje være naturlig at humoren er noe som tas opp når det kommer til Kjell Aukrust, da hans tekster nok først og fremst er kjent som humoristiske. Jeg vil ikke ha hovedfokus på dette, men heller se på hva *mer* tekstene kan by på utover det å være morsomme.

1.2 Biografi³

Kjell Aukrust ble født i Alvdal den 19. mars 1920 og vokste opp på landbruksskolen Storsteigen i samme bygd, der faren var bestyrer. Da Aukrust var 15 år, ble faren valgt inn på Stortinget, og familien flytta til Oslo, der Aukrust ble skrevet inn på Fag- og Forskolen i Gamle Elvebakke. Her tilbrakte unggutten noen vonde måneder, uten å klare å tilpasse seg bylivet noe særlig.

Kjell Aukrust hadde tegnet hele livet, og ikke lenge etter at familien flytta til Oslo fikk han vist noen av tegningene sine til kunstneren Henrik Sørensen, som likte det han så, og hjalp Aukrust inn på Kunst- og håndverksskolen, med Per Krogh som lærer. På kunsts skolen ble han helt til den måtte stenge på grunn av krigen i 1942. Allerede til høstutstillingen i 1939 fikk Aukrust antatt et bilde som en av de yngste utstillerne til da. Han gjentok bedriften i 1945.

Etter krigen begynte han å arbeide som avistegner i Vårt Land, men ble snart innkalt til Forsvaret. På grunn av en menisk-skade ble han satt til å tegne for *Mannskapsavisa* (senere kalt *Forsvarets Forum*). Her ble han i mange år, men arbeidet samtidig som skribent i *Dagbladet*, og her oppsto historiene som skulle bli til ”Alvdalstrilogien”. I 1958 kom *Simen* ut, og ble en umiddelbar suksess, med tosifrede opplag allerede første året. Siden den gang har det jevnt og trutt kommet ut bøker med Kjell Aukrust historier og av avisparodien ”Flåklupa Tidende”. Bøkene kommer også i dag stadig ut i nye utgivelser.

I 1947 gifta Aukrust seg med kona Kari i Hamar Domkirke. Kari skulle bli en viktig støttespiller for Aukrust, og en viktig person for det arbeidet han gjorde. Hvor mye innspill Kari hadde på både tekster og tegninger er vanskelig å si, men det skal ha vært betydelig.

³ Biografien er i hovedsak basert på Kjell Aukrusts egen erindringsbok *Slipp ham inn!* og Finn Jors *Galleri Aukrust*.

Paret bodde store deler av samlivet i Midtåsen på Ljan i Oslo. Her hadde Aukrust sitt arbeidsrom, mens Kari sto for den sikre inntekten med en kontorjobb i byen.

I tillegg til bøkene har Aukrust vært med på å lage filmer, sette opp teater og han deltok en tid jevnlig i radioprogrammet *Nitimen* i NRK-radio som figuren Edmund Bakken. I 1996 ble Aukrustsenteret i Alvdal åpnet, og med dette fikk Aukrust et museum dedikert til sine arbeider. Kjell Aukrust døde på julaften i 2002 og ligger gravlagt i Alvdal.

1.3 Aukrusts tekster

1.3.1 Gruppering av tekstene

Kjell Aukrust var en produktiv forfatter som står bak mange bøker av ulike karakter. For å gjøre forfatterskapet mer oversiktlig, vil jeg dele de ulike bøkene inn i to kategorier: bøkene med avisparodien ”Flåklypa Tidende” og bøkene med korte historier om hverdagslige ting i både nåtid og fortid. Aukrust har også utgitt romanen *Gurin med reverompa* (1991), som mer kan karakteriseres som ei barnebok. På grunn av dens stilling litt utenfor resten av forfatterskapet lar jeg det bli med denne nevnelser. I tillegg til bøkene er det kommet tre filmer basert på Aukrusts historier⁴.

De totalt ni bøker som går under navnet ”Flåklypa Tidende”, er samlinger av avisparodien Aukrust hadde på trykk i *Mannskapsavisa* i over 40 år (Høiland 1989: 137). Disse tekstene skiller seg ganske klart fra andre tekster av forfatteren, da det i Flåklypa-bøkene er en noe galskapspreget med humor som er enkel og rett fram. Tema og form er distinkt annerledes enn i Aukrusts andre bøker, og hendelsene og personene er tydeligere fiktive.

De resterende bøkene er alle samlinger av småhistorier, om de gode, morsomme eller melankolske sidene av livet. De er ikke like tydelig fiktive som Flåklypa-bøkene. I denne kategorien er det mange bøker, og disse kan videre deles inn i tre, der jeg vil trekke skillene ut fra graden av fiksjon og hvilken tid de skildrer.

Den første underkategorien inneholder tre bøker med historier fra Aukrusts barndom. Bokserien har fått tilnavnet ”Alvdals-trilogien” på grunn av at handlinga stort sett foregår i Alvdal. Bøkene heter *Simen* (1958), *Bror min* (1960) og *Bonden* (1964), og er basert på hendelser fra Aukrusts oppvekst. I likhet med ”Flåklypa Tidene” ble deler av fortellingene i

⁴ I filmene blandes det inn karakterer fra de ulike gruppene bøker, da for eksempel både ”Mysil Bergsprekken” (fra *Flåklypa Tidende*) og ”Ludvig” (fra bøkene om Ludvig, Solan og Nystumoen) opptrer i samme filmen (*Flåklypa Grand Prix* (1975))

”Alvdals-trilogien” utgitt i avis forut for bokutgivelsene. Historiene fra barndomsbygda ble trykka i *Dagbladet* (Cappelen 1989: 6).

Den andre underkategorien bøker inneholder historier med en jeg-person og hans venner, og omhandler de fiktive karakterene Ludvig, Solan og Nystumoen: et pinnsvin, ei skjære og en fjøsnisse. Her er det fire bøker som jeg velger å kalle venne-bøkene. I form og innhold kan de minne litt om trilogien, men perspektivet er mer voksent, og foregår ikke bare i Alvdal. Det er disse bøkene som vil være gjenstand for analysen i denne oppgava, og de vil derfor bli nærmere omtalt under.

Den siste underkategorien er bøker som mer eller mindre er rene selvbiografiske bøker ispedd noen dikt, samt at Solan og Ludvig opptrer i noen av historiene. De tre bøkene *Lykkelig er den ...* (1988), *Slipp ham inn!* (1990) og *En liten og en små* (1995) skiller seg fra de andre i denne gruppa ved at de for det første omhandler hele livsløpet til forfatteren fra barnsben av, og ved at de i større grad er basert på virkeligheten enn venne-bøkene. Bøkene er også utgitt med undertitler som ”Erindringer” og ”Minner og inntrykk” og gir seg derfor også ut for å være noe litt anna enn de andre. Samtidig gir historiene et inntrykk av å være mer virkelighetsnære.

1.3.2 Sjanger

Venne-bøkene inneholder mange korte historier som i utgangspunktet ikke har et samlet handlingsforløp, men som kan sees i sammenheng da de ligner i form og til dels også i tema. I tillegg er det en viss grad av koherens i hendelsforløpet. Handlinga i tekstene er lagt til Alvdal, Italia, Ytre Oslofjord, Oslo og ”jeg”s⁵ hjem i Midtåsen på Ljan i Oslo, samt noen andre steder.

Å samle disse tekstene under én sjanger er ikke enkelt da de ulike historiene kan plasseres i ulike sjangre. Noen kan kalles noveller, andre anekdoter og en del kan også minne om petiter. Trekk fra eventyrsjangeren er også å finne i noen av historiene.

Jeg ønsker å kunne sette alle historiene under én overordna sjanger, og i Elin Prøysens hovedoppgave ”Så får novella bli lørdagsstubb lell” Alf Prøysens lørdagsstubber. En drøfting av sjanger og særtrekk” drøfter hun begrepet *stubb* om Alf Prøysens korte fortellinger. Hovedtesen til Prøysen er ”at en stubb er en overordna sjanger som rommer flere

⁵ Siden *jeget* i venne-bøkene er en handlende karakter, og ”jeg” er det han oftest omtales om, vil jeg bruke ”jeg” som navn på denne karakteren. Det gjør jeg for å skille han fra et hvilket som helst annet *jeg*, da jeg spesielt i kapittel tre diskuterer *jegets* stilling i en tekst på et mer generelt grunnlag.

undersjangre.” (Prøysen 2002: 6) Jeg mener at også Kjell Aukrusts historier kan passe inn under sjangerbegrepet stubb.

Prøysen framhever at begrepet stubb er knytta til skildringer av bønder, fiskere og karakteristiske typer fra bestemte deler av landet (Prøysen 2002: 10). Fortellingene kan være morsomme, alvorlige eller begge deler på en gang, og bærer preg av ulike, mer etablerte sjangre. Stubben er altså passende for mange tekster, men generelt kan man si at den er: ”En kort prosatekst som bygges opp mot et sluttpoeng.” (Prøysen 2002: 6)

Med en del kriterier for hva en stubb er, vil jeg argumentere for at tekstene i venne-bøkene kan kalles stubber. Herunder er det fortellinger med novellepreg, anekdotepreg, noe eventyrlignende, og noen av dem kan sammenlignes med petiter.

Poenget med å sette tekstene under en paraplyterm er for enkelt å kunne behandle dem som en enhet uten å måtte skille på sjanger innad i venne-bøkene. Spørsmålet rundt sjanger kunne selvfølgelig vært drøftet i større grad, men fordi hovedpoenget her ikke er å gjennomføre en analyse av sjangertrekk, lar jeg det bli med dette.

1.3.3 Venne-bøkene

De fire venne-bøkene er: *Je og’n Solan* (1966), *Hilsen Solan og Nystumoen* (1973), *Ludvig* (1977) og *Guttene på broen* (1983). Bøkene skiller seg fra ”Alvdals-trilogien” ved at de handler om fiktive karakterer, samt at menneskene er voksne. Likevel er de to gruppene bøker til dels like sjanger- og stilmessig.

Je og’n Solan inneholder fjorten stubber der Solan Gundersen og ”jeg” er de sentrale karakterene. Andre skikkelser er ”svogeren”, ”husfruen”, diverse italienere, samt noen forfattere og en del andre folk. Stort sett dreier stubbene seg om Solan og ”jeg” sine liv, og alt det morsomme de opplever.

Hilsen Solan og Nystumoen består også av fjorten stubber. Her er det fortsatt Solan Gundersen og ”jeg” som er de sentrale karakterene, men nå sammen med Nystumoen. ”Husfruen”, eller ”kona” som hun også omtales som, er fortsatt med av og til, og det er stadig diverse italienere som figurerer. Stubbene dreier fortsatt rundt opplevelser vennene har sammen, men det spes også på med noen mer filosoferende stubber.

Ludvig deles også inn i fjorten forskjellige stubber. Nystumoen er bytta ut med Ludvig, men ellers er persongalleriet det samme som i *Hilsen Solan og Nystumoen*. Fortsatt er historiene fulle av opplevelser, men de mer undrende stubbene får en større plass.

Som siste bok av venne-bøkene inneholder *Guttene på broen* tjuefire stubber. Det er de samme karakterene som er med her som i *Ludvig*, men turene til Italia har tatt slutt, og italienerne med dem. Boka domineres av stubber med melankolsk og filosoferende tematikk, likevel er det fortsatt rom for historiene som handler om gode opplevelser vennene i mellom.

I min oppgave bruker jeg utgaver av bøkene fra litt forskjellige årstall. Av *Hilsen Solan* og *Nystumoen* bruker jeg førsteutgaven fra 1973, mens med de andre bøkene bruker jeg seinere utgivelser. Både når det gjelder *Je og 'n Solan* og *Ludvig* bruker jeg bøker som er utgitt i 2009, mens jeg med *Guttene på broen* bruker en utgave fra 2006. Årsaken til dette er at det var disse utgavene jeg enklest fikk tak i, og siden innholdet ikke er endra, og sidetalla også er like, ser jeg ingen grunn til å etterstrebe en bruk av førsteutgavene.

1.3.4 Tekst og tegning

Tekstene til Aukrust er akkompagnert av tegninger av forfatteren, og utfyller tekstene ved at de ofte er med på å sette stemninga i historiene. For eksempel er *Ludvig* med blomsten i hånda eller et falleferdig stabbur med på å gi leseren en ekstra dimensjon til historiene. På mange måter utfyller tekst og tegning hverandre mye, likevel vil jeg ikke vie dette samspillet mye plass i mine drøftinger.

I andre typer analyse enn den jeg skal gjennomføre, ville oppmerksomhet rundt forholdet skrift og tegning vært naturlig, men mitt fokus ligger hos det litterære hos Aukrust, og tegningene vil derfor ikke bli diskutert nærmere såfremt jeg ikke ser det som helt nødvendig for analysen av tekstene.

1.4 Tidligere forskning

For en forfatter med såpass høye salgstall som Kjell Aukrust har det som nevnt vært gjort lite akademisk forskning rundt hans forfatterskap. Det eneste arbeidet som er gjort rundt hans forfatterskap fra et universitet, er ei hovedoppgave fra 1977. Ut over dette er det skrevet noen biografier og artikler om forfatterskapet, men noe omfattende arbeid har ikke blitt gjort. Om Aukrust som tegner og maler er det blitt gjort noen arbeider, men heller ikke på denne fronten opptar Aukrust mange hyllemeter. Jeg vil her gi en kort oversikt over hva de ulike arbeidene som er gjort rundt forfatterskapet til Aukrust, innebærer.

I 1977 leverte Tore Midtbø ei hovedoppgave ved Universitetet i Oslo med tittelen "'Flåklypa'-bøkene til Kjell Aukrust: en suksess, dens bakgrunn og utvikling." To år senere ble oppgava omgjort til bokform og utgitt av Novus forlag i Oslo med tittelen *Fenomenet*

"Flåkløpa": Fra avisparodi til kulturindustri. Som titlene sier omtaler disse "Flåkløpa tidene" som Aukrust hadde på trykk i *Mannskapsavisa*, og senere utga i bokform.

Et par bøker om Kjell Aukrust kan sies å være biografier. Ingjald Hoel utga i 1974 boka *Slik var'n Kjell: en bok om Kjell Aukrust* og i 1989 kom *Jø, så fyse! en bok om Kjell Aukrust* der en rekke kjente norske kulturpersonligheter skrev om sitt forhold til Aukrust, i anledning av hans 70-årsdag året etter. I 2000 ga Jan Jakob Tønseth ut *En rar skrue. Fenomenet Kjell Aukrust*. Alle disse bøkene er utgitt før Aukrusts død i 2002, og senere er det heller ikke blitt utgitt noe mer.

Om Aukrust som forfatter er det blitt skrevet noen artikler. Én er skrevet av dikteren Ola Jonsmoen med tittelen "Humor er ingen spøk. Kvifor Kjell Aukrust må få ein representativ plass i litteraturhistoria!", og utgitt i magasinet *Skolefokus* i 1999. I 2004 kom "Å, så nøfye go'e greier!: Kjell Aukrust som forfatter" av journalisten Finn Jor. Artikkelen ble utgitt i *P2 Akademiet*.

Videre er utgivelsene om Kjell Aukrust fokusert på hans tegninger og malerier. Også her er det kun noen få bøker og artikler. I tillegg er det gjort en del intervjuer med Aukrust i alt fra *Årbok for Østerdalen* (2001) til *Økonomisk rapport* (1992).

Alt i alt er forskningsgrunnlaget om Aukrust nesten ikkeeksisterende, og i forhold til de tekstene jeg skal ta for meg i denne oppgava, er det ingenting som er blitt tatt tak i tidligere. Å belyse hvilke normer og holdninger som er typisk for det litterære universet i en del av Aukrust forfatterskap, vil derfor være med på å løfte fram denne forsømte delen av norsk litteratur.

2.0 Teori og metode

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for hvilke teoretiske begreper og metoder jeg vil benytte meg av for å nærme meg hvilke holdninger og verdier som ligger til grunn for Aukrusts venne-bøker. Jeg vil også si litt om hvordan jeg har tenkt å gjennomføre arbeidet.

For å finne fram til ulike holdninger og syn på verden vil jeg bruke den russiske litteraturviteren og filosofen Mikhail Bakhtins teori om den polyfone teksten. Den er kanskje ikke direkte overførbar til Aukrusts tekster, og jeg vil derfor begrunne hvorfor denne teorien kan være nyttig for mine analyser.

2.1 Teorien om den polyfone tekst

Bakhtins teorier om den polyfone roman kommer fra hans studier av romaner av Dostoevskijs og Rebeais i bøkene *Problems of Dostoevsky's Poetics* (1973) og *Rebeais and His World* (1968). Når han bruker begrepet polyfoni på litteraturen, har han henta et uttrykk som egentlig brukes i musikkens verden, og betyr at flere stemmer er melodiførende. Hos Bakhtin går det ut på at det i en tekst finnes flere personer, ideer og stemmer som er i dialog med hverandre og dermed påvirker hverandre og handlinga (Egeland 1985: 56). Bakhtin skriver dette om Dostoevskijs romaner:

[...] Dostoevsky portrayed not the life of an idea in an isolated consciousness, and not the interrelationship of ideas, but the interaction of consciousness in the sphere of ideas [...]. [...] since a consciousness [...] is presented not on the path of its own evolution and growth [...], but rather alongside other consciousnesses [...], it is pulled into interaction with other consciousnesses. (Bakhtin 1997: 32)

Vi ser her at en bevissthet eller idé ikke kan eksistere på egenhånd, men i stedet står i sammenheng med andre ideer. Motsetningen til dette er de såkalte monologiske tekstene, hvor én idé er dominerende og ligger som grunnlag for alt i teksten. En slik idé kan ofte være lik den oppfatninga som forfatteren står for (Egeland 1985: 56).

Bakhtin trekker fram den sokratiske dialogen som et tidlig eksempel på polyfoni i tekster der en felles forståelse av en idé muligens ikke er målet, men det sentrale i stedet er vekting av ulike synspunkter (Bakhtin 1997: 109 – 110). Det vi kan ta med oss videre fra den sokratiske dialogen, er fokuset på ulike sider av en sak. For i en polyfon tekst er det nettopp tilstedeværelsen av ulike stemmer – som gjerne kan være meningsmotsigende – som gjør

teksten polyfon. Stemmene er ofte uavhengige av forfatteren og fortellernes egne stemmer. Forfatter- og fortellerstemmene er egne stemmer på lik linje med alle de andre, og er i samme grad med i dialogen som utspiller seg i tekstene.

De forskjellige oppfatningene kan representeres ved ulike karakterer, men også av større enheter som samfunn eller religion, i tillegg til andre utenforstående tekster – både konkret i den aktuelle teksten og utenfor. Det er med andre ord ulike forståelser av verden som presenteres i teksten gjennom ulike stemmer, og stemmene er enten konkrete karakterer eller mer abstrakte i form av for eksempel et bygdedyr eller en kristen dydsetikk.

I tillegg til stemmer vi har i teksten og i samfunnet, vil også andre tekster være med på å spille en rolle. Alle tekster som lages, skrives inn i en verden av mange tidligere tekster. Andre forfatteres verker er dermed en del av produksjonsvilkåra til den aktuelle forfatteren. Det vil derfor ligge en rekke stemmer fra andre tekster bak det som skrives (Egeland 1985: 57). Dette betyr at alt det en forfatter har lest, vil være med på å påvirke det han eller hun skriver. En tekst er med andre ord aldri et produkt som er skapt helt uten meningspåvirkning fra andre. Selve betydningsinnholdet vil derfor være styrt av stemmer som har vært med å farge det før det ble skrevet.

2.1.1 Hvordan bruke polyfoniteori på Aukrust?

Den polyfone romanteori går helt kort ut på at det er flere ulike stemmer til stede i teksten, og at disse stemmene er i dialog med hverandre. De er alle en del av teksten, og rettes ofte mot et saksforhold eller et tema som dermed vil bli belyst fra flere ulike sider. Det er nettopp denne belysninga fra flere sider jeg er ute etter når jeg velger å bruke Bakhtins teorier på Aukrust.

For å nå målet om å finne holdninger og verdier i det litterære universet, tror jeg den beste måten å nærme seg dem på er gjennom karakterene. Karakterene er handlingas drivkraft, og de innehar derfor viktige stemmer. Et større innsyn i stemmenes holdninger kan gjøre det lettere å forstå normene i tekstuniverset. Med utgangspunkt i at de ulike stemmene er i dialog med hverandres, vil jeg forsøke å beskrive de ulike holdningene og verdiene som kommer fram, og se om de kan trekkes sammen til en mer overordna forståelse av hva som er de gjeldene normene.

En del av analysen vil medføre en diskusjon om det i bøkene eksisterer en overordna norm. Om drøftinga viser at det *er* verdier og holdninger som er overordna andre, og at tekstene har en felles norm, vil nok dette muligens stride litt med poenget til polyfonteorien.

Uansett er det fruktbart å bruke teorien, siden det kan hevdes at det er ulike måter å forholde seg til en felles norm på hos de ulike stemmene. Jeg mener derfor dette er forenelig med Bakhtins teorier, i og med at den polyfone teksts belysning av sakers ulike sider også kan gjelde for oppfattelsen av en mer universell sak som det er konsensus rundt.

Med en litt tilpassa bruk av Bakhtins polyfonteorien – og tilpasning er nødvendig, da Dostoevskij og Aukrust er to ganske ulike forfattere – tror jeg en god analyse av den Aukrustske verden vil være mulig.

For å strukturere analysen av stemmene, vil jeg trekke fram noen elementer som er viktige i Aukrusts univers. Eksempler på hva jeg vil fokusere på er naturen, religionen og forholdet til andre mennesker. Dette vil imidlertid bli tatt opp igjen og diskutert mer inngående senere.

Med de ulike stemmes syn på noen forskjellige elementer i universet vil en rimelig god oversikt over den Aukrustske verden være på plass. Med bakgrunn i det som kommer fram om dette, vil det være mulig å bedre kunne beskrive og vise hvilke holdninger og verdier som finnes i venne-bøkene. I tillegg vil det være mulig å se om det er ulike oppfatninger som får like vilkår, eller om det er verdier som framstår som bedre enn andre, og dermed danner en feller norm for bøkene.

2.2 Metodisk tilnærming

En idé som ligger til grunn for mine analyser, og noe jeg også mener er en forutsetning ved bruk av polyfonteorien, er at deler i tekstene er med på å definere og skape den helheten som er et litterært univers. Med dette som grunnlag vil jeg ved hjelp av nærlesning av tekstene forsøke å nærme meg hva de ulike karakterenes stemmer representerer, og bruke disse funna til å tegne et bilde av hvordan verdiene og holdningene i venne-bøkene gjør seg gjeldene. Ved å bruke nærlesning for å undersøke detaljenes betydning for tekstenes helhet, lener jeg meg på ideer og metoder både fra strukturalismen og fra nykritikken. Dette vil ligge som et grunnprinsipp i mine analyser.

Kapittel tre skiller seg i noen grad fra resten av analysene ved at det inneholder en mer narratologisk sentrert analyse av fortelleren, og at det dermed er et litt annet fokus enn i de resterende kapitlene. Fortelleren i venne-bøkene har en interessant rolle fordi han opptrer i flere forskjellige former og deltar i ulik grad i handlinga. Det er for å få en avklaring av disse forholda – da de har mye å si for hvordan vi skal lese tekstene – jeg ser meg nødt til å vie et

helt kapittel til fortelleren, og det er også derfor dette kapittelet i noen grad vil skille seg ut i den metodiske tilnærminga.

Kapittel fire er kapittelet der stemmeanalysen er, og naturlig nok vil mye av det som gjøres her være tett knytta opp mot Bakhtins teorier. Med bakgrunn i ideen om at delene er med på å utgjøre helheten, vil jeg i dette kapittelet fokusere på å finne ut av hva disse delene er. Gjennom nærlesing med tanken om at teksten er polyfon, vil jeg forhåpentligvis klare å finne fram til de ulike stemmenes ulike holdninger, noe som er en del av de verdiene som er venne-bøkernes univers. De funna jeg gjør vil jeg se på i en større sammenheng, og av det vurdere om de verdiene og holdningene jeg finner får like stor betydning, og på den måten avgjøre om tekstene kan kalles polyfone eller ikke.

Målet med femte kapittelet er å presisere, uttype og evaluere de funna jeg kommer fram til i kapittel fire. Jeg vil dermed diskutere hvordan resultatene av den polyfone analysen kan plasseres inn i en større kontekst: Det litterære universet.

Sjette, og siste kapittel, vil være en oppsummering av analysene, og en vurdering av prosjektets resultater. Jeg vil her også trekke inn de begrensninger analysene har, og hvordan man eventuelt kan arbeide videre med dette prosjektet, og med andre deler av Aukrusts forfatterskap.

Lagt sammen kan jeg si at hvert av kapitlene tre, fire og fem er trinn i en trappeforma analyse av venne-bøkernes verdi- og holdningsgrunnlag, der funna fra trinn én følger med videre og bygges på i trinn to og så videre.

Kapittel seks vil tilslutt oppsummere og vurdere resultatene av analysene, samt hvordan arbeidet har gått.

3.0 Fortelleren

I venne-bøkene er det en *jeg*-person som er fortelleren. I en tekst som har et *jeg*, er det naturlig at det er gjennom denne karakteren vi ser den fiktive verden. Dette gjelder til en viss grad også i venne-bøkene. ”Jeg” er den som forteller historiene, og dette gjør han både når han selv er med som en aktør, og der han står utenfor som en slags observatør. Det vil kanskje være naturlig å kalle fortelleren for en førstepersonsforteller. Men fortelleren er også en observerende tredjepersonsforteller i venne-bøkene. Han innehar flere roller, og med andre ord er det en kompleks forteller vi står overfor. Å se nærmere på fortelleren og hans rolle vil derfor være interessant med tanke på verdiene og holdningene som kommer til uttrykk i bøkene.

En avklaring som må gjøres om fortelleren, er hans forhold til forfatteren. Grunnen til dette er Aukrusts tilsynelatende nære forbindelse med historiene. Er det for eksempel Aukrust personlig som er ”jeg”? Her er det mulig å argumentere for flere løsninger.

Kjell Aukrust er bøkens forfatter. Dette er innlysende, og koblinga til ”jeg” kan derfor hevdes å være klar, da det er mange likheter mellom ”jeg” og Aukrust. De bor samme sted, har samme navn og er fra Alvdal, for å trekke fram noen ting. Allikevel vil jeg legge til grunn at de stort sett er adskilte. Dette gjør jeg ikke ut i fra et standpunkt om at et litterært *jeg* aldri kan være den samme som forfatteren, men i denne oppgava er det ikke nødvendig å gjøre disse sammenligningene. Mitt mål er å beskrive og gå i dybden på verdiene og holdningene i venne-bøkene, ikke å knytte dette opp mot hverken forfatterens eget liv eller den virkelige verden generelt, hvis det ikke er strengt nødvendig. Et skille mellom den som har skrevet bøkene, og et *jeg*, er derfor like greit, også fordi et *jeg* kan være underlagt tekstuelle premisser som ikke forfatteren er underlagt⁶.

Som nevnt opptrer ”jeg” på forskjellige måter i tekstene. Når han er en førstepersonsforteller eller en tredjepersonsforteller har han også ulike roller innafor fortellerperspektivene. For eksempel varierer det fra stubb til stubb om ”jeg” er hovedperson eller biperson når han er førstepersonsforteller. I og med at venne-bøkene er ei samling av små fortellinger, kan en slik variasjon gjøres ganske uproblematisk fra historie til historie, da hver og en av dem har en slutt, og en ny stubb mer eller mindre begynner på ny. I dette kapittelet skal jeg se på ”jeg”s ulike roller i venne-bøkene, og hvordan denne karakteren er med på å prege det litterære universet i disse bøkene.

⁶ Mer om dette vil komme de senere kapitlene.

3.1 ”Jeg” som førstepersonsforteller

En førstepersonsforteller er en aktiv karakter i ei historie, og er med på å definere plott og handlingsstruktur (Lothe 2007: 72). Fortelleren kan opptre både som handlende hovedperson og som en mer tilbaketrukket biperson. I Aukrusts tekster finnes begge. ”Jeg” kan endre seg fra å være den karakteren som er midtpunktet, til å bli en som kun står i bakgrunnen.

Et interessant trekk ved ”jeg” som førstepersonsforteller er at han delvis er en allvitende forteller, til tross for egen deltakelse. En allvitende forteller knyttes ofte til tredjepersonsfortelleren, men her kan altså ”jeg” vite hva noen av de andre karakterene tenker og føler. At en tredjepersonsforteller kan bruke *jeg*-referanser, er ikke så uvanlig, men da skjer det som regel i kommentarer og vurderinger, uten at fortelleren går inn og er en handlende person.

I Aukrust-tekstene er ”jeg” handlende samtidig som han i mange tilfeller kan se inn i de andre karakterene. Denne innsikten er begrenset til å gjelde Ludvig, Solan og Nystumoen. Andre personer og karakterer er fortelleren ikke allvitende i forhold til. Et eksempel på den allvitende ”jeg” finnes i ”Han kalte seg Ludvig” i *Ludvig*. Stubben åpner med: ”Han kom i høstregnet og banket på [...] Jeg tok framtoningen i nærmere øyensyn.” (Aukrust 2009b: 8) og slutter med: ”Mens høstregnet rant over småruta vindusglas, fløy en intens kveldsbønn gjennom tett skydekke fra en engstelig sjel [Ludvig] på flatseng: - Pass på så je ligg høggende stille ellers vekker je’n Solan Gundersen som ligg innerst!” (Aukrust 2009b: 13 – 14) Her er fortelleren en handlende karakter, og samtidig en allvitende forteller. Det viser seg at ”jeg” vet hva en bønn fra en av de andre karakterene inneholder. Det er mulig at Ludvig har fortalt ”jeg” i ettertid hva bønnen inneholdt, men det kommer ikke fram i historia. Det kan derfor tolkes som om en må være allvitende for å inneha den kunnskapen.

Et trekk ved en førstepersonsforteller som er viktig å huske på, er at en aldri kan være hundre prosent trygg på at det en slik forteller presenterer, er sant. De andre karakterenes handlinger og replikker kan være farga av at det er noen andre som forteller hva som skjer. I analysen av de ulike karakterenes stemmer må dette aspektet bli tatt hensyn til, og graden av påvirkning fra fortelleren – i den grad det er noen – må tas med i beregningene.

3.1.1 Hovedperson

”Jeg” som hovedperson er mest til stede i boka *Je og’n Solan*, og dukker sjeldnere opp med en hovedrolle i de andre bøkene. Fokuset i denne delen om ”jeg” vil derfor ligge på *Je og’n Solan*. Boka åpner med: ”I 1961 hørte jeg min egen stemme.” (Aukrust 2009a: 5) Her er

”jeg” en deltakende part i historia, og dette fortsetter utover i de fleste historiene i boka. I *Je og’n Solan* er det kun Solan som er den andre hovedkarakteren, og ”jeg”s rolle er antakelig mer framskutt på grunn av at det i hovedsak kun er én annen karakter med. Som vi skal se, blir ”jeg” mer tilbaketrukket når det kommer flere karakterer til.

Med ”jeg” som hovedperson kan en anta at det er rundt hans person handlinga foregår. Dette stemmer også, men det er sjeldent ”jeg” er den eneste hovedpersonen. Ofte er en av de andre karakterene minst like sentrale som ”jeg” selv. I *Je og’n Solan* er ”jeg” oftest hovedperson, men stort sett er Solan Gundersen minst like deltakende, og han er også en hovedperson. I alt fra bilkjøring til innkjøp av racerbilbane er det ”Solan og jeg” som er en handlende enhet. Det er ikke ofte ”jeg” omtaler seg selv uten vennen. I ”Musikkens venner” fra *Je og’n Solan* er det et tidlig eksempel på en sameksistens mellom de to: ”Vi inn i Fiat’n. Jeg tok rattet. Solan la seg på gasspedalen. Slik er arbeidsfordelingen når je og’n Solan Gundersen skal fort fram.” (Aukrust 2009a: 10) Dette viser at ”jeg” ikke er enerådende i de historiene som fortelles, men at Solan også er med på å påvirke handlinga. I ”Le Mans-start” fra *Je og’n Solan* kan vi se et eksempel på det der Solan ligger på gassen, og endrer utfallet, under Randsfjord-Racet. ”På gasspedalen vart Solan Gundersen mer og mer uvøren. Liten og snarsint hivde’n stjerten tel værs og fikk tyngdepunktet framover. Trikset åpna alle sluser for høyoktant drivstoff. Hjula spant så bilen begynte å vake.” (Aukrust 2009a: 38)

Et bredt innblikk i ”jeg”s følelsesliv får vi ikke, men noen ganger får vi presentert de nære følelsene. I stubben ”Kort møte med Vår Herre” fra *Hilsen Solan og Nystumoen* skal Solan, Nystumoen og ”jeg” reise med fly. Frykten for å bevege seg sånn oppe i lufta blir skildret på denne måten: ”Da kom det over høyttaler’n: [...] klar for avgang. Hold kontrollkortet klart! Det lød som ”vær så god neste” fra tannlegekontoret i Holtegata 10, foran en rotfylling.” (Aukrust 1973: 23) Videre får vi også se hvordan ”jeg” forsøker å bli kvitt den verste angsten: ”Vi foldet hendene i smug. Jeg hadde så visst ikke plaga Vår Herre med bønner i utide. Kunne han til gjengjeld passe på tre små engstelige sjeler [...], siden vi ikke var på bakken?” (Aukrust 1973: 26) Slike innsyn i den indre verden til ”jeg” er ikke overrepresentert, da det stort sett er de andre karakterenes følelser som skildres. Det er en slags tilbakeholdenhet over ”jeg”, og vi får ikke det samme innblikket i hans liv som til de andre karakterene. I kapittel fire vil jeg gå mer inn på hvilken effekt en slik tilbaketrukkethet kan ha for ”jeg”.

Når vi ikke egentlig får vite så mye om ”jeg”s indre liv, kan det i seg selv være beskrivende for hans personlighet. Siden det er ”jeg” som er fortelleren, er det han som bestemmer hva leseren får vite og ikke. Det at han da velger å ikke blottlegge seg selv, kan

vitne om en beskjedenhet og et ønske om ikke å stikke seg fram. Selv om ”jeg” ofte er med på mange av de litt ville historiene, er det nesten alltid en av de andre som tilsynelatende drar det lengst. I stubben ”Ilsint Ferrari” i *Je og’n Solan* er det ”Svoger’n” som kjører vildest i et racerbilløp: ”Irritert over forbikjøringa og blind for farlige kurver, åpnet Svoger’n alle sluser for elektriske utladninger og gikk rett i veggen.” (Aukrust 2009a: 22) Det er Solan Gundersen som står for trimminga av racerbilene: ”Et snedig teknisk eksperiment hadde utkrystallisert seg i hodet hans, enkelt og genialt: *Mercedes – kronhjul overført på Ferrari – pinjong!*” (Aukrust 2009a: 19) Man kan likevel ane at ”jeg” nok heller ikke lar noe ligge i mellom: ”Da kom Ferrarien med stjernekjøreren ”Juan Fangio” [”jeg”] bak rattet. Han passerte ”Sterling Moss” [Svoger’n] med en munter hilsen, og slengte kvalitetsproduktet fra Italia oppover langsida [...]” (Aukrust 2009a: 22)

Et trekk ved venne-bøkene er at det kan være vanskelig å klart definere hvem som er den egentlige hovedperson. I og med at vi står overfor et *jeg*, vil det kanskje være naturlig å tro at det er dette som er hovedpersonen, men det stemmer nok ikke alltid. Siden bøkene består av mange små historier, kan fokuset skifte. Det er heller ingen av de andre karakterene som helt tydelig er bøkens hovedperson.

Men generelt er det karakterenes sameksistens som skaper handlinga i tekstene. De gangene vi kan si at ”jeg” er hovedpersonen, er han alltid flankert av en annen. Også de gangene han er uten Solan, Ludvig eller Nystumoen, er det noen andre med. I *Je og’n Solan* er Svoger’n en motpol, og ved én anledning dukker den svenske nobelprisvinneren Pär Lagerkvist opp som sidemann under en biltur i Italia (Aukrust 1973: 39 – 40). Denne oppbygginga av historiene, med to karakterer som motpoler, kan være en av grunnene til at ”jeg” mister sin posisjon som hovedperson etter hvert. Solan er hele tiden en sentral skikkelse, og ved Nystumoen og Ludvig har Solan Gundersen fått sine motparter. ”Jeg” er dermed ikke lenger den eneste Solan forholder seg til.

3.1.2 Biperson

Med inntoget av en ny venn i boka *Hilsen Solan og Nystumoen* trekker som tidligere nevnt ”jeg” seg litt tilbake. Han blir til tider mer beskrivende enn deltakende. Samtidig er han fortsatt med på samme måte som før: ”Den kvelden delte Nystumoen og Solan flatseng sammen [...]. Praten gikk til langt på natt. *Jeg* lytta litt ved døra, for Gundersen berettet fra sitt liv.” (Aukrust 1973: 17) Fra og med Ludvigs ankomst i *Ludvig* blir ”jeg” enda mer

anonym, og han dukker sjeldnere opp som deltakende på samme måte som i de tidligste bøkene.

Kanskje kan man hevde at ”jeg” mest av alt er biperson hele tiden? Som jeg tidligere har poengtert, får vi ikke vite så mye om hva ”jeg” tenker og føler. Vi får vite hans fødselsdato, navn, sivilstatus og bosted, men sjeldent noe mer. ”Jeg” er en person med noen kompanjonger som finner på sprell og forteller historier, men det er kompanjongene som primært står i sentrum. Med personkvaliteter som ikke er veldig tydelige, kan det tyde på at fortelleren er en biperson. Mye av det som jeg før har nevnt under delen om ”jeg” som hovedperson, er med på å underbygge dette.

Med ”jeg” som biperson blir det mer plass til de andre karakterene, og deres utfoldelse øker i takt med ”jeg”s tilbaketrekking. I *Je og’n Solan* er ”jeg” og Solan mer eller mindre likestilte. Kanskje er Solan til og med den mest dominerende skikkelsen⁷. I *Hilsen Solan og Nystumoen* blir ”jeg”s posisjon svekket allerede i tittelen der han nå er utelatt. Her er det mer plass til historier der det er Nystumoen og Solan som regjerer, men den ”jeg” som er i *Je og’n Solan* er fortsatt til stede, og det er i boka om Solan og Nystumoen vi får noen av de mest intime detaljene om ”jeg” gjennom alle venne-bøkene. Allikevel vil jeg argumentere for at ”jeg” her er blitt en biperson mer enn en hovedperson, i hvert fall i de fleste av stubbene. I *Ludvig og Guttene på broen* er ”jeg” helt klart en biperson når han deltar, og i noen tilfeller er han helt borte. I disse bøkene er det Solan og Ludvig som er stubbenes sentrale karakterer, og det er de som driver handlinga. Dermed er det hos disse karakterene fokuset nå ligger.

Som forteller endrer ikke ”jeg” seg noe særlig når han er biperson. Med en førstepersonsforteller som ikke er hovedpersonen, er det vanlig at historiene blir fortalt ut i fra *jegets* oppfatning av de andre personene som omtales. Dette kan for så vidt sies å stemme her også, men den omtalte egenskapen som allvitende gjør at perspektivet blir litt annerledes. I stedet for å fortelle ut i fra en *oppfatning* om hva karakterene har tenkt, *vet* ”jeg” faktisk hva de tenker. Mangelen på objektivitet som en førstepersonsforteller ofte har, kan føre til at leserne mister tillitten til fortelleren, både når han opptrer som hovedperson, og når han er en biperson. Men ”jeg” beholder i venne-bøkene tillitten i og med at han har de allvitende egenskapene.

⁷ Forholdet mellom ”jeg” og Solan diskuteres under kapittel 4.1.3

3.2 ”Jeg” som tredjeperson

I noen av stubbene er ”jeg” ikke nevnt, men vi kan ane at det er han som er stemmen bak fortellingene likevel. Grunnen til dette er at det i store deler av venne-bøkene er ”jeg” som forteller, og selv når han ikke er til stede, er det med den samme fortellermåten og i den samme settingen vi får servert historiene. ” – Åssen er’ e Vålerenga spiller nå’a?

Sagbruksarbeider Solan Gundersen slenger tippekupongen fra seg: – Der gikk den krona. Han drar svenskepungen fram.” (Aukrust 2006: 7) I dette utdraget er ”jeg” helt fraværende, og fortelleren er nå en tredjepersonsforteller. Likevel skiller kontekst og seg lite fra stubbene med førstepersonsforteller, og jeg vil derfor hevde at det *er* ”jeg” som forteller. Han er blitt en stille observatør.

Når vi står overfor en tredjepersonsforteller i venne-bøkene, er han en observerende, allvitende forteller. Han sitter og ser på hva som skjer, og har stort sett innsikt i hva de ulike karakterene tenker og føler.

Den observerende fortelleren fungerer i sin rene form som et slags kamera, som kun registrerer og observerer det som skjer. Med fortelleren i venne-bøkene passer ikke denne beskrivelsen helt. Han er helt klart observerende til tider, men flere steder er det noen passasjer som viser at det er en forteller som er nærmere knytta til handlinga enn en rendyrka observerende forteller: ”Merkelig personlighet denne Solan Gundersen. Når han myste slik innadvendt med øynene, ”så” han visst alt for seg. Som en hildring liksom, ble det fortalt...” (Aukrust 2006: 9) Her er fortelleren inne og kommenterer hva som foregår på innsiden av en av karakterene. Riktignok sier han ”blir det fortalt”, men ut fra hvordan Solan er⁸, kan vi gå ut i fra at det er han selv som har fortalt dette til fortelleren, og dette er da med på å styrke fortellerens tilknytning til teksten og de handlende karakterene.

Tidligere har vi sett at fortelleren er allvitende som førstepersonsforteller. Dette gjelder også når fortelleren går over i tredjepersonsperspektiv. I stubben ”Om kreftene mangler” får vi presentert en lengre indre monolog fra Solan som prøver å finne en vei ut av sitt økonomiske uføre: ”Hjernen arbeidet med innfløkte økonomiske problemer: Klekket han ikke ustanselig ut glimrende ideer kanskje? Kastet han seg ikke stadig ut i dristige forretninger? Behersket han ikke en rekke fremmede språk?” (Aukrust 2009b: a 94) Eksempelet viser mange tanker, og en må vite hva som foregår inne i hodet til Solan, for å kunne presentere det. I denne stubben er fortelleren tredjepersonsforteller, det kan med bakgrunn i eksempelet argumenteres for at han også er allvitende i den observerende rollen.

⁸ Karakteren Solan Gundersens vil bli diskutert i kapittel 4.

Alt i alt endrer ikke fortelleren seg noe særlig, verken som hovedperson, biperson eller som en som står utenfor. Han har det samme innblikket, vet hva de viktigste karakterene tenker, og styrer framstillinga av handlinga. Dette er også noe av grunnen til at jeg mener at tredjepersonsfortelleren kan sies å være den samme som førstepersonsfortelleren, og at vi i venne-bøkene står overfor en forteller, selv om det er mange ulike historier vi får servert.

3.3 Oppsummering

Som en oppsummering av fortelleren og hans rolle i venne-bøkene vil jeg forsøke å vise hva som er konsekvensen av å ha en forteller som endrer sin rolle gjennom historiene. Vi kan slå fast at fortelleren opptrer med tre ulike roller i venne-bøkene. Som førstepersonsforteller er han både hoved- og biperson, i tillegg til at han er tredjepersonsforteller. Disse tre rollene veksles det mellom i de ulike stebene gjennom alle bøkene. Oppdelinga i flere historier innad i bøkene er formodentlig noe av grunnen til at denne vekslinga kan skje såpass uproblematisk. Endringene skjer nemlig mellom de ulike stebene, og aldri innad i en steb.

Den største endringa som skjer ved vekslinga i fortellerperspektivet, kan hevdes å være hvor fokuset blir lagt. Med en forteller som hovedperson vil fokuset naturlig nok ligge på fortelleren og det som skjer rundt ham. Når fortelleren så blir redusert til en biperson, vil nødvendigvis også fokuset vendes bort fra han, og gå over til en av de andre karakterene. I venne-bøkene går fokuset fra ”jeg” og hans venner, og mer over til Solan, Nystumoen og Ludvig, med ”jeg” som delvis deltakende. Når ”jeg” ikke er med i handlinga, er fokuset utelukkende på Ludvig, Solan og Nystumoen. Kun ved et par anledninger er det bare én karakter som er i fokus, og fortelleren beskriver sjeldent episoder uten en samhandling karakterene mellom. Det er i dialog og i spill med hverandre vi som lesere blir kjent med karakterene i venne-bøkene.

Alt i alt er det en ganske enhetlig forteller, tross de forskjellige rollene han innehar. Selv om leseren faktisk må forholde seg til en forteller i hele tre former, merker en ofte ikke at det er en forteller med ulike perspektiv en står overfor. Konsekvensene ved at fortelleren her endrer seg er derfor ikke store, og det er mest sannsynlig kun ved nærmere ettersyn at en faktisk lar seg merke ved endringene.

4.0 De ulike stemmene

På samme måte som i virkeligheten finnes det i et fiksjonsunivers forskjellige oppfatninger om verden. Dette gjelder også i Aukrusts univers. For å komme nærmere en forståelse av hva som er de ulike synene i venne-bøkernes univers, og hvordan dette universet er bygd opp, kan man benytte Bakhtins teori om den polyfone teksten. De ulike stemmene i Aukrusts venne-bøker vil være sentrale som ”talsmenn” for ulike meninger og holdninger innafor det litterære universet som skapes. I tekstene er det med andre ord ulike ideer om hvordan man skal forholde seg til verden. Det er flere elementer som man kan si er viktige for å gi et bilde av de verdiene og holdningene som skildres. Jeg velger å trekke ut tre ulike forhold, som jeg vil fokusere på når jeg skal analysere hva de ulike stemmene representerer.

Det første elementet jeg vil se på, er hva stemmene tenker om naturen. I Aukrusts tekster er naturen en grunnstein i livet, og noe alle må forholde seg til. I stubbene blir det skildra alt fra bitende kulde i Alvdal rundt jul, til tropiske tordenskrall i Italia. Naturen er veldig ofte til stede i tekstene, enten med en sentral rolle i den historia som fortelles, eller mer som et bakteppe for handlinga. Det andre forholdet jeg vil se nærmere på, er religion og metafysikk. Venne-bøkene er til tider ganske filosoferende og undrende i sin tematikk, og stemmenes forhold til dette er relevant for å forstå de ulike holdningene deres. Til slutt er det forholdet stemmene har til andre, et aspekt jeg vil se nærmere på. Ved å se på slike forhold kan man lettere finne ut hva de ulike stemmene har av holdninger, også overfor noe som er mer konkret. Det er i holdningene til interaksjon med andre at man kanskje kan finne ut om en stemme er ensidig, eller om det er en variert og tilpasningsdyktig innstilling til verden som kommer fram. Moralske holdninger til de tre forholda vil være sentralt, da verdensanskuelse og livsholdning er nært knytta til hva en forholder seg til moralsk.

De tre mest sentrale stemmene i venne-bøkene tilhører alle en av karakterene i fortellingene. Solan Gundersen, Nystumoen og Ludvig er hovedpersonene og innehar derfor en viktig rolle (i tillegg kommer ”jeg”, som er diskutert over). Jeg vil derfor fokusere på hva de tre representerer i forhold til de elementene som er skissert over. I analysene vil jeg ikke bare vise holdninger til enkeltsaker, men vise et helhetlig bilde, og en utvikling av holdningene. De forskjellige karakterene har hver sin stemme i tekstene, og hvem som representerer hva, kan for eksempel ordnes på følgende måte:

Hvem	Holdning/idé
Solan Gundersen	Amoral, kynisme
Nystumoen	Antimodernisme, nostalgi
Ludvig	Naivitet, moral

Jeg velger å trekke fram noen nøkkelholdninger ved de ulike karakterene, og vil argumentere for at disse holdningene gjenspeiler seg i tekstene. ”Jeg” vil ikke bli tatt med som en hovedstemme, da hans rolle i historiene allerede er diskutert, og hans stemme ikke er så tydelig i forhold til verdier og holdninger. I diskusjonen om de ulike stemmenes forhold til andre, vil det være naturlig å trekke inn ”jeg”, men han blir som sagt ikke diskutert eksplisitt her.

I tillegg til å knytte stemmene opp mot de tre ulike forholda som jeg skisserte over, vil jeg også se nærmere på hvordan stemmene utvikler seg gjennom venne-bøkene. Jeg vil argumentere for at alle stemmene utvikler seg, fra de først dukker opp i historiene fram til de viser seg for siste gang. De holdningene Solan Gundersen representerer i de første historiene fra *Je og’n Solan*, er for eksempel litt annerledes enn de han står for i de senere bøkene. Riktignok er hovedstandpunktene tufta på den samme amoralske holdninga, men en endring vil nok være mulig å finne.

En gjennomgående måte å angripe verden på i venne-bøkene, er å se det store i det små. Det er mange eksempler på at det hele tiden trekkes linjer mellom de små ting i livet, opp mot de store spørsmåla i verden, og omvendt. Jeg vil gjennom analysen flere steder trekke fram eksempler på dette.

Dialog mellom stemmene er sentralt hos Bakhtin, og ideer og holdninger blir skapt og forma i interaksjon med andre stemmer (Bakhtin 1997: 32). For å vise noe av dette i Aukrusts tekster, vil jeg se på stemmene i sammenheng, ved å benytte en komparativ analyse av noen momenter ved de verdensforståelsene som kommer fram.

For at en tekst skal være polyfon, må de ulike stemmene være likestilte i forhold til hverandre, og ingen av dem kan i utgangspunktet få rett i sitt syn. Ulike oppfatninger må få utfolde seg på de samme premissene uten at en overordna norm korrigerer deres syn. Om venne-bøkene er polyfone vil vise seg, men Baktins teorier er uansett nyttige for å nærme seg hva som er karakterenes plass i det litterære universet.

4.1 Solan

Solan Gundersen er den karakteren som representerer et amoralsk og kynisk syn på verden. Med amoralsk mener jeg ikke at Solan mener at moral ikke finnes, men Solans amoral henger mer sammen med at han selv ikke har en forståelse av at det han gjør og sier, kan være i strid med moralen. For det er langt fra noe ondt syn Solan står for, men han har ikke helt forståelsen for moral, og det er ting i verden Solan ikke forholder seg moralsk til.

Solans livsfilosofi handler stort sett om egen vinning, og i jakten på dette er han villig til å overse ulike moralske aspekter. Kynismen henger derfor tett sammen med det amoralske, fordi man på veien til egen vinning er nødt til å unngå moralske spørsmål. Kynismens opprinnelige filosofi om et dydig liv i pakt med naturen uten verdslige eiendeler slik det ble skissert av blant annet Diogenes (Dudley 1937: 27), er ikke helt i tråd med slik ordet oppfattes i dag. I denne oppgava iletter jeg ordet denne betydningen: Kynisme er en grunnleggende holdning der egen vinning er målet, og målet til en viss grad heller midlene.

Jeg vil i delen om Solan forsøke å underbygge hans kynisme og amoral i forhold til de ulike fokusområdene ved det den Aukrustske verden som jeg tidligere har lagt fram. I forhold til Solan vil jeg legge en del vekt på hans utvikling som stemme, da han er en karakter som er med allerede i boka *Je og 'n Solan*, og følger med hele veien til *Guttene på broen*. Solan er med andre ord den eneste av de sentrale stemmene som er med i alle venne-bøkene.

4.1.1 Solan og naturen

Det er i venne-bøkene lite å finne om Solan og hans forhold til naturen, og han er i tillegg noe tvetydig i sitt forhold til dette. På den ene siden er han en romantiker i forhold til naturen, men på en annen side er naturen et objekt man i utgangspunktet ikke trenger å forholde seg moralsk til. Naturen blir for Solan en gjenstand han kan bruke til sin egen glede. En enkel sammenligning kan være en ball. For der fleste vil denne ballen være et objekt som man ikke behandler verken moralsk eller umoralsk. Den er et objekt som man kan bruke til å oppnå noe en selv ønsker.

Solan agerer sjelden direkte mot naturen, i stedet får vi gjennom hans egne beretninger et innblikk i hvordan han forholder seg til den. ”Da Gundersen skjøt månen” fra *Ludvig* er et eksempel på hvordan Solan bruker en ting i naturen som et objekt for å skape blest rundt seg selv som person. I denne stubben møter vi Ludvig som er rystet over tryslingenes jaktlag som igjen har tatt livet av en bjørn. Solan lar seg ikke imponere og utbryter: ” – Bjønn! Phu, var det noe å skryte av. Nei Solan Gundersen hadde skøti på månen

med pistol han...så den ramla ner!” (Aukrust 2009b: 67), og fortsetter: ”[...] den traff bakken innpå Nysetervangen, der ble den liggende som et digert spennlokk attme setra hass Jo Lillestøen.” (Aukrust 2009b: 69) Ludvig lurte jo selvsagt på hvordan det gikk med månen, og om den lyste igjen. Solan kan berolige han med at: ”[...] Gundersen og noen karer fra Vestate hadde fått hengt’n oppatt på et slags vis[...]” og ”[...] døm hadde da fått sendt bu etter’n Per Samuelshaug som lada’n oppatt med akumulator’n sin.” (Aukrust 2009b: 70) På den måten kom månen på plass igjen.

Denne lille fortellinga som Solan serverer her, sier en del om hans naturforhold. Han bruker her naturen til å sette seg selv i et godt lys overfor kameraten Ludvig. Dette er muligens en ganske harmløs handling, men det viser at naturen for Solan er et objekt, som ikke trenger å behandles som noe annet enn det. Samtidig som Solan objektiviserer naturen, ser han de små tinga i noe større. Han trekker månen helt ned til setervollen, og plasserer den i noe nært.

En uttalelse i ”Årets siste husflue” fra *Ludvig* kan hevdes å vise noe av Solans amoral, samt hvordan han verdsetter naturens vesener: ” – Hold opp med det sentimentale klesspratet der’a! Om det krepere en gråspurv fra eller tel – Natur’n regulerer seg sjøl den!” (Aukrust 2009b: 24) Dette er riktignok en uskyldig uttalelse, og synet om naturens selvregulering er langt fra amoralsk. Likevel kan den mangelen på empati som Solan viser overfor Ludvig, sies å være noe utenfor det normale moralbildet. Ludvig er en naturelsker av de sjeldne, som verdsetter liv veldig høyt, og en slik type uttalelse som Solan serverer, vil ryste Ludvig. Dette er Solan klar over, men han velger likevel å kjekke seg framfor å tenke på kameratens følelser.

Solans syn på naturen er som nevnt ikke helt entydig. Han kan også ha et mer romantisk forhold til naturen, og han kan være med på å nyte en junidag kun for junidagens skyld: ”Vi gikk gjennom graset for å få litt junidogg på oss [...]. En grytidlig morgen med søvnig lys over blågrønn åker [...]. Vi bukket alle tre og ønsket dagen velkommen. Vi takket også for juninatten med attglømt solvarme i løvblad og strå – og for værdraget som bar med seg syrinlokt.” (Aukrust 1973: 64 – 66) Her ser vi også at Solan kan være med på å se verdien i de små tinga i verden. Det at stemmene gir verdi til det små i det store, finnes det mange eksempler på i venne-bøkene.

4.1.2 Solan og religion

Solan har et ganske lempelig forhold til religion. Han ser nok på seg selv som kristen, men hans amoral kommer tydelig fram når det settes i forhold til noe så tydelig normførende som religion. Han forkynner ikke blasfemi, men et lettbeint forhold til kristen moral er noe som er typisk for Solan. I ”Comercio internazionale” fra *Ludvig* går Solan – etter en rekke mislykkede forsøk som kremmer – i et italiensk kloster: ”Lett henslengt i en marmorsarkofag så han lyssky inn i fremtiden.” (Aukrust 2009b: 92) Her ser vi en Solan som ved første øyekast framstår som en sann kristen, men som viser manglende kunnskap om hvordan man opptrer ved at han legger seg oppi sarkofagen. En amoralsk handling, som er gjort på bakgrunn av en manglende moralforståelse.

Solan går sjelden religionen midt i mot, men han bruker det religiøse til å lage gode historier om seg selv. Denne ukritiske bruken av religion for at Solan skal opphøye seg selv, er igjen handlinger som ikke blir gjort av en intensjon for å være umoralsk, men ut fra et stort ønske om å være noe. Ønsket blir så stort at man tror det er sant. Et eksempel på en slik bruk av det religiøse som middel for å opphøye seg selv kan vi blant annet finne i ”På sperret konto” fra *Guttene på broen*. Her påstår Solan overfor Ludvig at han har deltatt ved pavevalget: ”Paven ble for øvrig valgt med Solan Gundersens dobbeltstemme. Etterpå brente de stemmesedlene. [...] Det var Solan Gundersen som tente på. Han var den eneste av kardinalene som hadde fyrstikker.” (Aukrust 2006: 116) En tydelig uskyldig løgn, men samtidig sier dette oss at det er ok å bruke noe som er viktig i en religion på en uriktig måte. Ved å fortelle slike historier ufarliggjør også dette framtidige løgner. Det er en holdning som sier at det er greit å opphøye individet over det som er sant, for å oppnå anseelse hos andre. Denne pyntinga på sine egne bragder kan sies å være en barnlig egenskap. For de fleste vil disse løgnene være veldig gjennomsluktige, og alle som vet litt om paver og kardinaler, vil skjønne at Solans historie er det rene sprøyt.

I ”Djevelutdriveren fra Rustadsaga” fra *Guttene på broen* påstår Solan at Ludvig har fått demoner i seg. Når Solan så tilbyr seg å drive demonene ut av Ludvig, bruker han en annens frykt for noe som er knytta til overtro for selv å vinne på det: ” – Så Ludvig alfer danse på høylys da, ja da hadde seksual-demonen faret i ham! Fra før hadde jo en angst-demon rigget seg til der inne. [...] Djevlene måtte ut! Solan Gundersen var ikke ukjent med den geskjeften.” (Aukrust 2006:44) For Solan er dette mest spøk og moro, men for Ludvig blir dette mer alvorlig enn Solan skjønner. Solans manglende evne til å sette seg inn i den andres situasjon, kan sies å være et tegn på høyt fokus på egen person. Han utnytter andres overtro for å oppnå egen glede, og det er en kynisk handling.

Solans personlige mål er som sagt ofte å framstå som en stor personlighet. Han bruker religionen som et redskap for å opphøye sin egen person. Denne selvforherligelsen sitter dypt i Solan. Selv i drømmer ser han for seg store bedrifter, og han er selvfølgelig en del av det hele: ”Det dampet og røk med svovel og ild og steinsprang. Gjennom lufta plistra spikerpakker, sementsekker og forskalingsbord. Da lød stemmen fra himmelrommet [...]: - *Ligg unna nå, Gundersen!*” (Aukrust: 2006: 61) Selv skapelsen skulle gjerne Solan vært en del av. Allikevel viser han i forhold til Gud en viss ærbødighet, særlig i beundring av skapelsen: ”Han skaffet sol og regn. Det måtte til, skull’n holde liv i livet. – Ja, Vår Herre var en begavet gubbe! Den karen fikk det vel til, kunne Solan fortelle.” (Aukrust 2006: 62) I den første passasjen om skapelsen er det tydelig at Solan ser de små ting i en større sammenheng. Han gir plass til både spiker og planker i en vanligvis metafysisk beskrivelse av hvordan verden ble til.

I ”En liten høstbønn” fra *Guttene på broen* oppsummeres Solans forhold til religionene på en god måte: ”Fader Vår’ orker han ikke repetere. Det er for langt og tidkrevende når’n er frisk og feberfri. Men et korsets tegn under tor’vær og uberegnelige lynnedslag, koster han på seg, før han sovner inn.” (Aukrust 2006: 73) I eksempelet ser vi at for Solan, er alt det religiøse for tidkrevende og slitsomt. Allikevel viser Solan at det av og til er greit å være på den sikre sida, hvis det skulle lønne seg, vel å merke.

4.1.3 Solan og andre

I sitt forhold til andre mennesker kommer den kyniske Solan ganske tydelig fram og viser hans til tider tvers i gjennom uforstående vesen i forhold til moral. Interaksjon med andre viser at ideen om selvet som midtpunkt er framtrедende i Solans verden.

Som flere av eksemplene over viser, er det gjennom historiefortellinger vi ser Solans stemme tydelig. Solan serverer den ene historia saftigere enn den andre, og det er ikke grenser for hva salgs bragder han har stått for, når han snakker med andre: ”Solan Gundersen hadde vært lederfugl for det store tranetrekket til De Ostindiske øyer høsten 1965. Det sto tel og med i leksikon! [...] – Det hadde samlet seg en større flokk på Fokkstumyrene [...]. Forespørselen kom derfra.” (Aukrust 2006: 150 – 151) Disse holdningene til sannheten sier en del om hvordan Solans stemme setter sin egen person i midten. Han inntar ganske uproblematisk en holdning der han selv er sentrum for oppmerksomheten, og går med andre ord janteloven midt i mot på mange punkter. Samtidig henger dette sammen med hans

forståelse av moralen. Solans uproblematisk forhold til usannheter, bunner muligens ut i at han ikke klarer å se at det han sier, ikke er sant.

Solans ville fantasi og lettbeinte forhold til sannheten får vi et godt innblikk i når vi overværer hans møte med Nystumoen: ”Han hadde seilt på de sju verdenshav [...]. Han hadde røkt sterk tobakk i Hong-Kong, og drukket risvin med kinesiske sjørøvere på Hoangho-floden. [...] i ”Vålstrit” hadde’n spekulert på børsen.” (Aukrust 1973: 18) Det videre forholdet til Nystumoen preges av usannheter fra Solans side, og han får fortsette med dette fordi Nystumoen av og til går med på hva Solan gjør og oppfordrer til. Men Solan slipper ikke helt unna likevel. Sammen med ”jeg” tar Nystumoen tak i en etter hvert mer og mer utsvevende Solan. ”Den kvelden tok Nystumoen og jeg Solan Gundersen alvorlig fatt. Vi prata om ansvar og om produktivt samfunnsgagnlig arbeide.” (Aukrust 1973: 98) Denne praten hjelper litt, men det er ikke lenge før Solan igjen er tilbake til gamle synder.

Når Ludvig kommer inn etter at Nystumoen takker for seg, får Solan et enda mer godtroende publikum. I samspillet her får Solan virkelig utløp for sin opphøying av seg selv og sin påståtte kunnskap om det meste. Ludvig er enda mer mottagelig for skrytet til Solan enn Nystumoen, og det vet Solan å utnytte: ”Solan Gundersen satt ved skatollet da Ludvig kom. Han bladde i papirer [...] – Remisse fra S. Gundersens The-platasje i Nord Borneo, opplyste han. Solan var styreformann der. – Nei og nei, hadde herr Gundersen en finger med i the-plantasjene også?” (Aukrust 2006: 88)

Solans har nok en oppfattelse av seg selv som bedre og smartere enn Ludvig: ”Ja, fikk han dette [...] til, skulle sagbruksarbeider Solan Gundersen på Rustadsaga kjøpe seg jaktstott i Moseldalen! Og Ludvig kunne være butler.” (Aukrust 2006: 12 – 13) Der Solan selv ser på seg selv som slottsherre, dugar Ludvig til å være butler og varte opp Solan.

I noen tilfeller utnytter Solan regelrett Ludvigs godtroenhet. Ved en anledning tar han seg godt betalt for å hjelpe Ludvig med et brev til folketrygden: ”Og sykepengene kom i posten. To kronestykker festet bak på utbetalingsbilaget [...] Nå satt han [Ludvig] igjen med en krone [...] Solan Gundersen tok den andre. Det var konsulenthonorar for utarbeidet legeerklæring.” (Aukrust 2006: 71 – 72) En gang sender også Solan Ludvig av gårde til arbeidet på Rustadsaga når han selv ikke har lyst⁹.

I forholdet til ”jeg” kommer ikke Solans amoral og kynisme klart fram. Han er mer avdempet. De gangene hans handlinger går direkte ut over ”jeg”, blir han satt på plass. ”Nå arbeider Solan på Rustadsaga. Det gikk ikke lenger hjemme. Solan Gundersen henfalt til

⁹ Dette skjer i ”Om kreftene mangler” i *Ludvig*.

lediggang og tullprat. Dessuten fikk han smaken på restaurantlivet ved juletider.” (Aukrust 2009a: 26) Her får Solan se konsekvensene av sin oppførsel. Arbeidslivet kaster riktignok ikke videre av seg, og Solan skulker stort sett og slentrer innom på lønningsdagen.

Det er i hovedsak i forhold til Ludvig og Nystumoen at Solan lyver for å se bedre ut, men ved noen tilfeller lar han det også gå ut over andre. Ved en anledning prøver Solan seg som guide på et slott i Italia, og han forteller mye rart om slottets historie. Solans møte med, og forsøk på å lure andre enn sine to mer lettlurte kompanjonger, ender ikke bare bra: ”For omvisning med historie til forlangte Solan 100 lire, men fikk det ikke. Broderfolket stemplet historien som uvederheftig.” (Aukrust 2009b: 91) Akkurat denne episoden er interessant, fordi det er en av de få gangene vi ser Solan i interaksjon med noen andre enn de sentrale karakterene. I møte med noen utenfor de indre rammene til sin egen verden møter Solan motstand, og blir irettesatt av omgivelsene.

Solan Gundersen forholder seg også til andre kulturer, og ut i fra historiene fra Italia kan en trekke fram noen holdninger som kanskje kan si noe om holdninga til utlandet, samt dets folk og kultur. Når ”jeg” og Solan drar til Italia på biltur, får vi et nærmere innsyn i en del av den italienske farskulturen, som Solan beundrer. I rasende fart på Autostrada del Sole blir Solan og ”jeg” passert av et italiensk fartsfantom: ”Mannen passerte med et supersonisk smell, slapt tilbakelent med pomadisert hår, og en behansket finger til en dorsk hilsen. – Jeg lå i hundreogfemti. Det var som jeg skulle ha møtt’n!” (Aukrust 2009a: 75) Her møter de en ganske nonchalant type, men det sies aldri noe negativt om gesten de får, og måten den blir beskrevet på, tyder ikke på at denne handlinga blir sett ned på. Solans beundring for den sydlanske kulturen viser seg også i hans glede over deres gode festarrangementer: ”Det er folk som ikke nøyer seg med kaffe og smultringer fra langbord, og trekning av bløtkaker ved elleve-tia om kvelden. Nei, her sløses fyrverkeriet bort midt på dagen uten hembrent attåt. Det skal gammel *kultur* til slikt, sier Solan.” (Aukrust 2009a: 87) Det som nok gleder Solan ved et slikt arrangement, er måten det blir gjennomført på. Ekstravaganse appellerer til Solans ønske om å oppnå personlig glede, og han føler nok at italienerne er bedre til å slå seg løs enn det nordmenn er.

4.2 Nystumoen

Nystumoens stemme representerer det som er antimodernistisk og nostalgisk. Han er en typisk person fra landet som mener at utviklinga og industrialiseringa av landbruket har tatt

fra oss de gode og viktige verdiene. For Nystumoen er naturen og dyra viktige i verden, og de nære forhold til disse er nøkkelen til et lykkelig liv, mener han.

Fjøsningen Nystumoen er kun med i boka *Hilsen Solan og Nystumoen*. Han kommer inn i det Aukrustske hjem etter at Solan tar han med fra Østbanen: ”Uti gangen sto en liten sirumpa framtoning med bustete hår og vinnende smil. Bak dytta Solan Gundersen på. Han presenterte fyren som herr Nystumoen, fjøsning fra Vestate’grenda i Alvådal.” (Aukrust 1973: 7 – 9)

Tross Nystumoens begrensede opphold, er hans stemme viktig fordi den er den første virkelige motpolen til Solan Gundersen, og den representerer også noe nytt i det Aukrustske universet. I *Je og’n Solan* stubber mer er historier om morsomme ting ”jeg” og Solan gjør sammen. I historiene med Nystumoen er det i motsetning en noe mer avdempet og til tider undrende og melankolsk stemning. Nystumoen er også skeptisk til alle morsomhetene de andre finner på, og med det innfører han en kritikk av det som tidligere har vært normen, og utfordrer det etablerte.

Selv om Nystumoen innfører noe nytt, går hans verdenssyn lett inn i venne-bøkernes univers. Det nye som tilføres fra Nystumoen, får lite motstand fra de andre karakterene, men det bidrar mer til å spisse i hvert fall Solans stemme. Det kan tyde på at de holdningene og verdiene som Nystumoen tar med, er normer som kanskje allerede ligger latent i venne-bøkene.

Bygda er en viktig del av Nystumoens liv, og hans holdninger er ofte knytta opp mot hans liv som fjøsning i Alvådal. Nystumoen representerer på mange måter et gammelt bygdesyn, og tilpasninga til det mer moderne livet i byen blir derfor til tider vanskelig for han å takle. Han lengter tilbake til bygda, og mye av hans melankoli er bunden i dette savnet.

4.2.1 Nystumoen og naturen

En representant for det antimodernistiske og nostalgiske har gjerne et romantisk forhold til naturen, det har også Nystumoen. For han er selve livet knytta til det naturen har å gi, og han mener jordbruk og husdyrhold er noe av det viktigste her i livet. Når vi møter Nystumoen i byen, er han ikke i sitt rette element, og lengselen hjem til Alvådal og naturen der, er til tider stor og påtrengende. Ved én anledning blir savnet til hjembygda så ille at han må til Østbanen for å se på toget som drar mot Østerdalen: ”Reise skulle han ikke. Han ville bare sjå toget som gikk nordover Østerdal’n. Da toget rulla nordover på blanke stålskiner, sto Nystumoen att med klomp i halsen og blanke auer.” (Aukrust 1973: 89)

Den beskrivelsen Nystumoen gir av hvordan det er blitt i landbruket, er en dyster dom over moderniseringa. Det er ikke lenger plass til fjøsnissen i dagens moderne samfunn:

Det var en bitter Nystumoen som åpna seg over en varm mjølk-kopp den natta. Fjøsnissens kår i fjellbygda var ikke mye å slenge vømølsbroka i taket for! Smatt en gjennom stalldøra med en høydott nå tel dags, kunne en risikere at gampen var utskifta med skiftnøkler, dieselkanner og en iskald Ferguson-traktor. Slutt var det på den tida da Brona tok imot en med fortrolig blick og varm mule. Hestskosøm og brune strie gampehår i en gammel striglebørste var det eneste som lå att i under spindelvev i stallgluggkarmen. Nystumoen måtte som snarest opp i au'kroken med handbaken. Minnet om en firbent venn presset slik på innenfra – (Aukrust 1973: 11)

Med dette i minnet har Nystumoen kommet til byen, og til en verden han ikke helt er fortrolig med. Denne nostalgien over det tapte er typisk for Nystumoen, og tanken på dyra bringer ofte tårene fram.

Holdningene til naturen henger for Nystumoen sammen med bygdelivet. Bygda er som nevnt Alvdaal, og han er glad i de ting han har med seg derfra: ”Hver kveld trekker han fram en liten høysekk med usortert engslått fra Engnundalen. Den har han under hue sitt om natta. Da sover han trygt i bymiljø, uten vonde drømmer [...]” (Aukrust 1973: 13 – 14) Nystumoen har også ei ”grøtdylle”¹⁰ med seg til alle tider, som rommer artefakter fra hjemtraktene. ”Grøtdylla” inneholder blant annet Alvdaalssangen, en striglebørste med brune gampehår og et bilde fra Vestate. Man kan si at ”grøtdylla” inneholder det som for Nystumoen er Alvdaal, og at tinga i den derfor også representerer naturen for han. Eiendelene er kjære, og vitner om et nært forhold til det landlige. Selv om ikke tinga i seg selv sier noe om naturen, gjør de det for Nystumoen fordi han har et nostalgisk forhold til tinga. De minner han på hans tidligere liv som var tufta på et samspill med det naturen har å by på. Nystumoens forhold til tinga i ”grøtdylla”, er et eksempel på at også han – i likhet med Solan – gir verdi til de små tinga. Med Solan viste jeg et eksempel på dette i forhold til å se de små ting i en større sammenheng. Det er ikke direkte det Nystumoen gjør, men han gir uansett verdi til noe lite, som kan minne han på saker fra fortida.

På en tur med sportsbilen Porsche til Østerdalen viser igjen Nystumoen sin nostalgiske side. Det blir trivelig for Nystumoen når de slakker av farta gjennom Alvdaal: ”Han kunne hembygda på rams: Tel venstre – Brandvoldsgarda med dølafe på bås og fettprosent i mjølka på 5,2. Og der Gjermundshaug [...] Så kom Trondslie, Steimoen og Smedplass.” (Aukrust 1973: 74) Det er gårdene som er i sentrum for Nystumoens minner, og spesielt dyreholdet på gårdene. Besøket blir dessverre kort, da ”jeg” og Solan er mer opptatt

¹⁰ Ei grøtdylle er noe tilsvarende ei kaketine, antakelig noe mindre.

av farta i Porscha enn fjellbygda: ”Alvdalsturen ble en skuffelse for Nystumoen. [...] Han hadde gledet seg tel solnedgangen over Vestate’fjella – i stelle fekk’n kveldsola på Jessheim.” (Aukrust 1973: 75) Dette eksempelet viser at Nystumoens elsk til naturen er særlig knytta til Alvdal. Solnedgang er ikke det samme på Jessheim som i Østerdalen. Hans nostalgi blir enda tydeligere når han knytter gode ting ved naturen til hjemplassen. På den måten er Nystumoen ganske selektiv i måten han knytter de små tinga i livet til de større og overgripende sakene. Han gir sjelden verdi til de små tinga i bymiljø, men med én gang det er snakk om Alvdal, er han vår og oppmerksom på alt som er rundt han.

Én ting ved naturen som Nystumoen tar med seg til byen, er kjærligheten til dyra. Han viser dette ved å ta vare på småfuglene og når han etablerer ”Nystumoens friluftrestaurant”. Her er han ikke opplagt antimodernist eller nostalgisk, men dette er nok en fortsettelse på det han ville gjort om han bodde i Alvdal. Sånn sett kan en si at omtanken han viser for dyra, er nostalgisk, da det gir han en påminnelse om sitt gamle liv. For å starte opp fuglegeskjeften, klarer Nystumoen å overtale Solan Gundersen til å bli med på innkjøp av fuglemat, til tross for en viss uvilje hos sagbruksarbeideren: ”Var Gundersen enig kunne de kanskje gå sammen om innkjøp av noe nærende talg? Nei, [...] Han hadde utgifter nok. Da mintes Nystumoen orda tel bessfar sin – Det kjem aldri no’ i ei attknæpt hand.” (Aukrust 1973: 81) Dagen etter yrer det av fugleliv utenfor hjemmet i Midtåsen: ”Så mange fugleslag har verken Solan, je eller Nystumoen sett siden vi bladde oss gjennom ’Norges fugleliv’!” (Aukrust 1973: 83)

Menneskelig innblanding i naturen er Nystumoen imot, og han er forskrekka over menneskenes tilsynelatende uforsiktighet med tinga rundt seg: ” – Je syns itte han er den samma je, etter at dessa kara var oppå der! [...] – Blir gæli detta, slik som amerikanera hopper og huserer på’n! Nystumoen mintes månen over revgar’n hass Martin oppi Brenna.” (Aukrust 1973: 103) Her er Nystumoens skepsis til utviklinga tydelig. Han har ikke sansen for at menneskene skal blande seg inn i naturen. Ting mister litt glansen og uskylden når det ikke blir latt være i fred. Også her knytter Nystumoen alt til minner fra tida i fjellbygda, da månen ikke var besøkt av astronauter ennå.

Noen ganger må den antimodernistiske Nystumoen gi tapt for naturkreftene og innse at noen ting har gjort menneskenes liv med naturen litt enklere: ”I november prøvekjørte Vår Herre vinterværet. [...] Nystumoen vart rent forskrekka. [...] – Nø-fyse som Vår Herre dengte granskauen sin i dag da! Nystumoen skutta seg, lovpriste elektriske panelovner, krimduk og varmt undertøy av grov ull.” (Aukrust 1973: 76) Nystumoens rosing av panelovner er ikke normalt til å være han, men det viser at også store motstandere av det moderne kan ha glede av ting det bringer med seg i de rette situasjonene.

I sitt forhold til naturen er i hovedsak Nystumoens stemme klar og tydelig. Naturen er knytta opp mot livet i bygda, og tanken på å leve i pakt med det jorda gir, er gode holdninger. Det er det enkle og umoderne livet som gir en virkelig glede. Dyra, med den varmen og kjærligheten de gir, foretrekkes framfor kalde og ufølsomme maskiner. Å ta vare på det som lever, er viktig i seg selv, og man skal gi av seg selv om man kan – jamfør det å mate småfuglene om vinteren. Allikevel er naturen til tider såpass ugjestmild at moderne hjelpemidler er gode å ha.

4.2.2 Nystumoen og religionen

Den antimodernistiske og nostalgiske Nystumoen kommer ikke like tydelig fram når det gjelder religionen, som i forholdet til naturen. Nystumoen beskrives som personlig kristen, men gjør egentlig ikke så mye ut av sin gudetro utad. Han lever etter kristne verdier, og er konsekvent i sine holdninger overfor Gud. I samliv med Solan Gundersen er det mange muligheter til å være syndig, men Nystumoen lar seg sjelden friste. I det første møtet med Nystumoen får man allerede en pekepinn på hva slags holdninger han står for. ”Det var uvant å få en alvdøl inn i stua som takka nei til en dram! – Kunne Vestate’ingen bare få litt varm mjølk med slynget honning i, var det gildt.” (Aukrust 1973: 10 – 11) Selv om Nystumoen lar seg kue av religionens normer, er han ikke belærende overfor de andre karakterene, og han lar stort sett troa bare gå ut over seg selv.

Barnetroa bruker Nystumoen til å spre glede rundt seg: ”Av gammel vane er han [Nystumoen] tidlig oppe. Flyr vi på badet ved sjutida om morgenen, står han nyvaska uti gangen. Her ønsker han Guds fred og lys over dagen! [...] Det er en god start på arbeidsdagen.” (Aukrust 1973: 14 – 15) Nystumoens positive innslag blir godt mottatt og er nok med på å gi også de andre karakterene en mer positiv holdning til kristendommen enn det de hadde tidligere. I eksempelet får Nystumoen en aksept for sine verdier, og dette kan være en pekepinn på at hans syn på religionen er det synet som gis rett framfor et annet¹¹.

I ”grøtdylla” har Nystumoen et utklipp av et dikt som er skrevet av Herman Wildenvey. Diktet knytter hjembygdenes kjære ting mot Herrens velsignelse:

Ute fra verden den vide
kaller en sang meg hjem.
Hjembygdas bakker blide,
Herren velsigne dem. (Wildenvey 1957: 146. ref. i Aukrust 1973: 88)

¹¹ Dette vil bli nærmer diskutert i kapittel 4.4 og 5

I øyeblikk av savn til hjembygda leser Nystumoen diktet for seg selv med skjelvende røst. På mange måter sier dette diktet mye om Nystumoen selv, og hans forhold til religion. Som nevnt tidligere er det bygda som er selve grunnelementet i Nystumoens livsholdning, og hans religiøse overbevisning knyttes derfor opp mot det bygda er. Med dette diktet og den betydning det har for Nystumoen, framkommer det at hans nostalgi også kan knyttes til religion.

Nystumoen lar til tider religionen sette grenser for hva han kan gjøre. Dette kommer for eksempel til syne når Solan innbyr til hasardspill: ”Etterpå foreslo han [Solan] en liten poker i all uskyldighet. Men kortspill midt under høymennes i radio’n ville ikke Nystumoen være med på. – Presten måtte i hvert fall ned av stolen først!” (Aukrust 1973: 90) Denne type selvbeherskelse er ikke akkurat en moderne måte å praktisere religion på. I et stadig mer sekulært samfunn kan Nystumoens religiøse standhaftighet virke noe gammeldags og utdatert.

Generelt sett er Nystumoen konsekvent i sin tro på Gud, og det er nettopp denne konsekvensen som er typisk for hans stemme i sammenheng med religion. Samtidig vil jeg påstå at hans kristne syn er lite moderne, og om mulig også tufta på en religionsoppfatning som er mer rådene i bygdene enn i byen. Derfor vil jeg fortsatt knytte Nystumoens stemme inn mot den nostalgien som han representerer i venne-bøkenes univers. Men selv om hans religionssyn til tider er noe umoderne, vil jeg ikke si at Nystumoen her representerer det antimodernistiske like klart. Han er ikke like bevisst motstander av en fornying av kristendommen, slik han er imot modernisering av for eksempel landbruket. Han er imidlertid skeptisk til samfunnet som mer sekularisert, som er en form for modernisering. Ved å tviholde på sin tro, er han derfor også til tider en antimodernist i forhold til religionen.

4.2.3 Nystumoen og andre

I forholdet til andre kan Nystumoen til tider være tydelig i sin nostalgi og skepsis til det moderne. I tillegg til dette viser Nystumoen en tiltro til andre, som av og til kan bikke over mot det naive. På dette punktet lever Nystumoen opp til fordommene mot bygdefolk og deres lettlurthet.

Solan er den karakteren som Nystumoen har mest direkte kontakt med. Deres forhold går i korte trekk ut på at Solan til tider utnytter Nystumoens godtroenhet til egen vinning. Allerede tidlig i deres forhold viser Solan seg som en lite pålitelig kompanjong. Han serverer Nystumoen noen saftige løgner fra sin fortid og overbeviser han om at han har vært

børsspekulant: ”Og Nystumoen smidde mens senga var varm. Det var ikke hver natt han delte seng’plass med en børsspekulant fra Vålstrit! – Kunne Gundersen bare hjelpe til med en forsiktig pengeplassering, skulle han så visst ikke angre på det...” (Aukrust 1973: 18) Solan får fullmakt til Nystumoens bankbok og forsvinner i flere dager. ”På børsen hadde ingen sett’n. Derimot var han observert på Theatercaféen, oppstasa med midtskill, Old Spice etterbarberingsvann og lommeur uten viser.” (Aukrust 1973: 20 – 21) Nystumoens reaksjon på dette får vi aldri helt klarhet i, men han reagerer med et høyere temperament enn det vi senere skal se at Ludvig gjør: ”Hva han [Solan] og Nystumoen prata om under lureteppet den natta skal være usagt. Men det var en oppskjørt og hoderystende Nystumoen som viste fram bankboka si uti gangen dagen etter. [...] inni sto det UTTATT OG OPPGJORT med blått stempel.” (Aukrust: 1973: 22) Etter denne episoden er Nystumoen noe mer skeptisk, og han blir noe mer tilbakeholden enn det – som vi skal se senere – Ludvig er.

Allikevel tar tillitten til Solan seg opp igjen, og bys Nystumoen på et slag kort, er han ikke vond å be – såfremt det ikke er i kirketida:

Etter høymessen tok pokerspillet til. Det gikk som det måtte gå. Nystumoen tapte. Ikke skjønnte han hvorledes Solan Gundersen kunne ha tre knekter på handa når han selv hadde to. Og hadde Nystumoen straight, så hadde Solan Gundersen hus! – Og hadde Nystumoen inngitt fire konger, så kjøpte Gundersen to kort, og fikk fem ess ut av det!
– Nei, denne Solan Gundersen var en uhyre dreven pokerspiller! Det måtte Nystumoen innrømme da Gundersen sopte inn kobber og nikkel i svenskepingen.
(Aukrust 1973: 90)

Her blir Nystumoen regelrett lurt, men forstår det ikke helt selv. Men selv om Nystumoen her blir grundig lurt, er det også mange situasjoner hvor han ikke blir det. Der Ludvig stort sett gir seg helt over til Solans lurerier, er Nystumoen mer reservert, selv om han ikke er det akkurat i eksempelet over.

Til tross for at det av og til går ut over Nystumoen når han og Solan er sammen, er det noen tilfeller der Nystumoen også får Solan med på å gjøre noe. Resultatet er aldri dårlig for Solan på samme måte som det er når han selv står bak ideene. Nystumoen får Solan kun med på gode ting, som for eksempel med å kjøpe mat til fuglene: ” – Nei, kunne man bare komme til en økonomisk ordning innen huset [med ”jeg” og Solan]. Anskaffe talg og helfet pasteurisert ’Taffelgauda’ – Da ville mye være vunnet. Forslaget til Nystumoen [...] ble tatt til følge.” (Aukrust 1973: 82)

Forholdet mellom ”jeg” og Nystumoen blir sjeldent skildra i bøkene, men de gangene Nystumoen forteller om sine følelser og tanker om livet, er han nok ofte i samtale med ”jeg”,

selv om det ikke står eksplisitt i teksten: ”Kjem det et snøfjon i lufta, blir Nystumoen urolig. Da vil han til Alvdal for å hente hest og sluffe. Som takk for mat og husvær kunne han kjøre husfruen til kontoret.” (Aukrust 1973: 86) I eksempelet kan det i første omgang se ut som at det er en allvitende tredjepersonsforteller som forteller, men samtidig virker det som at Nystumoen tiltaler noen. En sannsynlig mottaker vil være ”jeg”, siden det er han som gir Nystumoen husvære. Den nostalgiske og utviklingskritiske Nystumoen kommer fram i disse samtalene med ”jeg”, som eksempelet over viser. Like tydelig er ikke denne siden ved Nystumoen når han er i kontakt med Solan.

Noen andre relasjoner enn med ”jeg” og Solan, har Nystumoen lite av. Han uttaler seg ved et par anledninger om noen instanser utenfor den engere kretsen, og uttalelsene er ofte litt kritiske: ”Verre var det for Nystumoen som satt frampå stanga og tok imot sørpespruten. Saltlaka’n drev av’n! Det falt mange vondord over kommunale råstykjer da vi gnidde Nystumoen tørr.” (Aukrust 1973: 9) Slike uttalelser er det kun noen av, men de underbygger Nystumoen som en kritiker av det moderne og en nostalgiker mot bygda.

4.3 Ludvig

En viktig skikkelse og stemme er Ludvig. Han er en karakter som entrer Aukrusts univers litt seinere enn de andre, og han debuterer egentlig i ei helt anna setting enn den de fleste kjenner han fra. ”Pinsesvinet” er navnet han bærer da han blir skapt som et symbol for ”Hold Norge rent”, en aksjon satt i gang av Selskabet for Norges Vel i 1965. Rent tilfeldig får Ludvig en rolle i filmen *Flåklypa Grand Prix*, og i 1977 blir Ludvig en av Aukrusts faste følgesvenner med boka *Ludvig* (Jor 1993: 82 og Cappelen 1989: 10).

Litterært dukker Ludvig opp på døra til ”jeg” en regnfull høstnatt, der han søker ly for natta: ”Kunne han bare få smette innunder et takskjegg som lå i le, skulle han saktens klare seg.” (Aukrust 2009b: 9) Ludvig får ikke noe takskjegg, men blir bedt med inn, og etter visse forhandlinger og lovnader om normal soveaktivitet med allerede innlosjerte Solan Gundersen – som det må deles flatseng med – får Ludvig overnatte: ”I lønnlig håp om fast sengeplass foldet han [Ludvig] hendene. [...] – Pass på så je ligg høggende stille ellers vekker je’n Solan Gundersen som ligg innerst! Ludvig trakk pusten skjelvende inn og sovnet med angsten i seg...” (Aukrust 2009b: 13 – 14) Med disse tankene går Ludvig inn i Aukrusts univers, og han viser seg fort som en motpol til den utadvendte og framfuse Solan Gundersen. Ludvigs stemme representerer det som er godtroende og litt naive i mennesket, samtidig som han står for et godt moralsk levesett.

Med det naive mener jeg at troen på det gode i menneskene er så stor i Ludvig at den overgår dømmekraften i hva en skal tro på og ikke. Denne naiviteten bunner blant annet ut i Ludvigs manglende evne til å se at andre folk ikke bare vil andre godt, slik som han selv vil.

Et moralsk godt levesett bunner i at andres glede er det fremste mål for Ludvigs menneskelige relasjoner. I motsetning til å glede seg over andres sorg, som er umoralsk, er glede for Ludvig at andre gledes, og er dermed moralsk godt. Ludvig finner glede i alle skapningers liv, og han synes det er forferdelig når noen må dø, uansett om det er ei flue eller en gris.

I likhet med Nystumoen er mye av Ludvigs holdninger knytta opp mot bygda, og det livet som det rurale gir. Disse holdningene er noe Ludvig viser i tillegg til den gode moralen og naiviteten. Samtidig som han er en bygdenostalgiker, tilpasser Ludvig seg livet i byen på en helt annen måte enn det Nystumoen gjør. Han er oftere positiv til nye ting som kan være med å gjøre hverdagen enklere for folk.

På samme måte som de andre stemmene, ser Ludvig de små tinga i det store, men han gjør det i en større grad enn de andre. For Ludvig er denne måten å angripe ting på det vanlige. Han ser det nære og kjente i en større sammenheng, og på den måten får selv den minste ting sin plass i det store hele.

4.3.1 Ludvig og naturen

I forholdet til naturen er ikke Ludvig direkte godtroende. For han stilles naturen på lik linje som et annet menneske, som man skal respektere og lytte til. Han ønsker nok også inderlig at naturen skal være tvers gjennom god, men erfarer til tider det motsatte med uvær og sprengkulde. Mange små skapninger må bøte med livet i møtet med naturen. Ludvigs reaksjon på dette er nesten utelukkende overraskelse og forferdelse, noe som viser at han har et litt naivt forhold til de kreftene naturen innehar.

I Ludvigs verdenssyn er dyra ekstra viktige. De gis verdier som kan ligne noen av de verdiene han gir de andre karakterene. Dyra må også forholde seg til naturen på samme måte som menneskene. I Ludvigs verden er dermed dyra til en viss grad skilt fra resten av naturen.

Kjærlighetene til alt levende er et viktig budskap Ludvigs stemme har om verden. Alle levende skapninger har sin livsrett, og alle burde verne om denne retten. I ”Årets siste husflue” fra *Ludvig* finner vi et godt eksempel på dette da Solan ”[m]ed et vel plassert og usentimentalt klask mot lampeskjermen sendte [...] årets siste husflue inn i de evige jaktmarker. Da holdt Ludvig seg for aua: Et liv var atter gått tapt. . .” (Aukrust 2009b: 24)

Her kan vi oppfatte et budskap om å ikke ta det som lever for gitt. Ludvig mener at alle har rett til livet, selv om det bare gjelder ei vanlig husflue.

Et eksempel på en mer lykkelig slutt finner vi i ”De seks løvsangere” fra *Guttene på broen*”, der Ludvig tar på seg ansvaret for å beskytte seks løvsangere som har rede nede i ei bjørkerot et sted på Onsøy. Ludvig er nede ved reiret hver dag og passer på. En dag i juli ser alt ut til å gå galt. Det brygger opp til et veldig uvær vest for Bolerne: ”Der dukket det fram en sky som este seg opp som en diger gjærdeig” (Aukrust 2006: 19) Skyene samler seg og resulterer i et kraftig uvær midt på natta: ”Da plutselig, fikk Ludvig løvsangerne i tankene: – Hvordan i herrens navn gikk det med de seks små, som lå utsatt tel for haggelskurer. [...]. Ludvig [...] stilte [...] seg opp som nattevakt, skjelvende og søkkbløt med hatten skjermende over løvsangernes rede.” (Aukrust 2006: 22 – 23) Her ser vi en Ludvig som trosser sine egne redsler for å beskytte noen som er skjørere enn seg selv. Tross ens fødsel er det ikke gitt at man vil overleve i en verden full av farer. Man trenger en beskyttende hånd over seg for å beholde livet. I denne situasjonen inntar Ludvig selv rollen som beskytter, men oftest er det han selv som trenger beskyttelse. Poenget med eksempelet er å vise hvordan Ludvigs stemme forkynner tanker om at livets rett ikke er gitt. Allikevel kan man med gode og beskyttende handlinger fra folk komme langt.

I melankolske stunder flyr Ludvigs tanker ofte til naturen, til kjære ting som mandelpoteter og åkerlandskaper. Drømmen er å komme bort fra bytilværelsen i Oslo og tilbake til Alvdal der naturen er selve kjernen i hverdagen: ”Han har likesom en innebygd løpestreng inni seg, Ludvig. Den går rett oppi Brenna når han tenker på kjære ting... Og nå tenkte han på mandelpoteter – Sånne banangule knollvekster som lå under risa og nikosa seg neri varm sandjord.” (Aukrust 2009b: 39) Gleden over det som vokser og gror, er minner fra bygdelivet Ludvig forteller om: ”– Å sommerkvellan da, rundt på Steigarda. Da gikk gardbrukeren langs åker’n og så på avlinga. Han spytta langt og brunt. Ofte med en rauhåra og snauklipt odelsgut som gikk kloss i hæla og spytta som far sin. Bortsett fra vassarv, hadde døm glede av alt som grodde.” (Aukrust 2009b: 23) Samtidig som det er en melankoli knytta til dette, gis det her en verdi til de små tinga ved at det er dem det er fokus på.

En ting fra naturen som for Ludvig både kan by på glede og forundring, er været. Dette er noe som opptar han hele året. Sola som kommer på våren med sin livgivende kraft, er grunn for beundring: ”Nei, det eneste som kunne redde småfugger’n var *våren*, når alt begynte å tine og laga seg istand att. Mars var ei god tid da sju, når sola fløy inn mellom grantrea så skaran blei blå inni kristenstuteigen.” (Aukrust 2009b: 59) På den andre siden kan høststormene være mer skremmende: ”Værgudene tok ikke smålige hensyn denne dagen. Her

skulle det hæren fryde meg luftes ut etter tørkesommer'n. Det klaffa liksom alt: Djævelskapet skovla, øste og pumpa seg opp i digre dynger. [...] vindkula og regnspruten drev mellom orrekjerr og osp'stubber." (Aukrust 2009b: 80) Sommeren er en nytelse for en som bor i nord, og Ludvig vet å ta i mot de beste øyeblikkene naturen kan by på: "Herrens sommertilbud tok Ludvig vare på. Han vandret barbeint gjennom dagen, for det var varmt neri graset der sola kom til." (Aukrust 2006: 24)

Ludvig omfavner de varme dagene, men han er ikke utelukkende negativ til det kalde vinterhalvåret: "Nei oppi Alvdal var det *månen* som fikk det tel. Trillende rund tok den hele natta til hjelp. Åh, hvor den trivdes storartet over Baugsberget – Ja den kunne lyse opp ei ne'rima fjellbygd!" (Aukrust 2006: 110 – 111) Ludvig viser at selv om det ikke ser slik ut alltid, er det er en verdi i alt det naturen gir oss: "Rusla en ute med pusterim i ullskjerfet en slik natt, ja da var det godt å smette innadørs på glatte skosuler [...]. Møte lyset fra ovnstrekken, og lukten av never og tørr bjørkeve'. Det var koselig det!" (Aukrust 2006: 111) I eksemplene her ser vi også hvordan Ludvig gir kulda en verdi i de små tinga som er koselige, og viser at den er med på å gjøre de nære ting til det de er.

4.3.2 Ludvig og religionen

For Ludvig er religion et viktig element i livet. Han er en hyppig leser av Bibelen, og finner svar på mye her. Livet og mye av det vakre som finnes i verden gir han Gud æren for. Forholdet hans til de høyere makter kan enklest beskrives med et lite utdrag fra historia "Gud velsigne Vår Herre" fra *Ludvig* når Ludvig snakker om vårens ankomst og alt som tiner og begynner å gro i mars: " – Å hestehoven da! Denna smørgule værharde knekten, som pressa seg opp gjennom snøhaugen for å blomstre i halvrøten skara! – *Gud velsigne Vår Herre*, mumlet Ludvig, i målløs beundring for skaperens verk." (Aukrust 2009b: 59) Kanskje er utspillet litt komisk, men det viser at Ludvigs har veldig høye tanker om Gud. Samtidig viser han at han ser sammenhengen mellom det store og det nære.

Ludvigs tolkninger av hva religionen, er av og til litt utenom det vanlige, på tross av at han anser seg selv som kristen: " – Sto Ludvig i den protestantiske Kirke? Ludvig visste ikke hvor han sto han. Men var han i kirken, satt han. Han tok ikke opp plassen for noen der. I Guds hus var det alltid ledige benker." (Aukrust 2006: 42) Selv om Ludvig er kristen, er han ikke hundre prosent opplyst om sin egen tro. Det som er viktig for Ludvig, er som sitatet over viser, at han ikke går i veien for noen. Han vil at andre skal få gjøre som de selv ønsker. I kirka har Ludvig funnet et slikt sted, der han ikke opptar en plass noen andre kanskje ønsker.

Med dette viser Ludvig igjen sitt moralsyn som tar opp i seg at man skal se andres behov, og også av og til sette egne behov til side hvis andre trenger noe.

Når Ludvig skal takke Gud, er det de enkle ting som står i sentrum. Her gir han verdi til det lille gjennom å trekke inn religionen. Hans omtanke går til andre, i tillegg til det som spirer og gror. Egne ønsker er små, og han utviser en stor takknemlighet overfor Vår Herre.

Ludvig [...] tar seg god tid med aftenbønnen. [...] Han takker for at han i dagens løp ikke er blitt overkjørt, men fortsatt oppegående og ved god helse. Han takker for solvarme – og regn når dette er nødvendig. Så takker han for konglene på trærne som bærer frø. Han ber om at fugler og dyr må komme velberget fra høstjakt. At Vår Herre må holde øye med burhøner, påse at de slipper ut, slik at de får rettet ut fjæra og strekt seg litt etter anstrengende verping. Vår Herre må også holde øye med Norges Bonde og Småbrukarlag, så de ikke bruker sprøyteveske på alt som spirer og gror. Så ber han om at Husfruen må få hjelp til å finne igjen kålpuddingen som hun har forlagt. (Aukrust 2006: 74)

Samtidig som Ludvig her viser en stor omtanke for andre, er det en viss naivitet over det han ber om. Intensjonen med for eksempel å be om at den forsvunne kålpuddingen skal bli funnet, er god, men sannsynligheten for å finne den er liten – da det etter alt å dømme er noen som har spist den.

Selv om Ludvig er troende, har han til tider et ganske pragmatisk forhold til det metafysiske, og kanskje spesielt til livet etter døden:

Han [Ludvig] hadde bare ett liv han. Og ble han nedkjørt når han skulle over veien, slik at han ikke ble mer, så ville han i vigslet jord. Der kunne han gi næring til en liten blåklokke. Så kom der kanskje en liten humle og snuste på støvdragerne – bar blomsterstøvet med seg til en annen blomst. Og vips så var Ludvig med igjen. (Aukrust: 2006: 144)

Også i døden ønsker Ludvig å bidra til verden. Han må i vigslet jord først, men når den formaliteten er på plass, kan han fortsatt være til nytte. Her ser Ludvig nok en gang de små tinga i en større og mer universell sammenheng.

4.3.3 Ludvig og andre

I samspillet med andre karakterer kommer Ludvigs naivitet klart fram, og det er her vi virkelig får innblikk i hvor godtroende han er. Naiviteten henger sammen med Ludvigs gode moral, der han gleder seg uhemmet over andres gleder, og tror nok også at det er slik andre tenker. Dessverre for Ludvig er ikke alle like ærlige og velmenende som han selv, og dette setter han av og til i situasjoner der han blir lurt.

I forholdet til folk i den store verden er det en forferdet Ludvig vi ofte får se. Han har sjelden direkte kontakt med noen utafor sin indre krets, men han får blant annet noen inntrykk gjennom for eksempel media. Hans syn på verden utafor er at det er en brutal virkelighet. For en skapning med så mye angst i seg som Ludvig, kan møtet med det ukjente være brutalt.

Den karakteren som vet å utnytte Ludvigs naivitet, er Solan Gundersen. Ludvig får servert løgn på løgn fra Solan, som påstår å ha vært både hos kongen (Aukrust 2009b: 48) og ha deltatt i pavevalget, der hans dobbeltstemme var avgjørende (Aukrust 2006: 116). Disse historiene sluker Ludvig rått, og undrer seg over denne verdensvante vennen han har. En slik godtroenhet overfor det andre har å berette, kan bunne i at for Ludvig er det utenkelig å lyve. Han forventer samme ærlighet fra andre som han selv opererer med, og ønsker kanskje derfor heller ikke å betvile det som kameraten sier. Å gjøre mot andre som du vil andre skal gjøre mot deg, er en viktig leveregel for Ludvig, og han streber etter å leve opp til den.

Tross Ludvigs noenlunde konsekvente tro på det Solan forteller, viser han noen ganger en viss avholdenhet hvis Solan vil ha Ludvig med på noe. Etter en noe underlig diskusjon om bruk av tarmen til fiolinspilling, ber Solan om å låne Ludvigs tarmen til å spille på: ”Ludvig så bestyrtet på Solan: – Låne bort tarmene sine til herr Gundersens fiolinspill ville han slett ikke. Det herr Gundersen lånte, fikk Ludvig aldri igjen...” (Aukrust 2006: 36) Dette viser at Ludvig har en innsikt i hvordan Solan er, og av og til er Solans ideer såpass på kanten at Ludvig må sette ned foten.

De få gangene Ludvig interagerer med ”jeg”, kommer hans karakteristiske moral og naivitet ikke så godt fram. Han henvender seg til ”jeg” de gangene han ikke møter forståelse fra Solan: ”Ludvig skotta engstelig mot sagbruksarbeideren. Meg trakk han diskret i armen. I dyp fortrolighet ville han fortelle om en opplevelse inni Egnundalen. Der hadde Ludvig sett tre villender i lag. Døm seilte over noen kvite sandgrunner med østavind i fjøra, på et fjellvann innve’ Døllia...” (Aukrust 2009b: 23) Her er det mer den sentimentale og melankolske Ludvig vi ser, og i samspill med ”jeg” er det stort sett slik Ludvig framstår. Grunnen til dette kan være at han hos ”jeg” får en større forståelse for sine følelser enn han får hos Solan, som er mest opptatt av seg selv.

Bortsett fra forholda til Solan og ”jeg” er det ikke mange eksempler på at Ludvig interagerer med andre karakterer. Han har noen tidligere forhold han snakker om, og han har noen syn på menneskeheten og verden generelt. I disse forholda er Ludvig ganske naiv ved flere anledninger, men hans gode moral kommer fortsatt tydelig fram. Ønsket om andres glede følger han også når han forteller om folk han har kjent før.

En tidligere bekjent av Ludvig er Martin i Brenna. Han er tydelig en person som har betydd mye for Ludvig. Martin var en typisk gammeldags gardbruker i Alvdal, som drev jorda mer eller mindre for hånd, og med få redskaper til hjelp. Ludvig tenker ofte på kameraten: "[...] han [Martin] hadde vel fått seg en tildelt en liten go'fleck oppi himmelen et sted på sørsia [...]. Det vart stille ei lang stund borte på flatsenga [der Ludvig satt]. Så strømmet minnene om'n Martin på att: – Skulle bare ha vøri så innmari' koselig å treft'n att da sju..." (Aukrust 2009b: 42 – 43) Det er her en nostalgisk Ludvig som tenker tilbake. Han ønsker at Martin har det godt i døden og håper han har fått en fin plass i himmelen.

Det som foregår utenfor Ludvigs indre omgangskrets, vil han helst ikke forholde seg til. Han har hatt noen skumle møter med omverdenen og er blitt svært redd for det meste. Etter et ublidt møte med en lja har Ludvig fått redselen i seg: "Ja, ofte fikk han slik angst for slåttekarer, at han måtte holde seg sjøl i handa." (Aukrust 2009b: 15 – 16) Og det er mange farer i verden som truer tryggheten. Dagsrevyen på TV er en kilde til kunnskap om slike farer. Etter flere sendinger med nyheter er Ludvig blitt så redd at han skvetter av sin egen skygge. Han mener at NRK heller burde satse på de trivelige nyhetene, slike om humler som finner en god blomst å suge nektar fra, eller "[...] om Alvdal-bilisten som slakka farten og itte ga gass da'n vart forbikjørt av en tynseting ved Fåset. Kunne Norsk Rikskringkasting være interessert i slike nyheter tru? – Da ville det bli lettere å feste søvnen for en som var liten og redd – og som itte lå innerst om natta." (Aukrust 2009b: 109) Redselen for det onde viser nok egentlig at Ludvigs er så ren i sin tro på det gode at ting som forstyrrer denne troen, blir tøft å møte. For en som ønsker alt og alle kun gode ting, blir det onde veldig vanskelig å takle. Samtidig viser eksempelet over noe av Ludvigs naive natur, der han ikke skjønner hvorfor NRK ikke vil vise de nyhetene han mener er de viktige. I sine nyhetsønsker viser Ludvig at det er de små ting som er verdifulle for han. Han ser disse som viktige saker i livet, og ønsker også at andre skal kunne se de små sin plass i samfunnet på lik linje med han.

Ved en anledning arbeider Ludvig ved Rustadsaga – slik som Solan – og da må han, i tillegg til å forholde seg til skumle ting, også mene noe om det. Både militærjuntaer og abort blir han spurt om: "Ludvig var helt oppgitt – itte før fikk en stakkar kutta navlestrengen, før han måtte ta standpunkt til et eller annet!" (Aukrust 2009b: 108)

Når det onde går ut over andre, som for eksempel dyra, kan Ludvig framstå som kritisk til samfunnet: "Ludvig grep Østlendingen på ny. Var det ikke bilde av noen julegriser i spalten nedenfor. Jovisst! [...] Alle fem skulle slaktes. Nei og nei, for en ond verden – ble vel snart itte griser igjen i Nord-Østerdal." (Aukrust 2009b: 37) Ludvig synes dette er leit, og mener at juleslaktinga er fæl. Menneskenes umoralske holdninger til dyrenes liv er muligens

noe av det Ludvig setter minst pris på: ”– Hva visste forresten en ørliten grisonge om verdens ondskap? [...] Den vokste i omfang og viste mennesket stor tillitt. Videre gav den fra seg hyggelige og takknemmelige grynt når menneskehånden granskende klaska den over skinka – Uka før det smalt!” (Aukrust 2009b: 38 – 39)

4.4 Stemmes utvikling i samspill

Til nå har fokuset vært på de enkelte karakterers stemmer og hvilke syn de står for. Ut fra analysen har det kommet fram tre mer eller mindre ulike verdensoppfatninger. I denne delen skal jeg se nærmere på likheter og ulikheter ved stemmene, og vurdere dem opp mot hverandre. Målet med dette er å se på hvilken måte stemmene er i dialog med hverandre, og hvordan de påvirkes av denne dialogen. Det blir altså en fortsettelse av analysen av polyfonien, der dialogen mellom stemmene er sentral for at ideer og oppfatninger kan skapes og formes (jamfør Bakhtin i kapittel to).

Jeg vil også fokusere på hvordan de ulike karakterene forandrer seg i forhold til hvem de er sammen med. Dette vil spesielt være aktuelt for Solan, som har relasjoner til alle de andre karakterene. Hva har det for eksempel å si at Solan går fra å være makker til ”jeg”, til å få klarere motparter i Nystumoen og Ludvig? Er Solans stemme annerledes i samspill med Ludvig enn med Nystumoen? Et nærmere blikk på stemmene i forhold til hverandre og hvordan de utvikler seg, er sentralt i forhold til denne oppgavas mål. Samspillet mellom det som rører seg i et litterært univers, og hvordan karakterer forholder seg ulikt til hverandre på ulike tidspunkt, er viktig å vite for å forstå hvilke holdninger og verdier som er gjeldene i det litterære universet. Det typiske for venne-bøkene er ikke konstant, men endrer seg en del fra *Je og’n Solan* til *Guttene på broen*. Denne endringa kan helt kort sies å være ei utvikling fra et univers preget av gutteaktige påfunn, til et univers der undring, melankoli og verdsetting av tinga i verden, er sentralt.

To av karakterene i venne-bøkene har minimal utvikling: Både Ludvig og Nystumoen er ganske konstante i sine meninger. Den klareste endring en av dem har, er at Ludvig klarer å tilpasse seg livet i byen, mens Nystumoen ikke gjør det og forsvinner ut. Derimot er utviklinga til Solan interessant å se på, fordi han endrer seg ganske mye. Han endrer seg fra å være en mindre selvstendig type og et slags komplement til ”jeg”, til å bli en tydelig stemme som motpart til både Nystumoen og Ludvig. Videre i kapittelet vil jeg ta for meg de ulike rollene til Solan i egne deler, siden hans endringer er mer markante. Sammenligninga mellom

for eksempel ”jeg” og Ludvig og Ludvig og Nystumoen vil bli samlet i en egen del, da disse forholda er mindre framtreddende.

4.4.1 Solan som makker

Forholdet mellom Solan og ”jeg” i *Je og ’n Solan* er beskrivende for starten på venne-universet. To gutter, med trang til spenning, som gjør morsomme ting og lever det glade liv. Det er noe ungt og umodent over det hele: ”Lørdag 4. juli slo svenskehatet ned i oss på Mosseveien. Her ble Solan og jeg forbikjørt av en Volvo. Dagen etter leverte vi bilen vår til topptrimming hos Samsing.” (Aukrust 2009a: 59) Det er tydelig at bilkjøring i rask fart er favorittaktiviteten til de to: ”Støvska lå som en lavtrykksrygg etter oss. Grussprut, kongler og tørre kveksbol drev gjennom skauen. I svingen ved Lyser’n tvinna ei glåmsøgd kjærring seg rundt telefonstolpen som kaprifolium og fugger’n slutta å spille. Her var dynamitt og kompresjon i overflod.” (Aukrust 2009a: 60)

Når Solan er sammen med ”jeg”, er han mindre pågående enn han er sammen med Ludvig og Nystumoen. Allikevel er mange av påfunna sammen med ”jeg” opprinnelig Solans idé. Et eksempel er i forkant av ombygninga av arbeidsrommet til racerbane: ”Solan snuste opp annonsen i Aftenposten: *Slipp hestekreftene løs i Deres egen stue!* – Racerbane, komplett med verdens hurtigste biler [...]. Vi oppsøkte hobbyforretningen.” (Aukrust 2009a: 14) Et anna eksempel er i forberedelsene av en biltur på E6 nedover kontinentet: ”Det var Solan som oppdaga E-6 sørover. Han lå langflat på fillerya med ’Teknikens värld’ under seg [...]. Siden var fylt av [...] fartsprega kjørebane mellom blå cypresser.” (Aukrust 2009a: 70)

En av grunnene til at Solan er mindre frampå sammen med ”jeg”, kan være at ”jeg” er en karakter Solan respekterer: ”Nå arbeider Solan på Rustadsaga. Det gikk ikke lenger hjemme. Solan Gundersen henfalt til lediggang og tullprat.” (Aukrust 2009a: 25) Her er Solan unormalt lydig, og følger de formaninger som han får. Solan har en tett kontakt med ”jeg”, og han har til tider strenge holdninger mot Solan. Først i møtet med Nystumoen og Ludvig viser Solan tydeligere hva han står for.

4.4.2 Solans motpoler

Som nevnt blir Solans stemme i interaksjon med Nystumoen og Ludvig tydeligere og mer spissa i sine holdninger enn når han er sammen med ”jeg”. Solan har respekt overfor ”jeg”, men mangler noe av den samme typen respekt overfor de to andre.

Det er til en viss grad feil å si at Solan ikke viser sine holdninger i samspill med ”jeg”. Likevel, på det punktet der Solans amoral og kynisme er tydeligst – nemlig i hans fortellinger om seg selv – får han ikke gehør hos ”jeg” på samme måte som hos Nystumoen og Ludvig. I dialogen med de to kameratene er det i Solan en større trang til å heve seg over andre gjennom løgnaktige historier og skrøner. Samtidig som Solan endrer seg fra dialogen med ”jeg”, endrer han seg også noe når han får Ludvig som motpart etter at Nystumoen faller ut. Det er med andre ord to ulike motpoler Solan får, selv om Ludvig og Nystumoen kan være like på mange områder.

I det første møtet med Nystumoen viser Solan seg fra sin beste og mest omtenkssomme side, når han ber med seg Vestate-nissen hjem til Midtåsen. Solan viser imidlertid fort fram sine mer utspekulerte sider når han finner ut at Nystumoen er en ganske enkel mann fra landet. Solan får raskt Nystumoen til å skrive ei fullmakt som gir han mulighet til å ta ut penger fra Nystumoens konto i Bøndenes bank: ”Gundersen fikk lappen [fullmakta] og roste Nystumoens forseggjorte håndskrift. Stemningen ute i gangen var tøylesløs og munter. Her skulle det gjøres storvarp på gode papirer i norsk storindustri.” (Aukrust 1973: 20) Det hele ender med at Solan tømmer Nystumoens konto og bruker alle pengene på Theatercaféen. Det finnes ingen eksempler på at Solan gjør lignende forsøk overfor ”jeg”. Solan lurar kun sine mer likeverdige motstandere, som aktelsen ikke er like stor overfor.

Etter denne første fadesen, er Nystumoen mer tilbakeholden og stoler ikke like fullt på vennen. Motsetningene i holdningene til de to er imidlertid fortsatt tydelige. ”Jo, Nystumoen hadde så smått tenkt å ha Brona i garasjen [...] – Garasjen? Gundersen måper – Visste ikke Nystumoen at der sto en 113 hesters hardtop ST med to forgassere? Og den skulle ut, tel fordel for en *gamp*?” (Aukrust 1973: 87 – 88) Når Nystumoen her tenker på å ta med seg hest til Midtåsen, skjønner ikke Solan hvorfor han vil bytte ut bilen med en hest. Han ser ikke de samme verdiene i å ha et dyr som Nystumoen gjør. Motsetninga mellom å gi noe for at andre skal ha det bra, og egen vinning, er gjennomgående mellom Nystumoen og Solan. Et eksempel er i diskusjon om innkjøp av mat til småfuglene: ”– Nei her måtte noen tre støttende tell. Var Gundersen enig kunne de kanskje gå sammen om innkjøp av noe nærende talg? Nei, Gundersen kunne ikke tenke seg det. Han hadde utgifter nok.” (Aukrust 1973: 81)

Mellom Ludvig og Solan er det mange av de samme motsetningene som mellom Nystumoen og Solan, men kanskje er avstanden enda større, og Ludvig er til tider tydeligere i sine verdier. I verdsettinga av andre skapninger er Ludvig klar i sin sak: Alle har rett til liv. Med Ludvigs holdninger som motpart går muligens Solan enda litt lengre i motsatt retning: ”Da husflua i samme stund passerte sagbruksarbeider’n i lav høyde smalt det. Med et

velplassert og usentimentalt klask mot lampeskjermen sendte Solan Gundersen årets siste husflue inn i de evige jaktmarker.” (Aukrust 2009b: 24) Når Solan er sammen med Ludvig, forsøker han mange ganger å teste ut hvor langt han kan gå. I eksempelet over er Solan i samtale med Ludvig og ”jeg”, og han er ikke glad for deres sentimentale prat om minner fra Østerdalen. For å få oppmerksomhet, eller kanskje for å provosere, tar han flua med fluesmekkeren.

Solan drar også utnyttelsene av Ludvig lengre enn han gjør med Nystumoen. Med en enda mer godtroende kompanjong i Ludvig beveger Solan seg mer i retninga av utnytting enn Nystumoen som er mer kritisk til Solans påfunn. Når Solan tar på seg rollen som djevelutdriver, får vi en av de beste eksemplene på at Solan utnytter Ludvig til det fulle, kun for egen forlystelse:

– Ludvigs tiltagende redsel for reelle og innbilte farer tydet på at en angst-demon hadde faret i ham – sidelengs! Ludvigs øyne sto kul runde. – Åh det er så fort gjort så. De smetter inn bak, ofte når man står foroverbøyd og tukler med skolissene. Men slike demoner kunne Solan Gundersen hamle opp med. (Aukrust 1996: 41 – 42)

Det som Solan her gjør mot Ludvig, finnes det ingen tilsvarende eksempler på at han gjør overfor Nystumoen. Ludvig er tydelig mer lettlurt og godtroende, og Solan bruker dette for hva det er verdt.

4.4.3 Mer enn bare Solan

Selv om Solans stemme er gjennomgående i alle bøkene, er både Ludvig og Nystumoens stemmer viktige for venne-bøkene. Med Nystumoen får som nevnt Solan en motpol, og med Ludvig blir motsetningene enda tydeligere. Overgangen fra Nystumoen til Ludvig er derfor interessant for å forklare noen av de endringene i det litterære universet som skjer når Nystumoen forsvinner og Ludvig kommer inn.

På mange måter fungerer Nystumoen som en overgangsfigur. Venne-bøkene endrer seg fra å være historier om morsomme hendelser til å bli mer undrende og melankolske beretninger. *Je og 'n Solan* er boka med de morsomme hendelsene, mens *Ludvig og Guttene på broen* er de som tydeligst er melankolske og undrende. *Hilsen Solan og Nystumoen* har litt av begge deler. Selv om Nystumoens stemme er preget av melankoli og savn etter det gamle, er ikke hans syn dominerende på samme måte som Ludvigs syn er. Kontrasten mellom Solan og Ludvig er større enn mellom Solan og Nystumoen. Ludvigs stemme blir derfor mer toneangivende enn det Nystumoens blir. Med en mindre tydelig Nystumoen kan Solan og

”jeg” til en viss grad fortsette med sine bedrifter, mens med Ludvig får nesten ikke kompishistoriene noen plass.

I *Hilsen Solan og Nystumoen* er det tre tydelige karakterer som dominerer. ”Jeg”s rolle svekkes riktignok med Nystumoens ankomst, men han er fortsatt en del med. Dette er i motsetning til når Ludvig kommer, da ”jeg” nesten bare er i bakgrunnen. Det er en klar deling mellom rollene til Nystumoen, ”jeg” og Solan. Et eksempel på denne delinga er når de tre søker tilflukt for lynet i Italia: ”Spisser det seg tel slik, søker Solan Gundersen tilflukt innerst i kroken, med meg utenfor og Nystumoen ytterst, etter avtale. Nystumoen er en varm og personlig kristen. Vår Herre kan ikke være så rå at han slår etter slike.” (Aukrust 1973: 36) I motsetning blir Ludvig plassert i midten når han er med i stedet for Nystumoen: ”Klokken 23.00 gled vi ut fra Østbanen, med Solan, Ludvig og jeg i øverste køye. Her innretta vi oss trivelig, med Ludvig i midten og Solan Gundersen innerst attme veggen.” (Aukrust 2009b: 25) Forskjellen her er at Ludvig får lov til å ligge i midten, og ikke ytterst slik som Nystumoen. Ludvig får større beskyttelse enn det Nystumoen gjør, og det er ”jeg” som viser denne omsorgen overfor Ludvig. Solan karer igjen til seg den trygge plassen innerst.

Ludvig er knyttet sterkere til ”jeg” enn det Nystumoen er. Plasseringene i eksemplene ovenfor og måten Ludvig forholder seg til ”jeg”¹² på, er med på å underbygge dette. ”Jeg” holder til tider en beskyttende hånd over Ludvig, noe han ikke i like stor grad har overfor Nystumoen. I tillegg snakker Ludvig fortrolig med ”jeg”: ”En dag Solan var på Rustadsaga, ba Ludvig om en fortrolig samtale. [...] – Fortell endelig ikke til herr Gundersen at jeg har samtalen personlig med Dem om humlen. Det blir det bare spektakkel og ufred av...” (Aukrust 2006: 112 – 114) Nærheten til Ludvig viser en endring i ”jeg” som karakter. Sammen med Solan er ”jeg” mer vilter og spenningsøkende, mens med Ludvig har han roet seg ned, og han finner glede i Ludvigs holdninger til livet. De gangene det fortsatt er historier av typen fra *Je og’n Solan*, er det ofte Solan alene som finner på noe. ”Jeg” er ikke lengre med på alt han var før.

4.4.4 Oppsummering

Kort oppsummert kan det sies at i karakterene Solan og ”jeg” finner vi en utvikling, mens Nystumoen og Ludvig er ganske statiske i sine syn. Utviklinga til både ”jeg” og Solan skjer i stor grad i skiftningene fra å være sammen med hverandre, til å være sammen med

¹²

Se punkt 4.3.3

Nystumoen og til slutt til å være sammen med Ludvig. Tanken om at ideer og holdninger skapes og formes i dialog med andre ser altså ut til å stemme i dette tilfellet.

Møtene med Nystumoen og Ludvig får ulike følger for Solan og ”jeg”. Der Solan spisser sine allerede amoralske holdninger, blir ”jeg” kanskje mer lik de andre. For Solan og ”jeg” begynner altså med verdenssyn som er ganske like, men de går hver sin veg i møtet med nye holdninger. Disse holdningsendringene er en faktor som kan forklare venne-bøkernes dreining fra et guttete, skøyeraktig univers til et mer undrende og melankolsk.

4.5 Er tekstene polyfone?

Jeg har til nå vist at det i venne-bøkene finnes ulike stemmer, og at disse utvikler seg. Men finnes det en norm som er dominerende, og som dermed styrer de andre stemmene? For å se nærmere på om tekstene er polyfone, vil jeg først skissere opp hva det er som skal til for at en tekst skal kalles polyfon, og for det andre presenterer et alternativ til flerstemmigheten.

Wayne Booth lanserer i sin bok *The Rhetoric of Fiction* (1961¹³) den implisitte forfatter. Jeg vil forklare hva dette går ut på, og vise hvordan Booths teori kan brukes som et alternativ til polyfoniteorien. Til slutt i denne delen vil jeg, gjennom bruk av Bahktin og Booth, forsøke å vurdere om tekstene kan kalles polyfone eller ikke.

4.5.1 Polyfoni og implisitt forfatter

Det er noen kriterier som må på plass for at tekstene til Aukrust skal kunne kalles polyfone. Jeg vil trekke fram fire punkter, der tre av de åpenbart er oppfylt i venne-bøkene, mens det siste kan settes spørsmålstegn ved. For det første må ulike syn på verden være representert. Det har vi sett at det er gjennom Solan, Nystumoen og Ludvig, og til en grad også gjennom ”jeg”. Det andre punktet handler om at det må være dialog mellom stemmene. Også dette punktet vil jeg argumentere for at er oppfylt, da det er mye interaksjon mellom karakterene i tekstene. Det skjer også en del endringer når nye karakterer kommer til. Punkt tre går ut på at en sak må sees fra ulike sider. Er det for eksempel bilen eller hesten som er mest avhengig av garasjens lune beskyttelse fra været¹⁴? Jeg vil si at dette er oppfylt i venne-bøkene ved flere anledninger. Til slutt må en polyfon teksts stemmer tillegges like mye verdi, og ikke underlegges en tekstnorm. Det er dette punktet som gjør at jeg mener venne-bøkene ikke

¹³ Jeg benytter i denne oppgava 2. utgave, utgitt i 1983.

¹⁴ Jamfør ”Solans ’kulturtilbud’” i *Hilsen Solan og Nystumoen*.

nødvendigvis er polyfone. Er det kanskje ikke slik at Ludvig får mer rett i sitt syn på verden enn Solan?

Det er altså spørsmålet om det finnes en overordna tekstnorm i venne-bøkene, som kan være avgjørende for om tekstene kan kalles flerstemmige. Booths teori om den implisitte forfatter kan være til hjelp for å få klarhet i dette.

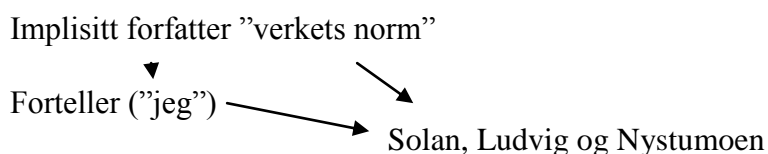
Den implisitte forfatteren er et bilde på forfatteren i teksten (Genette 1988: 141), og en enhet som innehar en tekstintensjon (Chatman 1990: 74). Den er en forfatters ”andre jeg”. Bakgrunnen for å bruke en slik term mener Booth ligger i at uansett hvor objektiv og upersonlig en forfatter er, vil leseren alltid konstruere et bilde av en skribent som skriver på en bestemt måte. Denne skribenten kan derfor aldri være hundre prosent nøytral. Dette bildet av en skribent er ikke nødvendigvis det samme i én forfatters ulike verker (Booth 1983: 71). Å skille mellom den levende forfatteren og den som ligger implisitt i teksten, kan i utgangspunktet virke rart. Allikevel er den implisitte forfatteren anvendelig i mine analyser. Spesielt gjelder dette når det kommer til spørsmålet om det finnes noen overordna verdier og holdninger som kan kalles tekstens norm. Jeg vil argumentere for at en slik norm i så fall ligger i teksten.

Hvis tekstene i venne-bøkene viser seg ikke å være polyfone, og det istedenfor er én bestemt måte å se verden på som er overordna alle de ulike syna til karakterene, må denne tekstens norm tillegges noen. En kan i utgangspunktet tenke seg at en slik norm ligger hos forfatteren, men et forfatterskaps ulike tekster har sjelden den samme normen. Med bakgrunn i dette vil det muligens være naturlig å skrive inn en implisitt forfatter for hver bok, men jeg vil her anse den implisitte forfatteren for å være den samme i alle venne-bøkene, siden tekstene henger så tett sammen. Selv om bøkene er forskjellige på en del punkter, og det er en utvikling i dem, mener jeg at hvis det kan skrives inn en felles norm i disse tekstene, så er den lik hele tida. Det er bare i forskjellig grad at den vises. I andre Aukrust-bøker vil den implisitte forfatteren være noe annerledes, da de bøkene er forskjellige fra venne-bøkene.

Å skille mellom den implisitte forfatteren og *jeget* i en tekst er dessuten viktig. Et *jeg* kan, og blir i mange tekster, en aktiv del av handlinga på lik linje med andre karakterer. Fortelleren, eller *jeget*, er ofte svært forskjellig fra den implisitte forfatteren i slike tekster (Booth 1983: 152). Men uansett om fortelleren avviker fra den implisitte forfatteren, eller om han er lik han, er et skille viktig fordi også en forteller blir skapt gjennom teksten.

Fortellerens kontrollerende egenskaper som formidler av informasjon, er viktig. Imidlertid blir fortelleren ofte også styrt av noen, og han styrer heller ikke framstillinga av fortellingene fullt ut. Fortelleren påvirker til en viss grad de andre karakterene, gjennom

”jeg”s formidlingsegenskap. Imidlertid påvirker den implisitte forfatteren både ”jeg” og karakterene. I en modell kan påvirkningskanalene skisseres slik:

Med påvirkning fra den implisitte forfatteren vil verkets norm realiseres gjennom karakterene, og leserens forhold til disse.

I en tekst kan det skje en evaluering eller korrigering av karakterers handlinger som rette eller gale, og framstillinga av karakterene kan gi oss sympati med noen av dem. Da en polyfon tekst har som forutsetning at alle ideer og holdninger skal få like stort spillerom, kan en slik korrigering og slike sympatiske framstillinger av karakterer sies å være en motsetning til noe av det sentrale i en flerstemmig tekst. Siden verkets norm realiseres gjennom karakterene og leserens holdninger til disse – og disse holdningene skapes for eksempel via sympati gjennom den implisitte forfatterens kontroll – kan tanken om en implisitt forfatter vanskelig forenes med teorien om den polyfone teksten. På bakgrunn av at den implisitte forfatterens tette bånd til bøkens overordna norm, vil også – som allerede nevnt – en felles norm være motstridende til polyfonteorien. Jeg vil derfor nå vurdere graden av korrigering og om det legges opp til sympati i venne-bøkene, dette for å vurdere om tekstene kan kalles polyfone.

4.5.2 Korrigering

Ifølge mange filosofer, blant dem J. L. Mackie (1981), er det moralen som sier noe om en handling er rett eller gal (Mackie 1981: 9). I *Ethics, Evil and Fiction* (1997) tar den britiske filosofen Colin McGinn opp og diskuterer moral og umoral i litteraturen¹⁵. McGinn knytter moralen til karakterene, og hevder en karakters moral finnes i dens handlinger og følelser (McGinn 1997: 2). Om noe kan vurderes til å være moralsk eller umoralsk, ligger ifølge McGinn i ei evaluering: "Moral properties imply evaluation and hence tell us what we ought to strive for." (McGinn 1997: 14) Evaluering av handlinger og følelser forteller oss derfor noe om karakterenes moral. En handling gjøres moralsk når det overfor leseren impliseres noen retningslinjer for hva en *bør* gjøre: "If a state of affairs *S* is good, then it follows that we

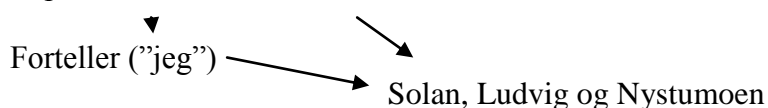
¹⁵ McGinn bruker ordene goodness og evil, men jeg velger å bruke de om moralsk og umoralsk.

ought to promote *S*, simply in virtue of the meanings of these words: 'good' and 'ought' are logically related." (McGinn 1997: 10) Det samme gjelder også når noe finnes umoralsk, men da med henvisninger til at dette er noe en *ikke bør* gjøre.

Den evalueringa som definerer hva en bør og ikke bør gjøre, ligger hos den implisitte forfatteren. Som Jonas Bakken fremhever i sin hovedoppgave "Litteraturtolkning som revisjon: en framgangsmåte for kritisk analyse av litteraturtolkningstekster prøvd ut på tolkninger av Ludvig Holbergs Erasmus" (2002), kan man i utgangspunktet tenke seg at det er fortellerne som er den evaluerende instansen. Likevel, i og med at en forteller kan være upålitelig, trekkes også denne inn i evalueringa (Bakken 2002: 28). Det kan derfor argumenteres for at det må være en instans over fortelleren som evaluerer, men at evalueringa må ligge i teksten, fordi moralen – hva en bør eller ikke bør gjøre – kommer fram i lesninga.

Handlinga eller tanken hos karakteren blir evaluert av den implisitte forfatteren. Dette resulterer i at den opprinnelige handlinga eller tanken blir framsatt i teksten enten som moralsk eller umoralsk. Evalueringa går da tilbake i den implisitte forfatterens påvirkingskanaler, som vist med denne modellen:

Implisitt forfatter "verkets norm"

En innfallsvinkel for å vurdere hvordan denne evalueringa kommer til uttrykk i teksten, er å vurdere i hvilken grad, og av hvem, en karakters handling korrigeres.

Korrigeringa kan enten være et tegn på at karakterens handling er feil, eller at instansen som korrigerer tar feil. Hvem vi som lesere holder med, kommer også an på hvem vi har sympati for (dette skal jeg si mer om under punkt 4.5.3). Korreksjoner i venne-bøkene skjer primært på to måter. Den mest konkrete måten er gjennom korrigering fra andre, mens korreksjon skjer også gjennom at en karakters handlinger ikke går slik han i utgangspunktet ville.

Jeg begynner med den siste, og kanskje minst åpenbare korrigeringa, nemlig den som ikke blir gjort av noen annen konkret instans i teksten. Mange handlinger i en litterær tekst ender ikke slik aktørens intensjon i utgangspunktet var. Man kan si at intensjonen har blitt korrigert, og møtt med motstand et sted, for eksempel hvis en person ønsker å lure en annen for penger, men ikke får det til av ulike årsaker. Slike korrigeringer kan være uten en baktanke, men om man kan finne større hyppighet i disse korrigeringene av en karakter, enn hos en annen, er korrigeringa kanskje motivert av en tanke allikevel. Siden det ikke er noen

konkret instans i teksten som står for korrigeringa, må det være på et nivå over teksten at korrigeringa skjer. Jeg velger derfor å kalle denne typen korrigerering for indirekte korrigerering.

Korrigeringa som kommer fra andre karakterer i teksten kaller jeg, for å knytte opp mot og vise kontrasten til den indirekte korrigeringa, direkte korrigerering. Denne typen kan enkelt oppsummeres i at karakter A gjør noe karakter B ikke synes noe om. Karakter B setter så karakter A på plass. En slik irttesettelse kan ha lite utfall på karakter As videre oppførsel, men det er ikke så viktig. Det jeg tror er avgjørende for hvem som blir den moralske vinneren, ligger forut i teksten, der en av karakterene muligens er tillagt mer normførende egenskaper enn den andre. Med andre ord er det ikke her selve korrigeringa som avgjør om en karakters stemme får rett i sitt syn, men en allerede kjent oppfatning av stemmenes gyldighet, eller sympati med karakteren.

I venne-bøkene er det flere eksempler på korrigerering, både direkte og indirekte. Som vi skal se, er det påfallende ofte Solan Gundersen som blir korrigert. Det kan tolkes som et tegn på at tekstene kanskje ikke er polyfone. I ”Comercio internazionale” fra *Ludvig* er det en gjennomgående indirekte korrigerering av Solan. Etter å ha mottatt en mindre gevinst på tipping, pakker Solan kofferten og drar til Italia. Der prøver han seg på mange inntektsbringende aktiviteter når pengene tar slutt, men han har aldri suksess: ”For å få balanse i et diffust regnskap slo Solan Gundersen seg til i kalosjeribransjen. [...] Her fallbød han et par gjenglemte kalosjer etter en møbelhandler fra Sunnmøre. Tilbudet ble møtt med skuldretrekning av en blasert og solsvidd befolkning.” (Aukrust 2009b: 86) Videre prøver Solan seg både som sukkerselger og guide. Alle forsøkene ender med fiasko, også når han går inn i vinbransjen: ”Han arbeidet med flid, og satset på dessertvin. Alt forgieves – Det var kommet villgjær i Solan Gundersens most. Deprimert og med søkkløse filttøfler gikk han i kloster.” (Aukrust 2009b: 92) Alle Solans forsøk på å tjene penger baserer seg på å få folk til å betale for noe de egentlig ikke trenger, eller som er av dårlig kvalitet. Solans kynisme blir her korrigert ved at alle hans businessforsøk går i vasken.

Et annet eksempel på korrigerering av Solans forsøk på å utnytte andre, finnes i ”Solans onemann-sjåv” fra *Je og’n Solan*. Her prøver Solan seg som omreisende artist, men med tynt program: ”Men Solan’s Onemann-sjåv ble ingen suksess. [...] Gjøgleren i grøftekantene var det ingen som festet seg ved...” (Aukrust 2009a: 44) Solans stadige forsøk på å tjene en slant på enkelt vis, gir dårlig avkastning.

Solan blir også utsatt for direkte korrigerering, og da alltid med ”jeg” som en av de som korrigerer. Allerede i *Je og’n Solan* kommer første direkte korrigerering, da Solan blir sendt på arbeid på Rustadsaga: ”Det gikk ikke lenger hjemme. Solan Gundersen henvendte seg til lediggang

og tullprat.” (Aukrust 2009a: 25) Med streng beskjed fra ”jeg” blir Solan sendt i arbeidslivet, men dette byr på vanskeligheter for Solan. Han får flere ganger sparken fra Rustadsaga, og må av og til tas inn til samtale med sine samboere. ”Jeg” og Nystumoen må ta Solan fatt etter en sint oppringning fra frostmann Gulbrandsen, som er Solans sjef: ”Den kvelden tok Nystumoen og jeg Solan Gundersen alvorlig fatt. Vi prata om produktiv og samfunnsgagnlig arbeide.” (Aukrust 1973: 98)

I motsetning til disse negative korrigeringene overfor Solan, finnes det også positive korrigeringer i venne-bøkene. En karakters holdninger fører i disse tilfellene til positive konsekvenser for den det gjelder. I ”Variasjoner på c-strengen” i *Guttene på broen* blir Ludvig hyllet med en sang i radioen, til Solans forferdelse:

En dag spilte NRK ’Til Ludvig’ av Anita Skorgan. [...] Solan gikk helt fra konseptene. [...] – Hva hadde så denne Ludvig å vise til av prestasjoner som rettferdiggjorde musikalsk hyldet gjennom NRK? Ludvig, denne sammenknytte, frustrerte hemføringen som hostet hult, bare han kom utafor gangdøra! (Aukrust 2006: 27 – 28)

Poenget her er den aksepten Ludvig møter fra instanser utenfor sin indre omgangskrets. Han får på en måte tilslutning til sin måte å se verden på, gjennom en sang som spilles i radio. Sanges popularitet er med på å understreke dette: ”’Til Ludvig’ slo godt an. Rett som det var tonet pianospillet til Anita Skorgan ut av radioen.” (Aukrust 2006: 29)

Ludvigs person blir beundret av andre i teksten. Det gir uttrykk for at de evnene og følelsene Ludvig viser, er gode, tross de begrensningene han har.

Gjennom samme dreneringsrøret kom han [Ludvig] hematt om kvelden, arbeidssliten og mjuk i knea. Nå med attest fra forstmann Gulbrandsen. På arbeidsgiverens lapp sto skrevet: *Ut desint vires, tamen est laudande voluntas*. – Om kreftene mangler så er dog viljen rosverdig. (Aukrust 2009b: 100)

Her viser Ludvig seg som en flittig og god arbeider, selv om han har begrensninger. Slik oppførsel evalueres til å være moralsk, og vil derfor også være en faktor som kan gi oss sympati med Ludvig. Sympatien vil jeg gå nærmere inn på under punkt 4.5.3.

Selv om det er ”jeg” som er fortelleren i venne-bøkene, er det ikke nødvendigvis han som har den overordna normen, hvis den i det hele tatt finnes. Også ”jeg” er en handlende karakter, og kan utsettes for korrigeringer. I ”Østafor sønnafor rød – og vestafor nordafor svart –” fra *Je og’n Solan*, blir et båtkjøp mer til anstrengelse enn glede: ”Ikke rart vi fikk båten billig. Kystskipperkurs med praktiske øvelser, var minimumskravet for å få denne skuta utafor moloen. Et par roturer på Glåma, og litt skåting i stille bakevjer i de harde tredveåra

var lite å stille opp med.” (Aukrust 2009a: 51 – 52) Etter at båten er kommet seg på fjorden tar turen brått slutt: ”To timer etter gikk vi på grunna innerst i Husøkilen. Der fant vi fram sjøforsikringen vår. Det var koselig lesestoff i solgangsbris.” (Aukrust 2009a: 58) Eksempelet viser at også ”jeg” er underlagt er slags korrigering i tekstene. Når hans holdning sier noe sånn som at det er greit å handle før man tenker, blir dette synet korrigert. En indirekte korrigering kan altså ramme den karakteren som også er den som forteller. Fortellerens posisjon som normgiver blir, når han på sett og vis mister råderetten over handlinga, svekka. Fortelleren er, som nevnt i kapittel tre, med på å definere plott og handlingsstruktur, men han er i visse tilfeller underlagt en høyere instans, som eksempelet med båten kan vise. ”Jeg”s korreksjoner overfor de andre karakterene mister også noe av sin verdi med dette. Med bakgrunn i dette vil jeg si at ”jeg” ikke er noen overordna normbærer. Isteden taler det heller for at den implisitte forfatteren er normbærer, da karakterene tydelig blir korrigert.

4.5.3 Sympati

Jeg har tidligere nevnt at en implisitt forfatter gjør seg gjeldene i det som angår sympatien¹⁶ leserne får for de ulike karakterene. Gjennom informasjon – og vinkling av informasjon – om karakterene, skapes det sympati for enten flere eller én av karakterene. I en polyfon tekst skal i prinsippet alle meninger ha samme vilkår, uten at en av dem skal få leserens sympati. En implisitt forfatter er, som vist over, en motsetning til det polyfone. Når mye av bakgrunnen for sympatien vi får kan tillegges den implisitte forfatteren, vil en tekst med klare indikasjoner på hvem leseren skal sympatisere med, ikke kunne kalles polyfon.

Sympati kan skapes på ulike måter. Jeg vil fokusere på to. Den første går ut på at vi kan få sympati med den en handling går ut over. For eksempel kan vi få sympati for Ludvig når han gang på gang blir lurt av Solan. Solan får i samme tilfellet ikke sympati. Den andre måten å skape sympati for en litterær karakter på, er å gi leseren informasjon om karakterens indre liv og følelser, i motsetning til å kun beskrive en karakters ytre trekk.

Den første måten jeg skisserte opp, som går på sympati med den en handling går ut over, finner vi flere eksempler på i venne-bøkene. Det er gjennomgående at det er Solan som gjør noe mot enten Ludvig eller Nystumoen, og at sympatien blir liggende hos de sistnevnte. Da Solan lurer Nystumoen til å gi han fullmakt over sin konto, blir Solans handling (å tømme kontoen og bruke pengene på kafé) korrigert av de andre karakterens reaksjon på det inntrufne. Solans handling er dermed evaluert til å være umoralsk, og leseren får sympati med

¹⁶ I sympati legger jeg i tillegg til medfølelse, også identifikasjon med den en sympatiserer med.

motparten. Det Nystumoen viser til ”jeg” dagen derpå, er med på å styrke sympatien: ”[...] det var en oppskjorta og hoderystende Nystumoen som viste fram bankboka si dagen etter. Gjennom perman hadde Bøndenes Bank slått to digre høl – og inni sto det UTTATT OG OPPGJORT med blått stempel!” (Aukrust 1973: 22)

Som vist i eksempelet over, henger sympatien i sakene der to karakterer er involvert, til en viss grad sammen med evalueringa av en handling som moralsk eller umoralsk. Hvis en karakter blir utsatt for en umoralsk handling, er det naturlig at leseren får sympati med motparten. I neste eksempel er måten saken blir framstilt på, avgjørende for hvem det sympatiseres med:

Det sutret fra stuen. Der sto en sår og forskrekket Ludvig. Sagbruksarbeider Solan Gundersen hadde drevet en ørliten djevel ut av'n. Han hadde tatt 2 kroner og 75 øre for det. Ludvig hadde ikke merket at han hadde slikt inne i seg. Ikke hadde han sett den heller. Men Gundersen så den bykse over gulvet og inn i stikkkontakta. (Aukrust 2006: 37)

Uten at vi her får vite helt konkret hva som har skjedd, er Solans handling evaluert til å være umoralsk, dette gjennom hvordan Ludvig reagerer og usannsynligheten i Solans syn av djevler som farer inn i stikkontakter.

Den andre måten å skape sympati på, er det mange eksempler på. Indre synsvinkler er viktig for å skape sympati: ”inside view leads the reader to hope for good fortune for the character with whom he travels.” (Booth 1983: 246) I venne-bøkene er den generelle trenden at Ludvig og Nystumoen blir grundig beskrevet når det kommer til indre anliggende, mens Solan blir skildra med mer ytre trekk. Nystumoens indre tanker er noe bitrere enn Ludvigs, og jeg vil argumentere for at dette kan gi en enda større sympati med Ludvig. Solans følelser får vi vite lite om. Likevel er det noen unntak, og som vi senere skal se, er innblikka i Solans indre også sympatiskapende når de forekommer.

Jeg begynner med Ludvig, som er den som får sine følelser skildra oftest. Han er en naiv, redd og omtenksom karakter, og disse egenskapene kan for en leser vekke sympati. Når Solan overbeviser Ludvig om at soldatene på Stiklestad ikke var høyere enn 29 cm, får vi et innblikk i en sart og bekymra sjel: ”Dagen etter holdt han [Ludvig] seg til opptråkkete stier. Gjennom høgt gras ville han ikke ta seg fram: Rote seg bort i etterdønningene fra slaget på Stiklestad, det var *fali* det!” (Aukrust 2009b: 78) Bekymringer etter nyhetssendinger vekker også sympatien i leseren: ”Ja så redd har han [Ludvig] vært etter disse Dagsnytt-sendingene, at han måtte ligge å trøste seg selv til han sovnet.” (Aukrust 2009b: 104)

Tanker vekker også sympati, og hos Ludvig gir bønnene hans et innblikk i de nærmeste tankene: ”Han [Ludvig] takker for at han i dags løp ikke er blitt overkjørt [...]. Han takker for solvarme – og regn når dette er nødvendig. Så takker han for konglene på trærne som bærer frø.” (Aukrust 2006: 74) Uskylden og omtanken i Ludvigs tanker det vanskelig å ikke synes godt om. Den samme omtanken viser Ludvig når han tenker ut nyheter som ikke fokuserer på det onde og negative i verden:

Ludvig visste om mange gode nyheter han, [...] revetispa inni Kristenstu-teigen som hadde gått drektig i ni uker. Nå var hun nedkommet med sju hvalper, alle velskapte! [...] Humla som baska seg sliten og trøtt i en varm vinduskarm [...] kom seg i formiddagstimene ut att [...]. (Aukrust 2009b: 108 – 109)

Ludvigs uvitenhet og overraskelse over nye ting gir oss igjen innblikk i hans tanker: ”– Åh syrinlukt – O herlighet! Ludvig boret nesen dypere inn. Da kom det: Ludvigs alle første nys! Var han vår for støvdragere og annet uforklarlig? Ikke vet vi. Heller ikke Ludvig. Han ble bare så forskrekket – Visste slett ikke at han gikk rundt med så mye støy inn i seg.” (Aukrust 2006: 26) Dette eksempelet viser Ludvig fra sin kanskje mest inntagende side. Det er det enkle og naive selvbildet til Ludvig som skaper medfølelse for han, og en sympati med hvordan han føler seg.

Når det gjelder Nystumoen, blir han, i likhet med Ludvig, skildra med en del blikk til det indre. Som en forløper til Ludvig er likhetene mellom de to store, men Nystumoen er litt bitrere i sine følelser og tanker enn det Ludvig er. ”Fjøsnessens kår i fjellbygda var ikke mye å slenge vømmølsbroka i taket for! [...] gampen var utskifta med skiftnøkler, dieselkanner og en iskald Ferguson-traktor. [...] Nystumoen måtte som snarest opp i au’kroken med hanbaken. Minnet om en firbent venn presset slik på innenfra –” (Aukrust 1973: 11) Nystumoen viser her sine følsomme sider, og vi får sympati med han for den skjebnen han har. Allikevel er det en bitter undertone i Nystumoen, og den kan være med på å dempe sympatien hos noen lesere.

Én ting med Nystumoen som kan gi oss sympati for han framfor andre karakterer, er at vi får vite litt om hvilke ting som betyr mye for han. I grøtdylla si oppbevarer Nystumoen det som er essensen av hans person: ”[...] Nystumoen pakka opp: Her kom Alvdalssangen [...] for dagen, forseggjorte tinnknapper, skje, striglebørste med brune gampehår i – bilde fra Vestaté, sokkebytte og bankbok på åtteogførti koner og tredve øre. Alt sammen personlige og kjære eiendeler.” (Aukrust 1973: 16 – 17) Disse eiendelene forteller oss mye om Nystumoen, og er ting vi ikke får vite om andre karakterer. Leseren blir på en måte bedre kjent med Nystumoen, og det vil da være lettere å være på hans side.

Når det kommer til Solan, er ytre beskrivelser gjennomgående. Det er derfor nærliggende å tro at man får mindre sympati med han. Dette er i og for seg også riktig, men det finnes unntak der også Solan kan si oss noe om hva han tenker innerst inne. Etter Solans Italia-tur, som jeg tidligere beskrev, ender Solan opp som munk i kloster. Her viser han seg fra en litt annen side enn vi er vant til:

Da kveldssola sank over Napoligolfen på munkens første dag satt en melankolsk
'broder' i sitt dystre tårn. I skinnet fra klosterets blafrende voksllys fløy tankene til
Rustadsaga i nord... Den kvelden slengte sagbruksarbeider Solan Gundersen seg med
lelighetsskyssen til salige Henrik Ibsen nordover:

Mot snelandets hytter

fra solstrandens krat

rider en rytter

*hver eneste nat*¹⁷.” (Aukrust 2009b: 92)

Dette er en av få ganger Solan viser ekte følelser, og også en grad av anger over å ha ført seg selv i en kinkig situasjon. Likevel setter ikke Solan egne ord på de følelsene han har. Han må ty til en annens ord, her Henrik Ibsens. Det samme gjør han i en annen av de få situasjonene hvor han viser litt av sine tanker, der han spikker seg ski. Denne gangen er det Olav Aukrust Solan siterer mumlende:

”Emne – Gut! Det lyt du ha,”

hugsar eg han farfar sa:

”Skal ditt arbeid framgang vinne

og den drøymde siger nå,

lyt du fyrst eit vyrke finne

som er heilt å lite på!” (Aukrust 1926: 182. ref. i Aukrust 2009a: 28)

Når Solan flere ganger må ty til andres ord når han er på det mest personlige, kan det være med på å understreke hans reservasjon mot å vise seg fra en personlig vinkel. I direkte dialog viser Solan ikke disse sidene av seg selv.

På samme måte som Solan er ”jeg” sparsommelig med å dele fra sitt indre. Hans første flytur, som er beskrevet i kapittel 3, er nok der han viser mest av seg selv. Følelsen han viser er redsel, og vi kan muligens tolke det dit hen at i de fleste situasjoner ønsker ikke ”jeg” å vise sin skepsis, men akkurat når det kommet til å fly kan han være ærlig på hva han tenker og føler.

¹⁷ Fra Ibsens ”Brænte Skibe” (Ibsen 1999: 433)

4.5.4 Komikk: En konsekvens av korreksjon og sympati?

De forskjellige innblikkene vi får i karakterenes indre, fører som sagt til en ulik sympati og identifikasjon med karakterene. De vi får vite mye om, er det lettere å kjenne seg igjen i og føle empati for, enn dem som kun skildres overflatisk. Det samme gjelder korreksjonene. Den karakteren som blir mye korrigert, får i venne-bøkene sine handlinger stempla som umoralske, og leseren vil enklere holde med dem som ikke blir korrigert. En konsekvens som følger med sympatien og korreksjonen i Aukrusts tekster, er framstillinga av karakterer som komiske.

Solan Gundersen er den som oftest framstår som komisk i tekstene. Til en viss grad tror jeg det skjer fordi det er gjennomgående lite sympatisering med Solan i tekstene. Gjennom korrigeringene og de overflatiske beskrivelsene, er det lettere for leseren å le av Solan enn det er å le av Ludvig. Humoren rundt Ludvig spiller mer på gjenkjennelse og identifikasjon enn annerledesheten rundt Solan. Han blir isteden en mer komisk skikkelse på grunn av denne forskjellen. I ”Fali å gå i graset” fra *Ludvig* sliter både Solan og Ludvig med å få åpna et syltetøyglass. Ludvig har gitt opp, mens Solan går løs på oppgava med iver. Likevel mislykkes han. Ludvig kommer så med gode råd i det videre arbeidet: ”– Hvis herr Gundersen satte syltetøyglasset som en skrustikke mellom knærne – Fikk han ikke bedre tak på lokket da? – Jo, Gundersen kunne prøve en gang tel han. Og denne gangen tok Solan Gundersen i så knappene fløy ut av bukselinningen og glasset bortover kjøkkengulvet.” (Aukrust 2009b: 74) Her er rollene til de to karakterene tydelige. Solan er den komiske skikkelsen som faller om kull på gulvet når han prøver å vise at han er noe, mens Ludvig er en mer tilbakeholden rolig karakter som har noen litt naive, halvmorsomme forslag til løsninger. Den sympatien leseren har for Ludvig gjør også at det er lettere å le av Solan, som en kanskje ikke sympatiserer like mye med.

4.5.5 Polyfoni versus implisitt forfatter

Objektiviteten i Dostoevskijs romaner er det som er selve kjernen i Bakhtins hyllest til forfatteren, skriver Booth. “[...] true objectivity: the kind achieved when the author succeeds in suppressing a dominating voice and, by giving full voice to ‘alien’ characters, creates a genuine ‘polyphony.’” (Booth 1983: 417)

Gjennom å vise et alternativ til polyfonteorien, med den implisitte forfatter og verkets norm, har jeg diskutert om Aukrusts tekster er objektive i den forstand som Bakhtin skisserer. Gjennom graden av korrigering av karakterene, og forskjellene i innblikk i karakterenes indre

liv, vil jeg påstå at det i venne-bøkene eksisterer en idé om verden som er dominerende overfor de ulike stemmenes ideer. Stemmene blir ikke helt objektivt framstilt, og de har ikke like vilkår for å hevde sine verdenssyn.

Det blir etter hvert i tekstene en påfallende forskjell i hvordan Solans holdninger skildres i forhold til Ludvigs. Solan blir stadig korrigert, og vi får sjelden innblikk i hva han tenker og føler. Om Ludvig får leseren vite hva han føler og tenker i de fleste situasjoner, og korrigering av han skjer ikke ofte. På bakgrunn av dette er det mulig å si at Ludvig i tekstene får mer rett i sitt syn enn det Solan gjør. Det er Ludvigs syn som framheves og som leseren enklest kan identifisere seg med.

Aukrusts venne-bøker er altså *ikke* polyfone. Selv om det i tekstene finnes ulike ideer om verden og ulike livsholdninger, er ikke disse likestilte. Det er en norm i verket som alle forholder seg til, og innretter seg etter. Denne normen ligger hos den implisitte forfatteren, og modellen jeg skisserte under punkt 4.5.1, er derfor beskrivende for hvordan holdningene i tekstene er styrt.

4.6 Oppsummering

Selv om jeg gjennom stemmeanalysene har kommet fram til at venne-bøkene ikke er polyfone, er viktige poeng om det litterære universet kommet fram. At de ulike karakterene har ulike oppfatninger av verden, kan vi slå fast. De blir også påvirket av hverandres meninger. Allikevel er det en norm som er overordna stemmene, og som de må forholde seg til. De ulike syna, med den implisitte forfatteren i bakgrunnen, er en sentral del av hva venne-bøkene er. Ved å analysere stemmenes betydning, har en del av målet med å finne ut hva som er Aukrust litterære univers, blitt nådd. Dette poenget understrekes også av Booth, som i sine teorier om den implisitte forfatteren, trekker inn Bakhtins teorier som gode metoder for å nærme seg en tekst på. Målet er, skriver Booth, “[...] to account for what authors have done or can do to lead us to a full experience of their stories.” (Booth 1983: 442)

Gjennom de fire bøkene får vi som lesere presentert et univers som utvikler seg fra å være et litt lekeprega univers, til å bli et undrende og filosoferende univers. Bøkenes norm er der hele tida, og via Ludvig får denne normen kanskje en slags talsperson i teksten. Nystumoen begynner i denne rollen, og fyller den delvis fram til Ludvig tar over. Ludvigs naive og godtroende forhold til livet og verden blir et eksempel til etterfølgelse. Hans elsk til de små tinga, hans naturglede, omsorg og religionssyn, er verdier som kanskje også er i venne-bøkene helt fra starten før Ludvig blir med?

Selv om det er Ludvig som på mange måter får mest rett i sitt syn, er det feil å si at venne-bok-universets livssyn er helt likt Ludvigs syn. Det er mangfoldet og ulikhetene i meningene som er det typiske. Motsetningene mellom for eksempel Solan og Ludvig skaper og utvikler universet, og gir det den formen det har. Uten motpolene hadde ikke leseren fått de samme følelsene for de ulike karakterene, og spenninga og humoren som oppstår mellom holdningsforskjellene hadde ikke vært der. Men flerstemmighet, slik Bakhtin beskriver det, innehar tekstene ikke.

5.0 Bøkenes norm og universets verdiutvikling

Til nå har jeg konkludert med at venne-bøkene ikke er polyfone, men fortsatt innehar mange vinklinger på hvordan man kan se verden. I dette kapitlet vil jeg forsøke å perspektivere funnene fra forrige kapittel, og jeg vil drøfte og tolke funnene videre.

I og med at venne-bøkene har en utvikling i tema og stemning, vil jeg gå nærmere inn på hvordan dette er med på å påvirke den overordna normen. Siden jeg i kapittel fire hevder at den implisitte forfatteren er den samme gjennom alle bøkene, vil også bøkenes norm i utgangspunktet være konstant. Jeg vil forsøke å skissere opp hva som er de verdiene som følger med gjennom alle venne-bøkene, og peke på forskjeller og vise den utvikling som skjer. Dette fordi det er nyanser som endrer seg, og ulike måter den overordna normen realiseres på.

Jeg vil fokusere på Ludvigs syn på verden, med utgangspunkt i at det er Ludvigs holdninger som stemmer mest overens med bøkenes norm. Jeg trekker selvfølgelig inn de andre karakterene, enten for å understreke, eller for å vise avvik fra det generelle. Som en hovedsak vil jeg trekke fram noen nøkkelverdier Ludvig har. Disse kan kanskje la seg overføre til holdninger som gjelder for alle. Om noen av verdiene blir utfordra, vil jeg diskutere de motsetningene som er til stede.

Jeg velger å trekke fram fem verdier, eller måter å se verden på, som er sentrale hos Ludvig, og som kan være en del av bøkenes norm. Den første verdien er å gi de små tinga en større verdi (det store i det små). Den andre verdien er omsorg for det som lever, den tredje går på medmenneskelighet og evnene til å se det gode i menneskene. Den fjerde verdien er å se naturen som en god aktør, og til slutt den femte, er religionen. Det store i det små vil bli viet størst plass, da jeg mener dette er en verdi som også setter premisser for de andre verdiene, for som vi har sett er det å se de store tinga i de små detaljene ved livet noe som er gjennomgående i tekstene.

5.1 Det store i det små

En grunntanke om verden som jeg altså vil argumentere for er sentral i venne-bøkene, er ideen om at alle små ting har en mening i det som er større, og det store har en mening i det nære og kjente. For å nærme meg dette argumentet på en ryddig og oversiktelig måte vil jeg bruke naturen og religionen som eksempler på at dette skjer. Både i det metafysiske og i naturen er det tydelig at det store får mening i det små, og omvendt.

Når karakterene i venne-bøkene til stadighet ser det store i det små, er ikke alltid konsekvensen en tilegnelse av mening til de tinga det blir sett på. Det er flere eksempler der de store tinga bytter plass med de små, eller omvendt, og verden blir da på et vis snudd på hodet. De gangene dette skjer, kan tekstene ofte framstå som komiske og humoristiske for leseren. Det er, som vist tidligere, Solans framstillinger som oftest gjør om på det normale. Hans måte å se det store i det små på, er ikke nødvendigvis slik at han gir verdi til det små, men noen ganger heller slik at han snur den vanlige oppfattelsen av hvordan ting henger sammen. Dette kan knyttes opp mot det Bahktin kaller for *karnevalisme*, som enkelt kan forklares med at det tradisjonelle blir snudd opp ned, og framstår som noe annet (Bahktin 1997: 107). Et eksempel er at konger ikler seg fattigmannsklær og omvendt. Ut av en slik opp-ned situasjon skapes humor og komikk. Jeg vil ikke fokusere på dette her, men synes det er viktig å nevne det da det humoristiske er viktig i Aukrusts bøker. For selv om ting er morsomt, er det et alvor i det, og det er dette jeg vil trekke fram.

Heller ikke Nystumoen gir verdi til alt på linje med Ludvig, men han parodierer heller ikke på samme måte som Solan. På den måten er Nystumoen likere Ludvig, men han er ikke like generell i sin idé om tingas verdi. De minste tinga som tydelig gis en verdi av Nystumoen, er artefaktene hans som han oppbevarer i grøtdylla si. Den største forskjellen til Ludvig blir muligens at han derfor er mer personlig i sin verdsetting enn Ludvigs mer universelle omfavnelse av det små og sårbare.

Selve essensen ved det store i det små, er at de små tinga tilegnes en verdi i seg selv, og settes i en større sammenheng. Denne verdsettinga er det i hovedsak Ludvig som står for. Hans holdninger er, som vi har sett i kapittel fire, knytta til de nære og kjente ting, og han gir disse en større verdi enn de andre karakterene. På grunn av det, vil det følgende bli noe prega av Ludvigs syn, men i og med at jeg foreslår at bøkens norm ligger tett opp til Ludvigs holdninger, er dette like greit.

5.1.1 Naturen

Naturen er, som nevnt flere ganger, en grunnstein i Aukrusts litterære univers. Å se på dette i forhold til det store i det små, kan derfor være lurt. Det finnes mange eksempler i venne-bøkene på at naturen ilegges en større mening, og der store ting i naturen også er med på å forklare noe som er nært.

Underlig vinter. Itte en skarve rimfleck å sjå så langt aue rakk! Ludvig la fra seg kakuskiva med strøsukker og tøyde seg framover vindusposten: – Men at det itte kjem

noe *snø* da? Sagbruksarbeider Solan Gundersen hadde forstand på slikt: Snøhaugen lå klar oppi der den! Døm hadde itte fått spredd'n utover bygda enda. – Dessuten måtte Alvdal kommune varsles først, slik at'n Martin Trondslie kunne stå klar med snøplogen. Det var det som sto på. Rot og sammel som vanlig. (Aukrust 2009b: 52 – 53)

Her ser vi et eksempel på at snøfallet, som er noe stort, blir satt inn i en mindre sammenheng. Av Solan blir det hele forklart med noe så hverdagslig som sammel i kommunen. Dette eksempelet er også til en viss grad en form for parodi fra Solans side.

Det stores konsekvenser for det lille er også noe som kommer fram i forhold til naturen: ”Det klaffa liksom alt: Djævelskapet skovla, øste og pumpa seg opp i digre dynger. [...] vindkula og regnspruten drev mellom orrekjerr og osp'stubber. [...] Den som ikke huka seg ned og sto rotfast nå vart aktivt med.” (Aukrust 2009b: 80) Her er naturen rå og til dels hensynsløs. Den tar ikke høyde for de små, og definerer dermed hvordan disse kan opptre. Spesielt vinteren er hard for mange: ”– Ludvig skulle sett småfugger'n i januar han. Døm holdt vingen over hue døm, for å itte fryse kav forderve – blåste seg opp tel digre runde nøster. Reagerte itte på katta engang! Hau, det gikk me' mye spørvt og kjøttmeis rundt Steigarda i januar.” (Aukrust 2009b: 56 – 58)

Det gode i naturen er viktig. Spesielt er lyset noe som ofte sees i sammenheng med de små tinga. I ”Han sendte lyset” fra *Guttene på broen*, forteller beskrivelsen Ludvig gir av lyset, og hvordan den påvirker selv løvet på bjørka, mye om hvordan han betrakter verden: ”Ludvig våknet til en ny dag – En dag i juni hvor Vår Herre fikk alt til å klaffe. Han sendte lyset. Det fløy rett inn i hengebjørka og utatt på andre sia. Løvhenget sto att, gjennomstrømmet av sol.” (Aukrust 2006: 145) Disse skildringene gir lyset en helt spesiell plass. Det knyttes til Gud, og livner opp bjørka den lyser gjennom.

Lysets som noe stort blir også eksplisitt verdsatt: ”Etterpå så vi lyset som fløt opp av havet nede i Vestfold et sted. Og over oss, fra nord til sør møttes himmelen i et blått nævatak. Vi bukket alle tre og ønsket dagen velkommen.” (Aukrust 1973: 64) Denne seansen skjer uten at Ludvig er til stede. Det kan bety at lyset er noe som gis ekstra mye verdi.

I ”Da Vår Herre vaska himmelen sin” fra *Ludvig* får vi et godt innblikk i en del av naturens råskap:

Vindkula tok ikke hensyn til skikk og bruk. Det som før lå her, lå der. Tordivelen lå slengt på ryggen. Den var uvant arbeidsstilling for en som kava etter saulort og fotfeste. Tilslutt gav den opp og resignerte med skrukkete buken i været. Etterpå fikk åker'n hass Anders gjennomgå. Det var et alvorlig råstykke: Uten tanke på erstatning dengte Cumulus-nimbusen grønnefåret i bakken så åker'n lå som en hundremeter lang

bakoversveis med kverviller i seg. Det hølje, hagle og fossa ned. (Aukrust 2009b: 82 – 83)

Ludvig, som observerer det hele fra vinduet, ser og godtar det som skjer, men han synes det er trist at noen ting er brutalt. Gjennomgående for beskrivelsene hans er at han knytter uværet som kommer utenfra, til det som for han er noe kjent og kjært. Både den lille tordivelen, og kornåkeren til Anders (en person vi ikke vet noe mer om), er nære, små ting som Ludvig verdsetter, og som dermed sees i en større sammenheng i tekstene.

Selv i de minste små ting ser Ludvig noe som er verdt å tenke på. I naturen får smådyr og blomster den oppmerksomheten som de ifølge han fortjener: “– Å hestehoven da! Denna smørgule værharde knekten, som pressa seg opp gjennom snøhaugen for å blomstre i halvvrøten skara.” (Aukrust 2009b: 59)

Også Nystumoen tillegger naturen en verdi, og er på dette området lik Ludvig. For Nystumoen er for eksempel et dyr ikke bare et dyr, men også venner som han minnes og tenker på: “I lufta lå noe fjøsnissen venta på. Ofte stoppa han opp og lydde, og like sikkert som julekvelden kom skøttet. Da reiv Nystumoen topplua av og blotta hue. Så sto han i snøfokke’ og mintes en firbent venn med flekk på...” (Aukrust 1973: 105) Måten Nystumoen her knytter det store til det små, er at han tillegger grisen egenskaper som den for mange ikke har, nemlig egenskapene som venn. På den måten plasserer han grisen i en større sammenheng, og ser den ikke kun som et husdyr.

For Solan er ikke naturen noe en forholder seg moralsk til. Han ser derfor sjeldnere verdi til de små tinga i en større sammenheng. Solans måte å se det store i det små på, er å trivialisere de store tinga ved å knytte dem til kjente ting. I ”Da Gundersen skjøt månen” fra *Ludvig* får vi et godt eksempel på hvordan Solan knytter ting til det hverdagslige på en slik måte at det kanskje framstår som noe komisk: ”Nei Solan Gundersen hadde skøti på månen med pistol han...så den ramla ned [...] den traff bakken innpå Nysetervangen, der den ble liggende som et digert spennlokk attme setra hass Jo Lilletrøen.” (Aukrust 2009b: 68 – 69) Solan setter her månen i sammenheng med noe som er kjent for han selv, og rokker samtidig ved en oppfatning av månen som noe enda større. Dermed blir det komisk.

Når det gjelder Ludvig, kan vi også knytte det store i det små til hans naive og godtroende vesen. Hvis temaene går utover hans nære synsvinkel, kan noe stort bli vanskelig å fatte, dette fordi det ikke er noe konkret som han kan forholde seg til:

Solan Gundersen [...] forklarte solsystemet: – Hør her nå Ludvig. Med gassen i bønn kjører Lothes fiskebil ut i himmelrommet, mil etter mil i tusenvis av år. Døm slit ut flerfoldige dekk, pinjonger og kløtsj-lameller. Like forbanna når døm aldri fram tel

verdens ende. Tenk på det Ludvig. Vanvittige avstander skjønner du! – Men ville ikke fisken bli skjemt da, når man ligger slik og kjører mil etter mil i tusenvis av år? – Alt er vektløst oppi der. – Men denne isen i fiskekassene. Ville ikke den ta til å smelte – Hvordan ville det gå med sien og koljen da? – Det var da fælt tel gnåling på denna fisk'maten. Du må sjå Lothes fiskebil i universell sammenheng! (Aukrust 2006: 55 – 56)

Vi ser her at Ludvig fokuserer på det kjente, og han bryr seg mer om fiskens holdbarhet enn om det som egentlig er temaet i samtalen med Solan. Eksempelet viser at selv i en diskusjon der Solan prøver å bruke sammenligninger som er forståelige for Ludvig, er det de små tinga som er det viktige for han, og han har derfor problemer med å se det store bildet. Også når Ludvig først blir med på Solans poeng, er det fortsatt uforståelig for han:

Ludvig skjønnte ikke riktig [...]: – Det måtte da være noen nø-fyse store avstander der oppe i himmelrommet, før man kom til verdens ende? – Ja, det var noe så gørandes langt. Solan hadde regna det ut han: Sju kulerammer og primstav hadde'n brukt, og radius gange radius gange pi. Enda mangla det 14 mil! Ludvig undrende: – Vart det *så* langt da? (Aukrust 2006: 56)

5.1.2 Religionen

I likhet med naturen er religion en viktig del av Aukrusts litterære univers. Det er mange eksistensielle og vanskelige spørsmål i dette universet som forklares med religionen. På samme måte som med naturen, blir de mer filosofiske spørsmåla trivialisert ved at ting snus på hodet. Igjen blir dette stort sett gjort av Solan, med komikk som en konsekvens. Ludvig og Nystumoen finner i større grad verdier i verdens små ting med den store religionen som et bakteppe.

Et eksempel på trivialisering finner vi i "Jordens tilblivelse" fra *Guttene på broen*, der Solan i drømme tenker at han er med på skapelsen: "Da lød stemmen fra himmelrommet, med to ganger 60 watts utgangseffekt pålagt ekko: – *Ligg unna nå, Gundersen!* [...]. Fra Vår Herres esse drev gnister, som ble til stjerner på den sorte himmel. Da plutselig lå den der i himmelrommet: Jorden – nyslått og rund som ei kule, med måne og allting." (Aukrust 2006: 61) Måten Solan beskriver dette på, er at han trekker linjer til ting han kjenner. Han beskriver Guds stemme med lydtekniske uttrykk, og henviser til det nyslåtte gresset når jorden skapes. Videre blir det hele enda mer knytta opp til noe Solan kjenner: "Da lød stemmen fra himmelrommet igjen: – *Hva synes du Gundersen?* Solan Gundersen hadde sett 'Karlsons Tivoli' i Gøteborg, med ildsluker og fargede lyspærer, men dette var noe helt annet! Han skulle villig innrømme det." (Aukrust 2006: 62) Igjen er komikk en konsekvens av Solans

trivialisering. Han trekker de kjente ting inn i en helt annen kontekst enn der de hører hjemme, og det hele kan virke morsomt.

Religionen trivialiseres også av Ludvig, men her er nok årsaken en manglende forståelse for det religiøses universalitet, samt hvor altomfattende religion kan være. Religionen befatter seg med mange eksistensielle og filosoferende spørsmål, og akkurat som i eksempelet med universets størrelse blir det helt store bildet for mye for Ludvig. Han trekker isteden ting ned til noe kjent, når det er noe som er for stort og vanskelig å forstå: "[...] da så Ludvig for seg Betlehem-stjernen han, og krybbe og stall og koselig esel under halmtak og vise menn fra Østerdalen. I tankene hadde han også denne hasardiøse flyingen til englene – de som dalte ned i skjule'. Hvem tok seg av de på julaften når de lå utkjasa blant opphoggen ved?" (Aukrust 2006: 105 – 107) I dette avsnittet har Ludvig tydeligvis gått glipp av viktig informasjon fra julesangen, men han tror selv han forstår, og det er her poenget ligger. At noen engler daler ned i skjul gir ikke mening for Ludvig, men at de daler ned i vedskjulet kan han forstå, fordi det er noe han kjenner til og vet hva er. Tankene hans går derfor til disse englene, som andre tilsynelatende har glemt der inne i vedstabelen. Hvordan resten av budskapet i sangen blir forstått, får vi ikke vite, og det er omsorgen for englene som står igjen.

Religionen er likevel noe mer enn dette, og for Ludvig er den viktig som premissgiver for livet på jorda. Når Ludvig ønsker de små tinga alt godt, vender han seg ofte til Gud for å få gehør for sine verdier: "Han [Ludvig] ber om at fugler og dyr må komme velberget fra høstjakta. At Vår Herre må holde øye med burhøner, påse at de slipper ut, slik at de får rettet ut fjæra og strekt seg litt etter anstrengende verping." (Aukrust 2006: 74)

Også i livet etter døden er det de små tinga som står sentralt for Ludvig. Om sin avdøde venn Martin på Brenna tenker han følgende: "Men han hadde vel fått seg tildelt en liten go'fleck oppi himmelen et sted på sørsia – der han kunne dyrke langpotetene sine, uten å engste seg for frostnettene i Alvådal." (Aukrust 2009b: 42) Mandelpoteter har stor verdi for Ludvig, og i livet etter døden er det hensynet til slike små ting som er i hans tanker.

Lyset og sola er som nevnt ting Ludvig verdsetter stort, og han ser også disse i sammenheng med religionen: "Atter en gang hadde Vår Herres livgivende solstråler funnet veien ned mellom furutrærne [...]. Ludvig gløttet oppover. Fra veranda'n hørtes mumling og takknemlig småprat: – Du må passe godt på deg selv, for vi er alle så inderlig avhengig av deg!" (Aukrust 2006: 129)

Nystumoen beskrives som personlig kristen, men hans gudetro er ikke like tett knytta til de små tinga som Ludvigs tro. Det er også i mindre grad misforståelser rundt Nystumoens

forhold til Gud. De få stedene hvor Nystumoens forhold til religion tas opp, er det et tradisjonelt bilde som vises: ”Etterpå foreslo han [Solan] en liten poker i all uskyldighet. Men kortspill midt under høymessen i radio’n ville ikke Nystumoen være med på. – Presten måtte i hvert fall ned av stolen først!” (Aukrust 1973: 90)

5.1.3 Oppsummering

I venne-bøkene er det ulike måter å se de små tinga i den store sammenhengen på. Likevel gjøres det gjennomgående. At verden faktisk blir sett på denne måten, er med på å gi det lille en verdi, på tross av at ikke alltid verdisettinga er eksplisitt uttalt.

Selv om Solans plassering av den nedskutte månen ved siden av setra til Jo, blir en parodisk framstilling av det store i det små, gis setrene fortsatt en sentral plass i ei fortelling der temaet egentlig er noe helt anna. Det samme skjer når nyslåtte gressplener får plass i skapelsen på lik linje med stjernene og planetene. En nyklipt plen er en liten ting som her tilegnes en verdi, ved at den blir verdig en plass i tilblivelsen.

Nystumoen er ikke like tydelig i sin verdisetting av det små i en større sammenheng, men han verdsetter det som smått noen ganger likevel. Han er glad i naturen og dyrene som lever i den, men det er få eksempler på at han knytter dette opp mot noen større og utenforstående instanser. Det er ”grøtdylla”, og eiendelene oppi den som har størst verdi for Nystumoen. De minner han det som han holder kjært og som er viktig i livet hans. På den måten knytter han det store til det små, men utover eiendelene i ”dylla”, skjer ikke den samme verdisettinga som hos de andre.

Ludvig er den som er tydeligst i sin verdisetting av de små tinga i verden. Det er han som også bruker mest tid på å bry seg om og å tenke på disse. Han kan for eksempel be ”jeg” om en samtale i fortrolighet om følelsene sine, og da fortelle om en humle han så sist sommer (jamfør ”Sommerminne i januar” i *Guttene på broen*). Hans melankolske stunder fylles alltid av små ting, som for eksempel mandelpotetene til Martin på Brenna, smågriser som grynter eller humler i vinduskarmen. Også i andre situasjoner er Ludvig opptatt av verdier andre muligens overser.

Som vi har sett har de små tinga en stor plass i Aukrusts univers, og de store tinga sees i sammenheng med det lille. Dette er en måte å se verden på som er gjeldene for alle karakterene (i noe mindre grad Nystumoen), og kan derfor sies å være et grunnprinsipp i de gjeldene normene. Siden jeg også velger å vektlegge Ludvigs syn som nærliggende bøkens

norm, er en eksplitt prisgiving av de små ting noe som kan argumenteres for å være en essens av den normen som er overordna i tekstene.

5.2 Omsorg for det levende

En annen nøkkелverdi som jeg vil hevde er en del av bøkens norm, er omsorg for det som lever. Denne verdien henger tett sammen med det å gi verdi til det små, men skiller seg ut ved at det er en verdi som er mer praktisk retta: Man må aktivt gjøre noe for å vise at en verner om det som lever, mer enn å bare tenke godt om det, slik det gjøres i eksemplene over.

Det er Ludvig som også denne gang er verdiens fremste ambassadør, men her får han godt følge av Nystumoen. Omsorg for det som lever, er en ubestridelig og universell verdi. Alle har i utgangspunktet samme rett til liv, og mange trenger beskyttelse for å klare seg. Solan er derimot ikke like klar i sin omsorg for andre, men til tider viser også han en barmhjertig side. Det er i utgangspunktet noen ulike oppfatninger om omsorg for andre som en verdi. Likevel er det slik at når en av karakterene viser omsorg for andre, framstilles dette ofte som prisverdige handlinger.

Et godt eksempel på Ludvigs tydelige og eksplisitte omsorg finnes i ”De seks løvsangere” fra *Guttene på broen*: ”Da plutselig, fikk Ludvig løvsangerne i tankene. – Hvordan i Herrens navn gikk det med de seks små, som lå utsatt tel for haggelskurer. De som kjempet for liv og helse nedi bjørkerota [...]. Uten tanke på uværet utafor styrtet Ludvig ut av bilen.” (Aukrust 2006: 22 – 23) Denne handlinga er ekstra prisverdig når vi vet hvor redd Ludvig egentlig er for det meste, og når han da trosser tordenvær og vind for å passe på noen småfugler, kan det si noe om hvor viktig det er for Ludvig at andre har det bra.

Måten Ludvig ser på andre skapninger på, vises godt gjennom hva han gjør når han må agere mot andre. For eksempel slår ikke Ludvig etter fluer, han vifter dem bare bort: ”Husflua var over’n att. Han vifta den forsiktig vekk, med åpen hand.” (Aukrust 2009b: 23) Den samme forsiktigheten utviser Ludvig også når han skal spise kokt egg: ”Sagbruksarbeider Solan Gundersen slår toppen av frokostegget uten å varsle. Ludvig er forsiktig. Han kakker skjea varsomt mot skallet. Da kan kyllingen dukke, hvis det er slike innafor.” (Aukrust 2006: 66) I dette eksempelet kan vi se noe av forskjellene mellom Solan og Ludvig. Sammenlignet med Solan blir Ludvigs omsorg enda tydeligere. Helt opplagt blir omsorgen når Ludvig ønsker sykeplass for en pjusket småfugl: ”Men det som lå Ludvig på hjertet var dette: – Kunne herr Gundersen [...] støtte opp med stemplet legeerklæring til en

kjøttmeis som skrantet, slik at den fikk en sykeseng – sammen med de gamle ute i korridorene?” (Aukrust 2006: 72)

Når det gjelder Nystumoen, er omsorgen – som så mye anna – han viser, knytta til hans liv som fjøsnisse i Alvdal. Hans oppgave her var blant anna å passe på grisungene: ”Sparka avelspurka seg umotivert tel en bedre sovestilling i bingen, kunne det spøke stygt for en ørliten og trøtt grisonge. Mista slike sugetaket i patten og kom under si’ flesket ga døm ofte opp. Da kunne Nystumoen gripe inn og redde liv!” (Aukrust 1973: 11) Omsorgen for det som lever, er en av de få ting Nystumoen finner igjen i bylivet. Han tar fort på seg matinga av fuglene på vinteren, og gjør dette med stor omhu:

Rett som det er renner han [Nystumoen] gjennom gangen og ut på veranda’n for å megle. Der har spurv og oppfarende meiser røket i tottene på hverandre om bordplassering rundt ostebiten. Med formaning om fred og fordragelighet fyller Nystumoen matfatet på nytt, mens gjestene flagrer om øra på’n.” (Aukrust 1973: 84)

Mange av Nystumoens egenskaper omkring dette emnet, kan sammenlignes med Ludvigs holdninger til det som lever. Solan derimot, er ikke like klar i sin omsorg. Ved en anledning dreper han for eksempel ei flue: ”Med et velplassert og usentimentalt klask [...] sendte Solan Gundersen årets siste husflue inni de evige jaktmarker” (Aukrust 2009b: 24) Denne måten å agere på står i stek kontrast til Ludvigs måte, som bare vifter bort flua med åpen hånd.

Beskrivelser fra noen bilturer gir det samme inntrykket av ufølsomhet når det gjelder Solan: ”I asfalten lå flatklemte katter med Dunlop-mønster i pelsen.” (Aukrust 2009a: 100).

Riktignok moderer Solan seg i en lignende fortelling, der han forteller om faltklemte katter med Pirelli-dekkmonster: ”Ludvig sjokkert: – Nei noe så grusomt skulle man da aldri ha hørt! Der gikk det liv igjen. [...] – Langt ifra! Innmaten sprang inni maisåker’n på andre sia – Katta blei bare klemt ut av pelsen liksom. Har ni liv, slike.” (Aukrust 2006: 144)

Men Solan kan også til tider vise omsorg for ting som lever, om de er i trøbbel og trenger en hjelpende hånd:

Inni kvisthøla fikk overvintra fluer livsgnisten att. De surra maskineriet i gang. En datt ne’att. Det var noe som ikke virket. Motor’n var ikke ordentlig oppvarma. Med ryggen mot uhøvla plank og vingene på fullt turtall, roterte den avsindig rundt. Solan måtte til med et høvelspon for å vippe den på beina att. Takknemlig for håndsrekningen skar flua tel værs og forvant i blanke vårsola. (Aukrust 2006: 125 – 126)

Det er verken stor overvekt av eksempler der Solan viser omsorg, eller der han ikke gjør det, så det er vanskelig å gi noe godt svar når det kommer til Solan. Han kompleks når det gjelder forholdet til omsorg.

Alt i alt er omsorg for det som lever, en verdi som alle karakterene i venne-bøkene til tider omfavner. Både måten omsorgen skildres på, og hvem som er dens største forkjemper, er med på å styrke denne verdien som en del av bøkens norm.

5.3 Medmenneskelighet – å se det gode i mennesket

Den tredje verdien som jeg vil trekke fram i denne analysen, er troen på det gode i menneskene. Det å vise en ydmyk og åpen holdning mot andre. Jeg velger for enkelhets skyld å bruke termen ”mennesker” her, selv om det i venne-bøkene jo er to dyr og en nisse som er sentrale. De menneskelige trekk hos disse er såpass tydelige, at å skille på dette kun ville ha blitt trøblete.

Jeg velger å dele verdien ”troen på det gode i mennesket” inn i to deler. Den ene er medmenneskeligheten, altså det å være god mot andre. Den andre delen handler om å ha troen på at det i andre finnes noe godt. Som vi skal se, er troen på det gode i andre, hos Ludvig, såpass stor at den ofte bikker over i godtroenhet.

5.3.1 Å være god mot andre

Å være god mot andre er noe som gjelder for alle karakterene i Aukrusts bøker. Dette henger tett sammen med omsorgen for det som lever. Forskjellen er at det her er spesifikt retta inn mot andre mennesker. Godhet mot andre blir enda tydeligere en universell norm i bøkene.

For Solan Gundersen er det viktig å være god mot andre, men han er heller ikke her helt konsekvent i sine holdninger. Som vi tidligere har sett, går mange av Solans handlinger ut over de andre karakterene. Det er definitivt ikke å være god mot noen. Solan er til tider også frekk når noe ytrer noen han ikke er enig i: ”Jeg tok fyren [Solan] fatt, fortalte om kronens verdi, og advarte mot drikk og svir. Istedenfor å søle bort penger på et tvilsomt foretagende, burde han få seg f a s t arbeid, han som andre. – I l i g e m å d e ! kom det fra ankelhøyde.” (Aukrust 2009a: 40 – 41)

Til tross for dette er det flere eksempler på at Solan er en som i stor grad ser verdien i å tenke på andre, og han er langt fra følelsesløs overfor andre mennesker. Med en del julegløgg innabords snakker for eksempel Solan varmt om omtanken menneskene viser ved

juletider: ”Merkelig forresten hvordan menneskene er opptatte av hverandre i den 52. uka i desember? Hvorfor ikke året rundt?” (Aukrust 2006: 103 – 105)

Omtanke viser han også overfor sin sjef på Rustadsaga, forstmann Gulbrandsen, i et øyeblikk av godhet. Han bruker skøyter for å rispe inn skrift i isen utafor saga, for å hilse sin arbeidsgiver: ”Da Gundersen ga seg etter piruettene sto det en julehilsen innrispa i nattgammal is attme’ Rustadsaga: Gledelig Jul Gulbrandsen.” (Aukrust 1973: 101) Igjen er det en Solan i julestemning som viser seg fra sin beste side, og det er stort sett i juletida Solan drar fram denne siden av seg selv.

For Nystumoen er omsorg for andre, i likhet med dyra, en viktig verdi. Et eksempel på omsorgen han kan vise, kommer fram når han ved en anledning går med på å sitte mest utsatt i forhold til lynet: ”[...]Solan Gundersen [søker] tilflukt innerst i kroken, meg utafor og Nystumoen ytterst, etter avtale.” (Aukrust 1973: 36) Her viser Nystumoen omtanke for sine venner i en trykket situasjon. Men Nystumoen er også opptatt av å passe på folk generelt: ”Han [Nystumoen] slår knokene advarende mot blyvinduet hvis småryssen flyr uvørent tel i sur vind uten bomull i øra – Nystumoen har nok å bestille.” (Aukrust 1973: 84) Her passer Nystumoen på at ungene er godt kledd, og ikke blir forkjøla.

Det finnes, kanskje overraskende, få eksempler på at Ludvig eksplisitt er god mot andre mennesker. Men i de få eksemplene som finnes, vises ekte godhet. I en bønn nevner Ludvig for eksempel Solan, med det beste i tankene for kameraten: ”Tilslutt, etter et forsiktig sideblikk om Solan hadde festet søvnen: – Sørg endelig for at herr Gundersen som ligger innerst får seg fast arbeide! Dette ber han [Ludvig] om.” (Aukrust 2006: 76) Selv om fast arbeid ikke er noe Solan selv ønsker, er bønnen fra Ludvig en god tanke, da han vet at dette er det beste for Solan.

Selv om det som sagt er få eksempler på at Ludvigs er god mot andre, er det ingen eksempler på det motsatt heller. Solan er i mange situasjoner *ikke* like opptatt av andre, og også Nystumoen kan til tider være noe krass og bitter. Det er imidlertid ikke Ludvig. Fravær av dette kan styrke verdien til handlingene der han viser godhet.

5.3.2 Troen på andres godhet

Å ha tiltro til at andre mennesker er gode, er en verdi som Ludvig rendyrker til det ekstreme. Hos Solan og Nystumoen er det en mer reservert holdning som råder. Med disse holdningene møter Ludvig mest motstand. Han blir korrigert da godtroenheten hans ikke alltid medfører positive ting. Allikevel vil jeg trekke fram denne verdien som en del av bøkens norm, da den

nettopp rendyrkes hos Ludvig, og han beholder troen på det gode, tross all motstanden han møter. Korrigering av Ludvig gir også leseren sympati med han. Den skaper ikke komikk, slik korrigeringa av for eksempel Solan kan gjøre. Sympatien kan understreke verdien som god, selv om den ikke alltid er fordelaktig.

De beste eksemplene på Ludvigs godtroenhet finnes i de situasjonene hvor han er i lag med Solan. Eksempelet om vikingenes høyde er beskrivende for hvordan Ludvig tror på Solans historier: ”Målløs over slike statistiske kjennsgjerninger [sic] satte Ludvig seg ende ned... Dagen etter holdt han seg til opptråkkete stier. Gjennom høgt gras ville han ikke ta seg fram: Rote seg bort i etterdønningene fra slaget på Stiklestad, det var *fali* det!” (Aukrust 2009b: 78) Her fører Ludvigs tiltro til Solan til at han blir redd for å gå i høyt gress. At Solan lyver, er ikke naturlig å tro for Ludvig, da han har en så stor tro på andres gode intensjoner at den muligheten utelukkes. Også fysisk går godtroenheten utover Ludvig: ”Det sutret fra stuen. Der sto en sår og forskrekket Ludvig. Sagbruksarbeider Solan Gundersen hadde drevet en liten djevel ut av’n. [...] Ludvig hadde ikke merket at han hadde slikt inne i seg. Ikke hadde han sett den heller. Men Gundersen så den bykse over gulvet og inn i stikkkontakta.” (Aukrust 2006: 37) Ludvigs godtroenhet er beundringsverdig. Han lar seg ikke knekke av gjentatte feilvurderinger. Likevel finnes det også noen tegn på at han kan gjennomskue Solan: ”Ludvig så bestyrtet på Solan: [...] Det herr Gundersen lånte, fikk Ludvig aldri igjen...” (Aukrust 2006: 36)

Nystumoen kan tendere til å være like godtroende som Ludvig, men han lærer i større grad av sine feil. Nystumoen lar seg for eksempel lure av Solan i starten, men han blir mer tilbakeholden når han skjønner hvor landet ligger. Hans mer realistiske holdninger vises for eksempel ved at han ved noen anledninger er med på å sette Solan på plass: ”Den kvelden tok Nystumoen og jeg Solan Gundersen alvorlig fatt.” (Aukrust 1973: 98)

Solan er den i venne-bøkene som har minst tro på at andre farer med gode intensjoner. Han er generelt skeptisk og mistroisk i sin framferd, og dette fører han til tider opp i kinkige situasjoner, som for eksempel ved kjøp av juletre:

Solan skottet seg rundt: – Så han ikke aldeles feil, så var det kvaetslipp og tørr-råte både her og der. Den slags trær kunne man ikke betale full pris for. [...] Der smatt han sannelig under grenene også. Raskt som en ilder dukket han fram att. Plystret avslørende: – Aha. Hva så man under de grønne grene? Barkbiller og løse barnåler! – Løse barnåler? Sludder og tullprat. Mannen med fingervantene kastet sigarettstumpen. – Tullprat? Solan Gundersen fór ikke med løst snakk. Her skulle komme bevis: Han sendte filtladden inn mellom barnålene så snø-yra drev. Men nålene satt som før. Nå gikk Gundersen hardere til verks. [...] Nå ble mannen med fingervantene så fnysende sint at nesesdråpen slapp taket: – Hvis ikke den Gundersen øyeblikkelig holdt opp med

å sparke juletrærne hans, skulle han tilkalle politiet! Og grantreet han hadde maltraktert fikk han værsgod betale full pris for. (Aukrust 2006: 100 – 101)

I denne situasjonen medfører Solans skepsis til at han ikke lykkes i det han ønsker. Denne typen korrigeringer kan være med på å understreke at det å være mistroisk ikke er noe positivt. Tiltro til at det andre farer med, kan være godt ment, blir dermed en verdi som kan foretrekkes. Motsatt, er det ingen korrigeringer av Ludvigs godtroenhet, og selv om hans ubestridte tillit til folk kan gjøre at han noen ganger blir utnyttet, skapes det fortsatt sympati for hans holdninger.

5.4 Naturen som en positiv aktør

Naturens verdi skapes ikke direkte ut fra karakterenes holdninger, men mer i tekstene i seg selv. Dette blir en viss motsetning til de foregående verdiene. Jeg vil derfor i det følgende fokusere på naturen mer som en egen aktør, enn som en del av noe karakterene forholder seg til i sine holdninger. Nære og sympatiske beskrivelser av ting i naturen er med på å gi den en større verdi enn det den ville fått med en mer overfladisk skildring:

Fugger'n sang vettløst med brystet mot sola. En fjørball rensket strupen og fikk det overraskende til. Den fløy kvitreng rett til værs og hang der bare av glede. Det var voldsomt til virketrang. Over dørstokken ramla en oppspilt og stuttført Ludvig. Han hadde sett hakkespetten. Den smelte tel med noen rabiater tilslag mot blekkplata øverst på lys-stolpen. Et rabalder uten like! I toppen av storfurua skvaldret skjora noe aldeles forferdelig. Fugger'n skrøt av byggeplassen den hadde kommet over mellom noen krokete greiner. (Aukrust 2006: 123 – 124)

Her er det mulig å trekke paralleller til kapittel fire der jeg skriver om at indre synsvinkelen kan være med på å skape sympati for noe. Vi får presentert naturen på dens premisser, og den får vist seg fra sin beste side.

Tanken om at naturen har en verdi, er tydelig med gjennom alle venne-bøkene. Riktignok forsterkes den med ankomsten til Nystumoen og senere Ludvig, men allerede når bare Solan og ”jeg” er med, er naturen noe som tilegnes verdi: ” – Kveldstill’ og nedsnødd gard, blafrende gardslampe med snøfjon i lyskjegla, og svart katte på kalde poter mot gangsdøra og ovnskroken.” (Aukrust 2009a: 102) Eksempelet her er fra *Je og’n Solan* og viser at naturens litt mystiske, men fascinerende vesen, er med helt fra begynnelsen.

Som jeg har vist ved flere anledninger, har alle karakterene i Aukrusts bøker et forhold til naturen. At denne har en verdi i seg selv, vil jeg derfor mene det har blitt argumentert for allerede. Men i tillegg til dette, tror jeg naturen skaper sin egen verdi

gjennom de til tider lyriske skildringene i teksten: "[...] månen over revgar'n hass Martin oppi Brenna. Gul og striøgd og rund som ei serinakake glåmte'n opp bakom Kristenstu'-teigen innpå Brekka. Det var *lyskilde* ved juletider det!" (Aukrust 1973: 103) Her er det vintermånen som blir skildra, men det finnes også liknende eksempler på at sommeren blir pent skildra. Som for eksempel i den diktliggende stubben "Sensommer" fra *Guttene på broen*:

September.
Ennå står varmen att i vestvendte svaberg ute ved Onsøy-kysten.
Solskiva gløder over Tønsberg-landet.
Lyset skråner.
Den treffer kornåker'n tel Frans på Østfoldsia. En fullmoden havre flammer rødmende opp før tussmørket tar den.
Over kommer måkene i stille kveldstrekk sydover.
Vi tenner lanternen for natten. (Aukrust 2006: 57 – 59)

Ofte er det lyset som er det sentrale i Aukrusts naturskildringer. Enten det er månen eller sola, og det livet som lyset skaper, gis naturen en verdi i seg selv: "Vårblank og selvopptatt speilte sola seg i vasspytter og alt som sildra og rant, og lyset romsterte rundt gran og furulegger. Det var rett og slett trivelig." (Aukrust 2006: 122)

Gjennom nære og nærmest lyriske beskrivelser av naturen får leseren et innblikk i dens vesen og særpreg. På samme måte som med en indre synsvinkel på karakterene – der det skapes sympati med den som vi ser verden gjennom – kan de tette skildringene lage lignende tiltrekning til naturen og det den kan by på.

Mange av eksemplene i kapittel fire viser at synet på naturen som en god aktør ligger Ludvig nært, og en ny runde med eksempler på dette tror jeg ville vært overflødig. Jeg har derfor fokusert på eksempler der naturen i seg selv tilegnes verdi på et mer tekstlig nivå. På den måten mener jeg at verdien får en enda større betydning enn hvis den kun hadde blitt knytta til karakterene. Med en større aktualitet vil også naturen som god aktør være lettere å sette opp som en viktig del av en overordna norm.

5.5 Religionen

Den siste verdien jeg vil trekke fram som en kjerneverdi i bokenes norm, er religionen. Med dette mener jeg ikke at det er kristne religiøse verdier som nødvendigvis er sentrale, men at religionen i seg selv betyr noe for karakterene. En positiv holdning til religion – ofte uansett hvordan den tolkes – blir sett på som bra. Her er tilknytninga til den overordna normen mest

foranka i karakterene, men det er også noen eksempler på at religionen alene tilegnes verdi på samme måte naturen.

Boka *Ludvig* åpnes med et dikt skrevet av Aukrust i forbindelse med hans mors død. Til tross for at det kanskje står noe på siden av de egentlige historiene i venne-bøkene, mener jeg diktet beskriver godt religionens rolle i det litterære universet:

2. juni spendte Vår Herre slepriva for sin beste hest, og alt i første økta sopte han vekk alle skyer på sin store Himmel. Han ville ha det lyst og blått denne juni-mårran, så det vart lettere å finne fram for en ørliten sjel på tur oppover. I sol-lyset kunne han også følge henne bedre med aua – og passe på at Mor kom trygt fram. (Aukrust 2009b: 7)

Religionen representerer her både noe som tar liv og som gir liv. Døden, som er noe trist, blir framstilt som en reise i sollyset opp mot himmelen, tsil Gud som sitter og passer på at ferden går trygt for seg. Jeg vil si at dette eksempelet tilskriver religionen en verdi som noe godt.

Oppfatninga om at religion er noe godt, er gjeldende for alle karakterene, til tross for at de i ulik grad forstår og forholder seg til denne godheten. Jeg vil hevde at Nystumoen er den av karakterene som har det mest tradisjonelle kristne synet på religion. Både Ludvig og Solan tilpasser religionen litt mer til sine egne oppfatninger av verden, men også da med den kristne tro som grunnlag.

For Nystumoen kan den kristne overbevisninga by på begrensninger, mer enn muligheter. Nystumoen vil for eksempel ikke være med på kortspill før presten er ferdig med søndagsprekenen (Aukrust 1973:90). Sånn sett blir gudstroa hans framstilt som litt kjedelig, og hemmende. Samtidig blir den ved andre anledninger positivt omtalt: ”Nystumoen er en varm og personlig kristen. Vår Herre kan ikke være så rå at han slår etter slike.” (Aukrust 1973: 36) I dette eksempelet legges det til grunn at det å være kristen kan verne deg mot farer, og religion blir på den måten framstilt positivt. Nystumoen er som nevnt en slags overgangsfigur, og dette sammen med den litt blandede framstillinga av hvordan hans tro skal verdisettes, gjør at hans syn lettere kan settes til side med tanke på en overordna norm. Dette er noe også jeg velger å gjøre i forhold til religion.

Solan har på sin side et ganske lempelig forhold til Gud. Han tar seg ikke tid til religiøse utskeielser hvis det ikke gagnar han på noen måte. Likevel kommer det tydelig fram i tekstene at også Solan ser verdien av religion: ”’Fader Vår’ orker han [Solan] ikke å repetere. Det er for langt og tidkrevende når’n er frisk og feberfri. Men et korsets tegn under tor’vær og uberegnelige lyn-nedslag, koster han på seg, før han sovner inn. (Aukrust 2006: 73)

Nok en gang er det Ludvig som har det forholdet til religionen som jeg vil si er tettest knytta til bøkenes norm. Selv om han fra den kristne kirkes ståsted antakelig ikke er helt rettroende, er det ikke kirka som er normgiver i venne-bøkene. Det tradisjonelle kristne synet er heller ikke det som er mest gjeldene her.

Måten Ludvig ser religionen på, varierer noe, men det gjennomgående synet er at han har tro på at religionen er noe godt. Det kanskje aller mest beskrivende for Ludvigs religiøsitet er uttalelsen over hestehovens vårspiring: ”– *Gud velsigne Vår Herre*, mumlet Ludvig, i målløs beundring for skaperens verk.” (Aukrust 2009b: 59) Ludvig har stor beundring for Skaperen, og også i døden har han et ønske om å følge religionen: ”Og ble han nedkjørt når han skulle over veien, slik at han ikke ble mer, så ville han i vigslet jord.” (Aukrust 2006: 144)

Gud er den skikkelsen som er mest nevnt i forbindelse med kristendommen. Han blir sett på som en som er årsaken til mye her i verden. Spesielt Ludvig er takknemmelig for alt Herren har skapt og skaper: ”Ludvig våknet til en ny dag – En dag i juni hvor Vår Herre fikk alt til å klaffe.” (Aukrust 2006: 145) Takknemligheten er stor, og her henger muligens de religiøse verdiene sammen med det å se det gode i andre mennesker. Gud bringer mye godt, og han skal få igjen for det gjennom beundring og erkjennelse for sine gjerninger, mener Ludvig.

Gud blir til tider sett på som en premissgiver, og eier av verden: ”Vår Herre hadde hvelvet sin beste himmel over denne dagen!” (Aukrust 2006: 122) I dette eksempelet kan vi bite oss merke i at himmelen omtales som Herrens eiendom. Han kan derfor bestemme hva som skal skje med den. Det samme gjelder også ved andre anledninger: ”– Skal si Vår Herre vaske himmelen sin!” (Aukrust 2009b: 83) På samme måte som med naturen skapes det en verdi til det religiøse, uten at det spesifikt er en av karakterene som gir denne verdien.

Det blir ofte trivelig når Gud viser seg fra sin beste side, og dette kan også sies å tilegne han mer verdi: ”Riktig en drømmedag med Vår Herre var det, med ville vekster og duft av karve.” (Aukrust 2009a: 44) Dette eksempelet er henta fra *Je og’n Solan*, og viser at Gud tidlig får tilegna verdi i venne-bøkenes univers.

Vi har med religionen sett at den tilegnes verdi gjennom at det for karakterene er positivt å være religiøs. I tillegg skapes det en egen verdi omkring religionen ved at Gud i tekstene omtales som en positiv premissgiver for mye av de andre tinga som også har en verdi. Religionen kan derfor også sees i sammenheng med de andre verdiene jeg har trukket fram.

Jeg har allerede vist at religionen er knytta til å se det store i det små, og den kan også knyttes til å se det gode i mennesket, omsorg for det som lever, samt naturen. I likhet med evnen til å se det gode i andre, handler mye av tilegninga av verdi til religionen om å ha tiltro til Guds godhet. Av den grunn må man være god mot det Gud har skapt, nemlig andre mennesker og alt anna som lever. Religionen og naturen er knytta tett sammen, der den ene mer eller mindre styrer den andre. Gud får på den måten en verdi som en god aktør gjennom at han i eksempler blir skildra som en eier av naturen. Han er på den måten en skaper av det gode som naturen er.

Den universelle aksepten for at religionen har en plass i verden hos alle karakterene i venne-bøkene, gjør at en viktig del av den overordna normen opptas av det religiøse. Riktignok er det ingen streng norm for hvordan man skal behandle religiøse spørsmål, og karakterene står i stor grad selv fritt til å tolke den. Likevel er det kanskje i større grad aksepten av religionen som en viktig aktør som er det sentrale.

5.6 Utvikling

Selv om jeg argumenterer for at bøkens norm hovedsaklig er den samme gjennom alle fire bøkene, er det en del endringer og utvikling som skjer. Jeg har allerede skrevet om utviklingen hos de ulike stemmene, men også normmessig er det forskjeller å finne. Med utgangspunkt i at de fem verdiene som jeg har skrevet om over er kjerneverdiene i bøkens overordna norm, vil jeg her vise på hvilke punkter det er utvikling og endring i verdisettet i bøkene. Jeg tar for meg verdi for verdi for å gjøre det oversiktelig, og helt til slutt oppsummerer jeg mer generelt om utviklinga.

5.6.1 Det store i det små

Å se de små ting i en større sammenheng, og omvendt, er noe som helt klart går igjen i alle de fire bøkene. I starten er det med en mer komisk framstilling, der ting blir satt fram som opp ned i forhold til det normale. Selv om det er mye komikk, er det en glede over det lille der. Denne gleden kan sies å gi verdi til de små tinga i noe større. I de senere bøkene er det en mer filosoferende tanke om at alt det små har en verdi i noe større, og at alt har en mening.

Et tidlig eksempel på at det små sees i sammenheng med det store, finner vi i Solan og ”jeg”s racerbilkjøring på arbeidsrommet: ”Solan og jeg [...] trakk oss tilbake til arbeidsrommet. Her monterte vi ’Monaco Grand Prix – Monte Carlo’ på tegnebordet. Kurvene ved spillebanken fikk plass på tegnebrettet, som ble føret opp fra sofa’n med fem

bind av Aage Friis' kulturhistorie" (Aukrust 2009a: 18) I dette eksempelet er det ingen liten ting i seg selv som blir satt i sammenheng, men det er de små gledene ved livet som blir trukket fram. Eksempelet viser også at noe lite og konkret kan representere noe stort. Bilbanen blir til en viss grad en liten representant for noe større, nemlig bilrace, og i dette tilfellet Monte Carlo-løpet, som er en klassiker i bilsporten. Her ser karakterene det store i det små helt konkret ved at store bilder blir små, veiene er mindre, og dosering av svinger skjer med kulturhistoriske leksikon.

Det er eksempler på at det store i det små på et mer undrende plan, allerede er til stede i boka *Je og'n Solan*, selv om dette skjer mest i de senere bøkene: "– Det er nå ingenting i verden som arbeider så stille som et talj-lys lell, [...] Holdt vi pusten begge to, sto flammen urørlig og rett tilværs [sic]. Men ellers var den vår for andredrag og dørtrekk..." (Aukrust 2009b: 104) Selv om det er eksempler som dette, er det den mer komikkbaserte opp-ned-vinklinga som preger *Je og'n Solan*.

I *Hilsen Solan og Nystumoen* er det flere filosoferende og romantiske framstillinger av de små tinga, og i de to siste bøkene blir denne typen romantisering det mest vanlige. I den siste boka, *Guttene på broen*, er det størst overvekt av de undrende stubbene. Samtidig som det er en del melankoli i de senere bøkene, er den komiske og humorpregede begeistringa for livets små gleder – tydeligst i første bok – fortsatt en viktig del av det litterære universet.

Utviklinga fram mot å se det store i det små er en endring fra en mer ensidig fryd over å kunne kose seg med livets små gleder, til å bli en verdi som er mer sammensatt. Utgangspunktet er til stede i alle bøkene, men hva som sees på, utvides og spes på fra første til siste bok. Den komiske delen bevares, men inn kommer også det undrende og romantiske synet på verdens små finurligheter i det store.

Selv om det er et skifte i hva som er den dominerende måten å forholde seg til dette på, finnes det i alle bøkene eksempler på ulike måter å se det store i det små på. Endringene går da i hovedsak ut på at det er et skifte i hva som vektlegges. Sett på den måten er det å se det store i det små en verdi noe som egentlig ikke endrer seg markant.

5.6.2 Omsorg for det levende

Omsorgen for det levende er en verdi som i noen grad endrer form ut fra hvilke karakterer som er i sentrum, og dermed også fra bok til bok. I begynnelsen er det ikke like stort fokus på alt som lever, men dette endrer seg med Nystumoens – og ikke minst Ludvigs – ankomst i bokuniverset. Det blir da et stort fokus på retten til det livet man har fått.

I *Je og'n Solan* blir de minste skapningene ikke tatt stort hensyn til. Deres liv er ikke mer verdt enn at det er greit at noen små går med under for eksempel en biltur: ”Kveks og humle fjør og trostunger smalt i frontglasset som spyttklyser.” (Aukrust 2009a: 73) Her blir insektenes og små fuglenes liv nedvurdert, og det er en manglende omsorg for det som lever.

En skarp motsetning til det foregående eksempelet er når Ludvig stopper opp og observerer hva de små bedriver: ”En morgen da månen falmet og hvasket seg ut, da lyset tok over etter natten. Så hadde humlen kommet. Denne tykke godslige sommervennen, som surret og brummet og arbeidet blant blomster.” (Aukrust 2009a: 114) Dette eksempelet viser en ganske annerledes tilnærming til insektene enn bilkjøringa, der små liv blir fratatt all verdi.

Disse to eksemplene er beskrivende for de endringene som skjer i holdningene til det levende i venne-bøkene. I starten er ikke karakterene like opptatt av å alltid ta hensyn til alle, og livet handler mer om å ha det gøy. På samme måte som tilegninga av verdi til de små tinga i starten handla om at de skulle gjøre tilværelsen morsommere, er det også her fokus på å more seg, mer enn å tenke at alt har sin plass i verden. Med ankomsten til Nystumoen, blir det mer fokus på at alle har rett til liv, og når Ludvig blir med, er omsorgen for det som lever, en sentral del av det litterære universet.

Akkurat når det kommer til denne verdien, som del av bøkens norm, er det vanskelig å argumentere for at den overordna normen gjennomgående er den samme i venne-bøkene. Men selv om omsorgen for det som lever endrer seg, vil jeg fortsatt mene at det overordna verdisystemet i Aukrusts verden er tufta på en felles norm. Det er bare noen av verdiene som gjennomgår en utvikling.

5.6.3 Medmenneskelighet – å se det gode i mennesket

Å være møtende og hyggelig overfor andre mennesker er en verdi som er gjennomgående i alle bøkene. Det å faktisk *se* det gode i mennesket er på en annen side en verdi som blir tydeligere i senere tekster. Det er Ludvig som er den som er tydeligst i sin tro på andres godhet, og det er naturlig at dette derfor blir mer sentralt i bøkene der Ludvig er med.

I starten er venne-bøkene prega av kompishistorier med moro og spenning, likevel kommer det medmenneskelige fram også her. Det gjelder spesielt når ”jeg” og Solan er i Italia. De to karakterene ser ved flere anledninger en verdi i andre mennesker som kanskje ikke ville vært helt tydelig for andre: ”[...] Capris gamle kanonfotograf. Han fører en stille, tilbaketrukket tilværelse i skyggen av campanilen. Hendene er foldet. Ravgule negler forteller om et langt liv i selskap med fremkallingsvesker.” (Aukrust 2009a: 92 – 93)

Samtidig som det tidlig vises medmenneskelighet, finnes det også mange eksempler på at Solan forsøker å lure andre, noe som vel ikke kan sies å være handlinger som er utprega medmenneskelige. Riktignok blir det flere situasjoner der Solan prøver å lure noen når Nystumoen og Ludvig kommer inn. Når det isteden er de to som viser medmenneskelighet, blir det mer motsetningsfylt. Men siden Solan fortsatt kan vise evner til å bry seg om andre, står dette igjen som en sterkere verdi enn den at man skal lure til seg ting fra folk.

Også når det kommer til å se det gode i mennesket, er det fra Italia-turene vi i *Je og'n Solan* kan finne eksempler på å underbygge verdien. Riktignok er ikke eksemplene mange, men det blir flere etter at Nystumoen kommer inn som karakter. Også etter Ludvigs ankomst blir det å se det gode mer vanlig. Han drar da også dette til det ekstreme, over i noe som mer presist kan kalles godtroenhet. Ludvigs tro på andres gode intensjoner stikker så dypt at det flere ganger går ut over han selv.

Å ha omsorg for andre, samt en underliggende tro på at de handler ut i fra de beste intensjoner, er en verdi som til en viss grad går igjen i alle venne-bøkene, dog i noe varierende grad. Det er imidlertid en overvekt av stubber der det medmenneskelige er i fokus, enn der det ikke er det. De eneste gangene fortellingene ikke viser at det å bry seg om andre er bra, er historiene der Solan forsøker å lure andre. Felles for alle disse stubbene, er imidlertid at Solans plan aldri går bra, noe som igjen kan være med på å understreke at det å ikke bry seg er noe negativt. Isteden er det de nesten konsekvent positive assosiasjonene som de medmenneskelige handlingene gir leseren, som understreker denne verdiens viktighet. Dette kan være med å gi den en plass som en del av bøkens overordna norm.

5.6.4 Naturen som en positiv aktør

Naturens egenverdi er en verdi som kommer klarere fram utover i venne-bøkene. Men den er tydelig med hele veien, riktignok i varierende grad. I *Je og'n Solan* har naturen ingen stor plass, men når den blir omtalt er det i positive ordelag. I *Guttene på broen* er den imidlertid en sentral brikke i historiene. Selv om den i varierende grad er med, er naturen hele tida noe bra. Og tross den råskapen som naturen av og til viser, blir det beskrevet som noe som er nødvendig og dermed også godt, selv om det kan virke ille.

I og med at naturen er en mer aktiv del av fortellingene, kommer også verdiene fram uavhengig av hvilke karakterer som er med. Her skiller den seg fra de fleste andre verdiene. Men selv om naturen kan stå på egne ben, er det i de senere bøkene at naturens virkelige gode

sider kommer fram. Dette henger naturlig nok sammen med skiftet i bøkens hovedfokus – fra kompismiljø til undring og filosofering.

I *Je og'n Solan* er naturen knytta til minner om hjembygda Alvdal, gjerne oppunder jul, med minner om beinkalde netter med kulerund måne og knirkete snø. Denne rollen opprettholdes til og med *Guttene på broen*. Naturen er knytta til noe karakterene opplevde i Nord-Østerdalen, om minner fra en tid der naturen var tett på.

I *Hilsen Solan og Nystumoen* får naturen i tillegg to nye aspekter ved seg. Det blir fokusert på naturens krefter gjennom uvær, og naturen som livgivende gjennom lyset. Disse to egenskapene gjør naturen til noe som legger til rette for livet i verden. Også denne rollen følger med naturen ut *Guttene på broen*, men det finnes altså ikke eksempler på dette i første bok.

Det er med andre ord mulig å dele naturens verdi i bøkene inn i to deler. Den første delen handler om at naturen er en viktig del av gamle minner, og er spesielt knytta til stedet man er oppvokst. Fordi naturen har vært en viktig del av det man tidligere har opplevd, gis den dermed en verdi som minnebærer, siden mange minner sitter i ting en opplever i naturen. Den andre delen av naturens verdi handler mer om naturen som en egen aktør, og som en viktig premiss for det livet vi har. I siste del er det stort fokus på de store kreftene uvær kan bringe med seg, og også det livgivende lyset i naturen får behørig omtale.

Som en del av bøkens norm tror jeg at det å se på naturen som en god aktør i verden er gjennomgående. Naturen blir gjennom karakterene, og på egen hånd, nesten utelukkende gitt positive egenskaper, og de mindre positive egenskapene blir sett på som nødvendige for livet på jorda. Et syn på naturen som en god aktør, vil jeg derfor si er en verdi som skal ha en plass i et verdisett som er felles for alle bøkene.

5.6.5 Religionen

I likhet med de andre verdiene blir også religionenes stilling tydeligere og sterkere fra første til siste bok. På lik linje med naturen kommer religionens verdi fram uavhengig av karakterene, gjennom at Gud er en positiv premissgiver for livet på jorda. Likevel er det mest sentrale i religionen som en verdi, karakterenes holdninger til den. Ikke fordi det er én religiøs oppfatning som er riktig, men fordi religion kan være noe positivt, uansett hvordan man personlig tar den til seg.

Når det i fortellingene kun er Solan og ”jeg” som er med, får religionen liten plass. Vår Herre nevnes kun ved et par ganger. Gud nevnes da kun i kommentarer, og er ikke en sentral del av handlinga, slik han blir i senere stubber.

I *Hilsen Solan og Nystumoen* kommer de første fortellingene der religionen får en sentral plass. Det er fortsatt stubber der det religiøse får liten plass, men i tillegg er det eksempler på at Gud er med som en aktiv deltaker: ”Hadde Vår Herre fått nok av glade chiantidager, tull-prat og grønne Bermuda-shorts på solfylt takterrasse. Ville han komme med en alvorlig vekker? Det ville han. Kl. 12,35 drev lynilden som glødende spaghetti langs takterrassen.” (Aukrust 1973: 33 – 34) Dette er et av de første eksemplene hvor Gud gis menneskelige egenskaper, riktignok ikke med en veldig positiv omtale her, men stort sett er ting positivt framstilt.

Fra og med boka *Ludvig* er religionen en sentral del i flere av stubbene. Den tydeligste opphøyinga av det religiøse er gjennom Ludvigs kommentar ”*Gud velsigne Vår Herre*” (Aukrust 2009b: 59), fra historia med samme navn.

Det er to ting som er utslagsgivende for at religionen får en såpass viktig plass som verdi i venne-bøkene. Det ene er at religionen er noe som alle karakterene er opptatt av, og som de anser som en del av livene sine. Det andre er at religionen er noe som skaper sin egen verdi. Utviklinga av disse to delene skjer ulikt.

Religionen, som en del av livene til karakterene, er til stede hele veien. Riktignok blir den personlige tilknytninga mer eksplisitt etter hvert, men den er uttalt helt fra begynnelsen av. Dette er altså en verdi som i utgangspunktet ikke endrer seg, men som kun kommer tydeligere fram i de senere bøkene.

Religionens egenverdi er ikke til stede i *Je og ’n Solan*. Den blir først introdusert i *Hilsen Solan og Nystumoen*. Med Ludvigs ankomst blir Vår Herre en mer aktiv aktør, og hans verdi blir stadig framstilt som god. Slike positive framskritt kan være med på å understreke den personlige tilknytninga til religionen som noe godt. Jeg vil på bakgrunn av dette hevde at gjennom opphøyinga av religionens verdi som en aktørs blir også karakterenes forhold til religion gjort til noe enda mer positivt enn det som det er tidlig i venne-bøkene. Religionen som en del av bøkens norm er med andre ord til stede hele tida. Likevel blir den, med den økende positive framstillinga – spesielt av Vår Herre – tydeligere og også viktigere etter hvert.

5.6.6 Den generelle utviklinga

Til nå har jeg sett på hvordan de ulike verdiene utvikler seg og endrer seg fra starten med *Je og'n Solan* til og med *Guttene på broen*. En tydelig tendens i utviklinga er at verdiene er til stede allerede i første bok, men at de blir klarere og klarere utover.

Det er kun én av verdiene som det faktisk ikke er eksempler på i første bok, og det er verdien i å vise omsorg for det som lever. Den blir først manifestert når Nystumoen kommer inn i bildet. Likevel, etter at den er med, går den inn i den samme utviklinga som de andre verdiene. Verdien blir spissa og mer innlysende etter hvert.

Når verdiene i *Je og'n Solan* ikke blir framstilt like tydelig som i senere bøker, må det muligens være andre verdier som er mer gjeldene der. Man kan hevde at det generelt er mange ulike verdisett som finnes i venne-bøkene, noe også stemmeanalysen viser. Men i og med at det er en implisitt forfatter, som jeg mener kanskje er den samme i alle bøkene, vil også nødvendigvis de normene som ansees som de mest riktige, være tilnærma like. Og når jeg skal finne en norm for bøkene, er det ikke nødvendigvis de verdiene som sees på som de riktige, som alltid er de dominerende. En tekst kan handle om en person med kun dårlige holdninger, og da vil de dårlige holdningene eksplisitt trone over de andre, men de vil ikke være en del av en teksts overordna norm, da en norm er en regel man burde følge. Og de fem verdiene jeg har tatt for meg over, er verdier som gjennom tekstene framstår som gode å følge, noe de andre verdisyna ikke nødvendigvis gjør.

En annen ting som kan sies om den generelle utviklinga av bøkenes norm, er at de sentrale verdiene tydeliggjøres med Nystumoen, og videre spisses med Ludvig. Det betyr ikke at det er de to karakterene som i seg selv bringer verdiene fram i lyset. Det kan heller bety at det i de andre karakterer og i teksten generelt skjer det endringer når Ludvig og Nystumoen kommer til. Tidligere nevner jeg at Nystumoen framstår som en forløper for Ludvig, og dette kan også overføres til utviklinga av bøkenes norm.

Jeg vil fortsatt argumentere for at det i venne-bøkene finnes en felles overordna norm for hvilke verdier som bør etterstrebes, selv om tydeligheten av disse verdienes er ganske ulik. Siden jeg tidligere hevder at det nok er Ludvig som er den som innehar de holdningene som ligger tettest opp mot bøkenes norm, kan det kanskje være naturlig å tro at de bøkene der Ludvig ikke er med, styres av et anna normsystem. Dette er imidlertid ikke tilfelle. De funnene jeg har gjort gjennom mine analyser, mener jeg heller kan underbygge en påstand om én felles norm, da det også i stubbene uten Ludvig er mange eksempler på at holdninger og verdier som er viktige for han, er noe man bør prøve å leve opp mot.

6.0 Avslutning

I innledninga stilte jeg spørsmålet om hvilke holdninger og verdier som ligger til grunn i Kjell Aukrusts venne-bøker. Jeg har forsøkt å svare på dette gjennom en analyse av i hovedsak de ulike stemmene i teksten med påfølgende presiseringer. I dette siste og avsluttende kapittelet vil jeg oppsummere funna på en kortfatta måte, og jeg vil trekke linjer gjennom oppgava som helhet.

Jeg vil begynne med å vurdere resultatene av analysen, og i hvilken grad de svarer på den problemstillinga jeg har jobba ut i fra. I tillegg til problemstillinga skrev jeg i innledninga at jeg ville argumentere for at det finnes ulike verdenssyn, og at disse er knytta opp mot karakterene. Denne påstanden vil også bli vurdert.

Helt til slutt vil jeg si noe om hva som eventuelt kan bli et grunnlag for videre forskning på Aukrusts forfatterskap.

6.1 Vurdering av resultater

Målet med denne oppgava var å finne fram til holdninger og verdier i venne-bøkene. Jeg har analysert tekstene primært ved hjelp av Bakhtins teori om den polyfone tekst.

Stemmeanalysen viste at det er mange ulike måter å forholde seg til verden på i Aukrust tekster. Men alle de ulike syna gis ikke like stor plass eller rett, noe som er en forutsetning for flerstemmigheten. Tekstene kan derfor vanskelig kalles polyfone ut i fra hvordan Bakhtin bruker begrepet i forhold til litterære tekster.

Siden noen verdier gis mer gyldighet enn de andre i tekstene, innførte jeg den implisitte forfatteren som en innehaver av de verdiene og holdningene som representerer det som kan kalles bøkens norm. Med andre ord kan den sies å være de verdiene som framstår som de rette. På bakgrunn av korrigeringer av handlinger, og sympati med karakterene, vurderte jeg det til at den overordna normen ligner mest på de verdiene og holdningene som tilhører Ludvigs stemme. Selv om Ludvig ikke er med i alle bøkene, argumenterte jeg for at hans prinsipper også viste seg som etterstrebbare før han ble med. Normene ligger der hele tida, men får sin talsmann og blir tydeligere med Ludvig.

Religion, mellommenneskelige forhold og natur er ting i venne-bøkene som er med på å prege og sette premisser for de verdiene og holdningene som kommer fram. Solan, ”jeg”, Nystumoen og Ludvig forholder seg alle til disse elementene, men hvordan de gjør det, varierer.

Det kommer fram flere ulike syn og måter å forholde seg til religionen på. Det ene synet er det kyniske synet til Solan. Han mener at religionen er noe man kan lene seg på hvis man trenger den. Nystumoen har et mer tradisjonelt og konservativt syn, mens Ludvig står for et beundrende, men noe mer uopplyst og naivt syn på religionen. I tillegg har vi ”jeg”, som viser at han er religiøs, men hvordan han forholder seg til religionen, får vi vite lite om. Hans syn er ikke like tydelig som hos de andre.

Det er også ulike forhold til naturen som kommer fram. Ludvig har et kjærlig forhold til naturen, og han tillegger naturen og alt som lever i den egenskaper og verdier som gjør de nesten menneskelige. Han omtaler både dyr, planter og vær flere ganger som venner og vesener. Han snakker om dem på en slik måte som impliserer at man bør etterstrebe å forholde seg moralsk overfor dem. Solan har et amoralsk forhold til naturen, og ser, i motsetning til Ludvig, på naturen som et objekt som man kan bruke til egen nytte og vinning. Riktignok kan også han være lyrisk og romantisk i forholdet til naturen, men som oftest er naturen et objekt for Solan. Nystumoens syn ligner til dels på Ludvigs, men han har et større fokus på dyra. Naturen er også som noe som ligger bygdelivet til, og den er ikke samme i bymiljøene, ifølge Nystumoen. Hans syn på naturen som noe bra er med andre ord mindre altomfattende og mer stedsbestemt enn Ludvigs. I forholdet til naturen er ”jeg” utydelig.

Hvordan man skal forholde seg til andre blir i likhet med hvordan man skal forholde seg til naturen og religionen, ulikt oppfatta av stemmene. En tanke som sitter godt fast hos Ludvig, er at andre menneskers intensjoner er gode. Det gjør at han framstår som en naiv og godtroende skikkelse, som lar seg lure av alskens påfunn. Nystumoen viser også til tider at han er like blåøyd som Ludvig, men han lærer mer av de feilvurderingene han tar. Han er på en måte mer kritisk til nye påfunn enn Ludvig. For Solan er også andre mennesker ikke mer verdt enn at de kan utnyttes til egen forlystelse. Han er ikke ond mot andre, og vil heller ingen noe vondt. Men for å sette seg selv i et godt lys, eller å gjøre gevinst på noen måte, skyr han ikke å utnytte de han har rundt seg. ”Jeg” oppfører seg litt forskjellig når han omgås andre, og generelt kan man si at han stort sett tilpasser seg den han er med. Han er spesielt åpen og lyttende til hva Ludvig mener og gjør, mens med Solan er ”jeg” mer styrende og aktiv i sine handlinger.

At det finnes ulike syn på verden i venne-bøkene virker innlysende, og på den måten samsvarer funna i analysen med tesen om at det finnes flere holdninger og verdier i Aukrusts tekster. På spørsmålet om hvilke holdninger som finnes, vil jeg gå tilbake til kapittel fire der jeg lagde en tabell over hvilke syn de ulike stemmene representerte i teksten. Jeg mener

analysen underbygger denne modellen, og det vil fortsatt være nyttig å organisere holdningene og verdiene på denne måten:

Hvem	Holdning/idé
Solan Gundersen	Amoral, kynisme
Nystumoen	Antimodernisme, nostalgi
Ludvig	Naivitet, moral

Også denne gangen utelukker jeg ”jeg” i tabellen, da hans stemme ikke er like tydelig som de andres, og det er vanskelig å plassere han spesifikt i tabellen.

Selv om det finnes ulike holdninger i bøkene, konkluderer jeg med at tekstene ikke er polyfone etter Bakhtins teorier, og at det heller er én bestemt norm som framstår som den rette. Alternativet til Bakhtins teorier blir da den implisitte forfatteren, som er en instans om innehar bøkens norm. Stemmenes holdninger og verdier blir ikke framstilt på en objektiv måte slik at alle får like mye rett. Derfor er det naturlig å trekke fram et av setta med holdninger og verdier som kan representere noe tilnærma en overordna norm. Gjennom analyser av sympati og korrigering av karakterene mener jeg at det er Ludvig som har de verdiene som ligger tettest opp mot bøkens norm. Hans syn på verden er derfor det som promottes som det mest etterstrebbare.

Med bakgrunn i at det er Ludvigs syn som framstår som mest riktig i venne-bøkene, gikk jeg i kapittel fem nærmere inn på hans ideer, og hvorfor akkurat disse er mulige å overføre til alle bøkene, også til dem der han selv ikke er med. I den presiserende og utdypende gjennomgangen med fokus på Ludvigs verdier la jeg igjen vekt på religionen, naturen og forhold til andre, men med noen spesifiseringer og et større fokus på det å se det store i det små. Å tilegne verdi til små ting i en større sammenheng viste seg å være noe som alle stemmene gjør, riktignok på litt forskjellige måter.

Som en konklusjon på analysene med problemstillinga i bakhodet, vil jeg si at Aukrusts venne-bøker har i seg mange ulike verdier og holdninger, men at det er ett sett med normer som framstår som de riktige. Dette synet på verden er det Ludvig som er den fremste ambassadøren for, og i helt korte trekk kan det beskrives som et syn prega av en omfavelse av alle store og små ting i verden som noe bra. Alle ting og skapninger har sin verdi, og man skal se det gode i de menneskene man har rundt seg. Religion er viktig, men det er mer det å ha en tro som er godt, framfor å følge de kristne tradisjonene til punkt og prikke.

6.3 Videre forskning

Kjell Aukrust har som nevnt vært gjenstand for svært lite akademisk arbeid, og videre forskning på hans forfatterskap kan omfatte mye forskjellig. Litt av poenget med denne oppgava har vært å behandle Kjell Aukrust som en fullverdig forfatter, og noe mer enn en humorist og moromann. Dette er et eksempel på noe jeg mener man kan gå videre med i forskninga.

I så måte er det mange ulike vinklinger på Aukrusts forfatterskap man kan ha. Det er i hans bøker en større dybde enn mange tillegger, og hans tekster skildrer kanskje like mye livets mange sider som bare komiske hendelser. For å gi Aukrusts tekster den behandlinga de fortjener, tror jeg man må se litt forbi humoren, og heller se den i samspill med det mer alvorlige som ligger under. På den måten kan alle sidene ved Aukrust komme mer fram i lyset, og nye perspektiver kan oppdages.

7.0 Litteratur

Aukrust, Kjell. 1973. *Hilsen Solan og Nystumoen*. Helge Erichsens Forlag. Oslo

Aukrust, Kjell. 1979. *Slipp ham inn!* Helge Erichsens Forlag. Oslo

Aukrust, Kjell. 2006 [1983] *Guttene på broen*. Cappelen. Oslo

Aukrust, Kjell. 2009a [1966] *Je og 'n Solan*. Cappelen Damm. Oslo

Aukrust, Kjell. 2009b [1977] *Ludvig*. Cappelen Damm. Oslo

Aukrust, Olav. 1926. *Hamar i Hellom*. Gyldendal. Oslo

Bakhtin, Mikhail. 1997. *Problems of Dostoevsky's Poetics*. University of Minnesota Press.
Minneapolis. MN. USA

Bakken, Jonas. 2002. "Litteraturoppgave som revisjon: en framgangsmåte for kritisk analyse
av litteraturoppgavetekster prøvd ut på oppgaver av Ludvig Holbergs Erasmus
Montanus." Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo

Booth, Wayne C. 1983. *The Rhetoric of Fiction. Second edition*. The University of Chicago
press. Chicago. IL. USA

Cappelen, Peder W. 1989. "Forord" i Cappelen, Peder W. (red.) 1989. *Jø, så fyse! En bok
om Kjell Aukrust*. s. 5 – 12. Helge Erichsens Forlag. Oslo

Chatman, Seymour. 1990. *Coming to terms. The Rhetoric of Narrative in Fiction and Film*.
Cornell University Press. Ithaca, NY. USA

Dudley, Donald R. 1937. *A history of cynicism: From Diogenes to the 6th century A.D.*
Methuen & Co. Ltd. London. England

Egeland, Marianne. 1985. *Landet uten morgendag*. Aschehoug. Oslo

Genette, Gérard. 1988. *Narrative Discourse. Revisited*. Cornell University Press. Ithaca, NY. USA

Høiland, Rolv. 1989. ”Kjell Aukrust og forsvaret” i Cappelen, Peder W. (red) 1989. *Jø, så fyse! En bok om Kjell Aukrust*. s. 137 – 150. Helge Erichsens Forlag. Oslo

Ibsen, Henrik. 1999. *Henrik Ibsens samlede verker. Fjortende bind*. Gyldendal. Oslo

Jor, Finn. 1993. *Galleri Aukrust*. Cappelen. Oslo

Lothe, Jakob. 2007. ”forteller” i Lothe (red.) m.fl 2007. *Litteraturvitenskapelig leksikon*. s. 71 – 72. Kunnskapsforlaget. Oslo

Mackie, J. L. 1989. *Ethics. Inventing Right and Wrong*. Pelican Books. Harmondsworth. England

McGinn, Colin. 1997. *Ethics, Evil and Fiction*. Clarendon Press. Oxford. England

Prøysen, Elin. 2002. ”’Så får novella bli lørdagsstubb lell’ Alf Prøysens lørdagsstubber. En drøfting av sjanger og særtrekk.” Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo

Stanghelle, Harald. 2006. ”Omtale” i Aukrust, Kjell. 2006. *Guttene på broen*. Omslag Cappelen. Oslo

Wildenvey, Herman. 1957. ”Hjembygdens sanger” i Wildenvey, Herman. 1957. *Samlede dikt*. s. 146 Gyldendal Norsk Forlag, Oslo